

DERSİMLİ MEMİK AĞA

Haydar Işık

yeni sesler: 23

Yeni Sesler
Yayınları

Yeni Sesler dizisi, sürgün edebiyatına yaptığı açılışı Haydar Işık'ın etkileyici romanı ile sürdürüyor. İç ve dış sürgünlerin ülkemiz insanında bıraktığı silinmez izler, tortular vardır. Ve bunlar ilk kez bilinç düzeyine böylesi yapıtlarla ulaşmakta. Bu ürünlerin çoğalması insanlarımızın kendi tarihleriyle hesaplaşmasını da gündeme getirecek. Olağanüstü zenginlikleri bağrında taşıyan Anadolu toprakları, kendi tarihiyle açık, tabusuz bir hesaplaşmayı yapmak zorunda. Gerçek bir demokrasinin halk kesimleri arasında kendini durmadan yenileyen köklere sahip olması da, kendi tarihlerini yeniden tartışarak resmi ideolojinin ötesinde yazmasından geçiyor bir yerde.

BELGE YAYINLARI: 97
Birinci Baskı: Eylül 1990

Kapak Resmi: Rıza TOPAL
Ağular: Anonim - Seyid Qaji
Derleyenler: Dr. Şivan ve Tornecengi

**DERSİMLİ MEMİK AĞA / Roman / Dizgi: SEL / Baskı: Gülen Ofset /
Kapak Hazırlık: MAYA / Kapak Baskı: Orhan Ofset / Düzelti: Sema Er-
demli, Birol Keskin / BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK: Başmu-
sahip Sokak Talas Han 16/302 Cağaloğlu - İSTANBUL / Tel: 511 63 20**

HAYDAR IŞIK

**DERSİMLİ
MEMİK AĞA**

Yeni Sesler: 23

Memik Ağa öğlene doğru uyandı. Uyanır uyanmaz "Yemoş!". diye bağırdı. Karısı hazır bekliyormuş gibi içeri girdi. "Traş olmam için su getir!"

Hizmetçi Kemiz Kadın, içinde sıcak su bulunan ibrik, leğen, sabun ve havluyu alışımlı hareketlerle her zamanki yerine bıraktı.

Ağa bir kürsüye oturarak önce sıcak suyla ıslattığı yüzünü sabunladı. Sonra bir iki gündür uzamış, yarıdan çoğu kırılmış sakalını indirdi. Keşerken bıyıklarına çok itina ediyordu. Kendisine çok yakışıyordu onlar. İki üç ayda bir birazcık düzeltirdi sadece. Yoksa bıyıksız olduğunu hiç hatırlamazdı. Zaten böyle bir şeyi düşünmek bile olanaksızdı. Bıyık, erkek olmak demektir. Şan, şeref ve namustur. Sever gibi okşarcasına bıyıklarını burarken, aynada kendisini izliyordu. Geceleri yatmadan önce bıyıklarını yağlar, üzüm sürer, çoğu kez de istediği formda kalsınlar diye bir bezle bağlardı. Onu bir gören bıyıklarından ötürü bir daha unutmazdı.

Kahvaltısı hazır. Yer sofrasına otururken:

"Çocuklar nerede?"

"Bilmiyorum. Herbiri bir tarafa gitmiştir." diye yanıtladı karısı.

Kahvaltı süresince hiç konuşmadılar. Yemoş, bunca yıldır birlikte aynı yastığa baş koyduğu kocasını izliyordu. Kendisi kuru zayıf bir şeydi. Kuvvetli bir rüzgarda ayakta duramayacak kadar zayıf. Kanı adamakıllı çekilmiş yüzü, beyaz ile sarı arasında görünüyordu. Pörsümüş, buruş buruş olmuştu. Dile kolay onbir çocuk dünyaya getirmek. Beslemek, büyütmek, evlendirmek. Dindar, iyi kalpli, kimseyi incitmekten korkan bir karakteri vardı. Her gün Duzgün'e (Düzgün Dağı) döner onunla konuşur gibi uzun uzun mırıldanırdı. Yılın büyük

bir kısmını oruç tutarak geçirirdi. Kötü bir rüya mı gördü, oruç tutar. Çocuklarının, torunlarının sağlığı için sonsuz dualar yapardı. Güneşin her doğuşunu karşılar, batışını uğurlardı. Elleri havada güneşi okşar gibi yapar, sonra da yüzüne sürerdi.

Ayın doğuşu onu, oyuncaklarına kavuşan bir çocuğun mutluluğu gibi mutlu kılardı. Sevincinden uçardı adeta. Dersim dağlarını kurşuni aydınlığa boğan bu güzellik, Hazreti Ali'nin yüzüydü. Onun yüzünün nuruydu. Aya yansımış, insanlığa bilge bilge bakar. Sevecen tavırlarla dualar yapardı.

Ağa ne kadar zalimse, Yemoş o kadar iyi kalpli, ince duygulu, saf ve temizdi. Son zamanlarda oldukça düşünceliydi. Kızı Fate'yi düşünüyordu. Oldukça kaygılıydı.

"Ere ben çarşıya gidiyorum." diyen kocası onu düşüncelerinden ayırmıştı. Yemoş korkuyordu. Birşeyler olacak diye ödü kopuyordu.

Memik Ağa, evinin birkaç yüz metre yukarısındaki badem ağacının yanına geldiğinde durup evine sonra da Xıdan'a baktı. Ağa kendisini, kökleri toprağın derinliklerine inmiş ulu bir çınar gibi görüyordu. Çocukları, torunlarıyla ulu bir çınar. Dallı budaklı. Kendisinden bu kadar insan olması ona kıvanç veriyordu. Xıdan düzlüğünün verimli toprakları da kendindeydi. Birden kızı Fate aklına geldi. Ağız dolusu yere tükürdü. "Namussuz! Ailenin şerefine gölge düşürdü." diyerek söylendi. Ne yaptıysa da kızını kafasından silip atamadı. Sonunda kararını verdi. "Yara kangren olmadan kol kesilmeli!" dedi. Ağanın tek sorunu buydu. Aşiretinin ulularından biriydi. Böyle bir adamın, kızı nedeniyle dedikodu konusu olması hoş gitmezdi elbette.

Ağır adımlarla yokuş yukarı yürüdü. Yol, Kalesan deresinin derin, yer yer otuz kırk metreyi aşan uçurumlu kenarından gidiyordu. İlkbaharda bu dere su dolar. Bağırır, kükrer, gürültüler çıkarır. Büyük kayalar, ağaç kütüklerini taşır. Bu mevsimde kızıl renktedir su. Karşı taraftan bağıranı duymak olanaksızdır. Yazın ise, bu azgın dereден bir ıslaklık geriye kalır. Hatta bazı yerlerinde derenin su taşıdığı bile belli olmaz. Kuru, kupkuru iri yuvarlak taşlardan başka bir şey görünmez.

Karşı tarafta Mamo Kuj'un, onun hemen üstündeki düzlükte ise Ale Postık'ın evi var. Yol, tam bu evlerin hizasında dereден en uzak mesafededir. Buradan itibaren bir süre dereye doğru düz yönelir. Kalesan çeşmesine varır. Beyaz köpüklü soğuk suyuyla çeşme, Kalesan deresinin hemen üzerindedir. Bu çeşmenin arkasındaki dik yamaçta tek

bir bitki yoktur. Sarı, kırmızı bir toprak. Köylüler evlerinin damlarına buradan toprak götürürler. Beton gibi tutar. Arada bir bakımı yapıp loğlandı mı ev artık akmaz. Ayın kraterleri gibi. Orada burada çukurluklar açılmış. Dik ve kaygan yol bir süre sonra insanı bir düzlüğe çıkarır. Aşağıdaki boğucu sıcak, yerini püfür püfür esen rüzgara bırakır. Birkaç dakikada insanın teri kurur. Uzun sürmeyen bu düzlük oldukça verimlidir. Sağ tarafta Ermeni Kilisesinin yıkıntıları görülür. Kızıl, kıpkızıl taşlar. Sonra dik bir yükseliş başlar. Bu yükseliş Koje Ser'e kadar sürer. Kaza bu yamaca yapışmış gibi durur. Kaza dedikleri bir kaç dükkân, bir han ve yüz kadar aile. Fakat yakın zamanlarda yapılmış bir kışla, askeri tavla, hükümet binası ve personelin oturmaları için yapılmış konut evleri. Hepsî çatılı, beyaz badanalı. Kışla ve hükümet konağı çok katlı. Korkunç görünimleri var. Çatılara döşenen çinko, onlarca kilometre uzaktan gözleri kamaştırıyor. Oysa yerli halkın tek çatılı evi yok.

Kasaba, Aşean aşireti sınırları içindedir. Yerli halk bu aşirettendir. Memik Ağa, bu aşiretin büyüklerindedir.

Bir ilkbahar günüydü. Boğucu, bunaltıcı bir sıcak vardı. Memik Ağa, her zamanki gibi çarşıdaki ulu dut ağacının serin gölgeliğine sığındı. Kimbilir kaç asırlıktı. Kocaman gövdesi vardı. Ağa bir kürsüye kurularak sırtını ağaca dayadı. Onun oturmasını bekleyen kahveci Veli, koşar adım gelerek: "Buyur ağam!" deyince, kendine bir çay ısmarladı.

Çarşıda insanlar, aşiret ağasının oğlu Hasan Ağanın dükkanının önünden, hükümet konağının arkasındaki Efkâr Tepesi'ne gidip geliyor, ateşli ateşli birbirleriyle konuşuyorlardı. Kimileri duvar diplerinde bir gölgeliğe çömelmiş, kimileri ayakta. Ağayı gören, selam vermeden edemiyordu. Ağa ise kuruldukça kuruluyordu. Çoğu kez selamları bile görmemezlikten geliyordu. Kendine büyük güveni vardı. Her şeyin en iyisini, en doğrusunu o bilirdi. Nerede olursa olsun son sözü o söylerdi.

Çayını yudumlarken, Hasan ağanın dükkanından yüzbaşı Ali Fethi Esener'in çıkışını gördü. Hemen: "Şununla karşı karşıya bir çay içeyim de bizimkiler görsünler." diye düşündü. Sonra: "Yüzbaşım, bir çayımı içersiniz." diye seslendi. Yüzbaşının da işine gelmişti. Halk bir aşiret ağasıyla bir subayın ilişkilerini görsün isterdi. Hemen ağanın yanına geldi Memik Ağa, yapmacık bir saygıyla doğruldu. Yüzbaşına

kürsü uzattı. Sonra havadan sudan bir sohbet başladı. Türkçeyi öyle pek kıvrıramıyordu. Çoğu kelimeleri yanlış söylüyor, ya da yanlış vur-guluyor, konuşmakta güçlük çekiyordu. Buna rağmen kasabada en iyi Türkçe konuşanların arasındaydı. Küçük yaşlardan beri Harput'a yağ satmaya giderken, Harput esnafından öğrenmişti. Ağa, kasabada çeşitli görevleri olan Türklerle de arkadaşlık yapıyordu. Özellikle istidacı Saa-dettin, dükkancı Fahrettin ve hancı Paşa, Paşa aynı zamanda kasabada-ki caminin müezziniydi, pek sıkıfıkıydı. Bunlarla arasından su sızmazdı. Ağa ordu mensuplarına da özel değer verirdi. Subaylarla çay içmek, onlarla çarşıda volta atmak günübürlük işleriydi. Yerli halkın gözleri onun üzerindeydi. Şüpheli gözlerle ona bakıyorlardı.

"Yüzbaşım, balımı nasıl buldunuz?"

"Nefisti doğrusu ağa."

"İyi bilirem ben. İyi bilirem. Siz ağzınızın tadını bilirseniz."

Konuşma yiyeceklere dönmüştü. Ağa, balının 1001 çiçekten top-landığını allandıra ballandıra anlatıyordu.

Kasaba, Koje Ser'e sırtını dayamış. Dört bir yanı yalçın dağlarla çevrili. Bu dağlar, Batı Dersim'in dağlarıyla birleşirken bir düğüm oluştururlar. Her tepesi, tepelerdeki her ulu ağacı kutsaldır. Hemen bütün tepeler ve bunları gören küçük tepeler birer ziyaretir. Birkaç ki-lometrede ya sarı, kırmızı, yeşil renklerle süslü ulu bir ağaca rastlanır, ya da dağların zirvelerine bakan taş yığınlarının bu renklerle süslendik-leri görülür. Yeryüzünde Kürtlerden başka dağlara bu sevgiyi, bu inan-cı gösteren bir başka halk göstermek olası değildir. Kürt, dağlarını en güzel duygularla sever. Ferhad'ın Şirin'i, Mecnun'un Leyla'yı sevdiği gibi. Gösteriştten uzak, sevgilerin en temizi, en güzeliyle bağlanrı dağlarına. Alnını taşlarına koyup huşu içinde eğilmesi, tozlu taşlarını öpmesi, onlara bağlılığın en yüce duygularını gösterir. Bu yüksek ve zor aşılır dağların yamaçlarında biraz düzlük, biraz toprak oldu mu ora-da hayat fışkırır. Çöldeki vaha gibi.

Koje Ser'e güneyden bakılınca, sanki iki kez heyelan geçirmiş gibi görünür. Birincisinde kasabanın altındaki düzlük, ikincisinde de Memik Ağa'nın köyü Xıdan oluşmuş. Kasabanın güneyinde, saçları tepeden dökülmüş yanyana duran iki dazlak kafa gibi Koje Sov önce göze çarpar. Alçaktır bu dağ. Sarı kırmızı-renkli çıplak yuvarlak tepe-lerin biraz altında ormanlık saha başlar. Meşe ormanın egemen ağacıdır. Alçek köyünün arkasında oldukça sıktır. Bu dağın kasabaya

bakan eteklerinde Lolan aşiretinin köyleri yer alır. Küçük küçük köyler.

Bu sarı kırmızı dazlak tepelerin arkasında koyu kurşuni renkte bir dağ yükselir. Heybetli, vakur bir duruşu vardır bu dağın. Meydan okur gibi, gök kubbeye doğru uzanmış. Dağlar dağı, ziyaretler ziyareti Duzgın'dır bu dağ.(Düzgün Dağı) Taşları her evin en temiz köşesinde saklanır. Teberiktir bunlar. Eve iyilik, güzellik, sağlık, mutluluk getirmek içindir. Sol taraftaki tepesi yuvarlak ve yüksektir. Bu tepenin altında ulu bir ceviz ağacı vardır. Ağacın altında ise, kutsal bir çeşme. Suyu soğuk mu soğuk.

Sağ taraftaki tepe alçak ve sivridir. Eğri gibi durur. Dersim'in alevi Kürtleri, her yıl kayalarına yüz sürmek, suyunu içmek, dualar yapmak için gelirler bu dağa. Yüzlerce, binlerce insan. Günlerce kalırlar orada. Çocuğu olmayan kadın, ağır şifasız hastalar, başı ağrıyandan derdi olan herkese kadar, ya da murad dileyenler. Kurbanlar kesilir. Dualar yapılır. Cem tutulur. Sevgi, gözyaşı, inanç karışır birbirine. "Serve Duzgın wo ke!" (Düzgün'e yemin ederimki!) diye yemin ettin mi akan sular durur. Kimse cesaret edip bu ulu dağın adını yalan yere kullanmaz.

Duzgın'ın solunda, tepelerinde ulu meşe ağaçlarının asker gibi yanyana sıra halinde dizildikleri Kureş görünür. Efsaneye göre Kureş, Duzgın'ın babasıdır. Hacı Bektaşî Veli'nin Kürt olan halifelerinden Kureş gelip bu dağın eteğine yerleşmiş.

Bu dağ silsilesi bir çember gibi batıya uzanır. Tam batıda bütün haşmetiyle Hamik yükselir.

Kasaba, eğri tutulan bir tava gibi bu dağların arasındadır.

Xıdanlılar davarlarını, ilkbaharın yeşilliklerinin düştüğü günden itibaren,(Hamik Dağı) Koje Hamik'in eteklerinden Alçak'ın sınırlarına kadar olan bölgede otarırlar.

İlkbaharda yeşil ve birçok derenin geçtiği güzel, ormanlık bir bölgedir.

O gün Xıdana güneşin ilk ışıkları düştü düşecek. Ilık bir ilkbahar sabahı, daha sıcak bir günü muştuluyor. Köyde insan ve hayvan gürültüleri birbirine karışmış.

"Ho, ho, ho! Yeh, yeh!" gibi hayvanları yönlendirmek isteyen sesler. Öbür yandan anıran eşekten böğüren ineğe, havlayan köpekten

meleyen keçiye kadar sesler duyuluyordu.

Köpekler hayvanların etrafında koşuyor, arka ayakları üzerinde yükselerek, ağaç dallarından yaprak yemek isteyen yaramaz keçilerin ayaklarını ısırır gibi yaparak rahatsız ediyorlardı.

Daracık yolun iki tarafı çitlerle çevrili. Bu dar yol, doğuda Dere Qız'a batıda ise Pule Qula'ya açılıyordu. Başka yönlerde davarı çıkarmak olanaksız. Her taraf tarla, tüm ve bahçe.

O gün davar sırası Smayil'deydi. İster üç, ister otuz olsun, herkes sırayla bir gün davar nöbeti tutmak zorundaydı Smayil, Pule Qula'da dikilmiş davarın getirilmesini bekliyordu. Memik Ağa'nın evi, köyün birbirine yapışık evlerinden birkaç yüz metre uzakta. Beyaz mı beyaz. Zenginliğin varlığın ölçüsü. Pule Qula'da toplanan davarla ağanın ahırlarından boşalan davar oldukça oransız. Memik Ağa tek başına köylüleri birkaç kez katlayabiliyordu.

Smayil'in karısı Elif daha şafak sökmeden kalkmıştı. Yorgunluk gözlerinden akıyordu. Fistanını giydi. Gözleri bir türlü açılmak bilmiyordu. Bakraçtan aldığı bir tas suyla yüzünü ıslattı. Sonra yoğurt bakracının üzerindeki taşı ve altındaki tülbenti kaldırıp, ağzına huni tuttuğu tuluğa doldurdu. Ağzını sıkıca bağlayıp darağacı şeklindeki çatmaya astı. Acele hareketlerle arkasına geçip sallanmaya başladı. Daha yapması gereken çok iş vardı. Ekmek pişirecek, ahırını süpürecek, gübreyi tarlaya taşıyacak ve sonra da Smayil'e gidecekti.

Az sonra öbür köylülerin de ayran yayma sesleri gelmeye başlamıştı. Tuluğu süratle öne itip arkaya çekerken, değişik tonda sesler çıkıyordu. Dolu tuluğun sesi daha toktu. Ağanın tulukları ta ötelerden güm güm diye sesler çıkarıyordu.

Köyün tüm kadınları, erkeklerinden birkaç saat önce kalkar, ilk iş olarak ayran yayarlardı. Evlerin önündeki çardaklarda tuluklar yanyana kurulur, sonra sabahın sessizliğini bozan bu seslere kadınların tatlı söyleşileri katılırdı. Son zamanlarda Batı Dersim aşiretlerinin gönderdikleri elçiler ikinci plana atılmıştı. Ağanın kızı dillerde dolaşıyordu.

"Ere ma adam Kureşanlıymış." "Memik Ağa duymamış olamaz."

"Oğlan çok güzelmiş."

Bu sözlerin arkasında belli bir kıskançlık yatıyordu. Ama söyleşi böyle başlıyor, giderek koyulaşıyordu.

Güneş ortaya gelmişti. Davar dere kenarında meşe diplerinde din-

leniyordu. Smayil ile karısı da bir gölgeye oturmuşlardı. Elif'in açtığı torbadan yufka ekmek ve çökelek yiyorlardı. Elif kadınların konuştuklarını anlatıyordu.

"Memik Ağa, mutlaka bir halt işler." dedi Smayil. Sonra devamla:

"Adamın bir sürü oğlu var. Göreceksin çok kalmaz Kureşanlı İbrahim'i öldürürler. Ne de olsa ağadır. Dostları çoktur.

Çarşıdaki Türklerle arasında su sızıyor. Subaylar avucunun içinde. Yağ, bal, yoğurt taşıyor çarşıya.

"İnşallah aşiretler birbirine girmez. Fakir fukara ayak altında gider." dedi Elif.

Bunu söylerken Smayil karısının buğulu lacivert gözlerine bakıyordu. Fesini arkaya itmiş, gür kalın siyah saçları görünüyordu.

"Haklısın." dedi Smayil. "Zaten halkımızın arasında birlik yok. Bu tür olaylarla ayrılığımızı daha da derinleştirecekler." diyen Smayil, ani bir davranışla karısını kendine çekti. Bağına bastı.

Ağanın büyük oğlu Ferad, iri yarı bir adamdı. Küçük yaşta evlenmişti. Peşpeşe altı çocuğu olmuştu. Altısı da oğlan. O da diğer evli ve bekâr tüm kardeşleri gibi, ağanın büyük konağında kalıyordu. Xıdanlıya babası gibi davranmaz, onlarla konuşur, dertlerini dinlerdi. Arada bir Xıdan tarafına gider, Batu Dersim aşiretleri üzerine onlarla konuşurdu. —Fere Sur'un çocukları, Gulse'nin torunları, Sime Hid'in oğulları ve torunları etrafını alırdı. Ağadan nefret etmelerine karşın. Ferad ağayı kendilerine yakın bulurlardı.

Memik Ağanın evinde, onun dediğinin dışında hiç bir şey yapılmazdı. Ferad kardeşi Fate'nin öyküsünü duymuştu. Sonunda babasının ne yapacağını öğrenmek için, karşısına çıkmaya karar verdi.

Ağa sırtını duvara dayamış, gözleri Hamik Dağı'nın tepelerinde, oldukça düşünceli. Fosur fosur sigara içiyordu.

Oğlundan habersiz gibi duruyordu.

"Baba, seninle Fate'nin üzerine konuşmak istiyorum."

"Ne konuşacaksın? Konuşacak bir şey var mı?"

"Ne yapmayı düşünüyorsun? Bunun için geldim."

Memik Ağa sigarasından derin bir nefes daha aldı. Bıyıklarını burdu. Avucunu dolduruyorlardı. Birden ayağa fırladı. Kızgındı.

"Namusumuza göz dikene aferin mi diyeceğiz? Kardeşin Mursa ile konuş."

"Baba, bu işi bana bırak. Mursa daha çok genç. Yanlış bir şey yapmasın."

"Hayır, hayır. Mursa yapacak. Hem de uzatmadan. Konuş kendisiyle. Uzatmadan."

dedi ve arkasını döndü. Artık Ferad için konuşacak bir şey kalmamıştı.

Mursa, ağanın sekizinci oğluydu. En küçüğü ve bekâr olanıydı. Memik Ağanın ufak tefekliği yanında Mursa uzamışta uzamış. Ağaya yukardan bakan bir sırık. Acımasız, zalimin biriydi. Çeşmeye gelen Xıdanlı kadınlara laf atar, çapkınlık yapardı. Ferad yanına çağırıp, babasının emrini iletince, gözleri aydınlandı. Kendisine bu işin verilmesine nedense çok sevindi.

"Bıra, bu işi yapmakta geciktik bile." dedi.

O gece yatmadı Mursa. Düşündü, planlar kurdu. Gece yarısı geçmişti. "Horozlar ötmeden yola çıkmalıyım." diye söylendi. Giyin-di. Silahını ve kamasını takındı. Dışarı çıktı. Her taraf kurşuni bir aydınlık içindeydi. Arada bir beyaz bulutlar ayın önünden hızla geçiyorlardı. Zifiri karanlık olsa bile, yolu çıkarmakta zorluk çekmezdi Mursa.

Çünkü yolu avucunun içi gibi biliyordu. Her taşı, her gediği her boğazı biliyordu. Gözü kapalı bulurdu hedefini.

Koje Ser'in yokuşuna koyuldu. Normal bir insan arkasından koşsa bile yetişemezdi. Zalim, dev adımlarla yürüyordu.

Kısa bir süre sonra kasabanın yanından geçti. Koje Ser ile Koje Hamik'in eteklerinde kurulmuş Azgılar'ı geçerken daha en ufak bir yorgunluk emaresi yoktu. Mezra'ya vardığında henüz şafak sökmemişti. Kimseye görünmeden Uşen'e yöneldi.

Uşen akrabasıydı. Kapının önüne varmıştı. Bir kaç köpek hırlayarak etrafını almışlardı. Kapıyı açan Uşen,:

"Hayırdır bira Mursa!"

"Yok bir şey. Gürültü yapma. İçeri girelim."

Uşen daha yaşlıydı. Annesi ermeni olan Uşen'e, Tanrı tüm güzelliklerini yağdırmıştı. Yeşil gözleri, beyaz pürüzsüz teni, düzgün burnu, siyah palabıyıklarıyla çevrenin en yakışıklı erkeğiydi.

Gün ışınıncaya kadar iki arkadaş ne yapacaklarını tekrar tekrar konuştular. Fate'nin kocası Çavdar'a biri gönderilecek ve kayınpederinin bir kaç günlüğüne çağıracağı haber verilecekti. Kureşanlı İbrahim

nasıl olsa Çavdar'ın gideceğini duyardı. Bu fırsatı kullanarak Fate ile görüşmesi, büyük bir olasılıkla eve gelmesi olanak dahiline girecekti.

Gelirse, geldiğine pişman edilecekti. Ya gelmezse? O takdirde daha değişik bir yol uygulanacaktı. Önce planın ilk bölümünü uygulamaya karar verdiler.

İbrahimlerin evi köye nazır, Hamik tarafında bir yamaçtaydı. Tek bir ev, Kureşan aşiretinden bir aileydiler.

Köyün öbür sakinleriyse Areamlıydılar. Tümü birbirine akraba. Köylü yıllar önce çok sevdikleri, müridi oldukları Dursun Dedeye, yanlarında arazi vermiş, ev yapmıştı. Pir köyde olunca köye bereket yağar. Kavga gürültü olmaz. Pir onların anlaşmazlıklarını, problemlerini çözerdi. Kardeşini de yanına alan Bava Dursun, çoluk çocuğa karışmış kendi halinde yaşıyordu. Herkesin saygısını, sevgisini kazanmıştı.

İbrahim, dedenin küçük oğluydu. Zayıf, orta boylu bir gençti. Esmem uzun yüzünden dostluk ve güven akıyordu. İri siyah gözleri hep mahsun dururdu. Her sene babasıyla taliplere gider aylarca gelmediği olurdu. Köyün öbür delikanlılarından her haliyle farklıydı. Her zaman traş olur, lacivert şal ve üstüne giydiği şapık daima temiz olurdu. Çok yer gezdiği için, çok şey bilirdi. Alçak gönüllü ve yardımseverdi. Biri- ni bir yükün altında görmesin, koşup yardım ederdi. Köyde onu sevmeyen yoktu. O köyün meleği, gülü ve çiçeğiydi.

Fate ile İbrahim, Fate'nin zor bir durumunda tanışmışlardı. Bir gün Fate iki bakraçla çeşmeye gitmişti. Kapları doldurmuş, omuzuna koyduğu ağaca asmıştı. Sonra eğilip ağacı ortadan kaldırmaya uğraşınca, sendelemiş yere düşer-gibi olmuştu. Durumu izleyen İbrahim, koşarak gelmiş, su bakraçlarını eve taşımıştı.

Ayrıldığında bir yandan teşekkür eden Fate, öbür yandan da onun temiz, güven veren dost yüzünü inceliyordu.

Bu buluşma Fate'nin içine bir kıvılcım düşürmüştü. Artık her fırsatı kollayarak onu görmeye çalışıyordu.

Bu davranışına önceleri bir anlam veremiyordu. Daha doğrusu korkuyordu. Olanaksız, olmaz bir şey, ütöpik görüyordu.

Ne var ki onu her görüşünde de ilgisi artıyordu. Artık Dursun Bava'nın evini yol etmişti kendisine. Onu görünce tarifsiz bir mutlu-

luk duyuyordu. İri kara gözlerine aydınlık doluyor, pırl pırl oluyordu. Ne kadar çevrenin dikkatlerini çekmekten sakınsa bile, elinde olmadan içinde bir şeyler kıpırdıyor, bu da onun masum, temiz, aydınlık yüzüne yansımadan edemiyordu. İbrahim'i her görüşünde, güneşin yaktığı ince uzun boynunda kırmızı lekeler peydah oluyordu.

İbrahim'in köyde olmadığı günler, haftalar ona çekilmez ölçüde ağır geliyordu. Sinirli içine kapanık duruyordu.

Onu gördüğünde ya da onunla bir iki havadan sudan konuşunca, bütün vücudu karşı konulmaz bir hoşluğa bürünüyor, değişik duygular sarıyordu.

Çavdar, onda bu değişiklikleri izleyecek kadar ne akıllı, ne de ince duyguları vardı. Güçlü kuvvetliydi. Her koluyla bir yetişkini havaya kaldıracak kadar kuvvetli. Kıl ile kaplı yüzü daima kirli görünürdü. Kulakları bile kıl içindeydi. Göz kapakları katlanmış gibi dururdu. Bakmak isteyince alnını yukarı geriyor, ağır göz kapaklarını aralıyordu.

Evleninceye kadar Fate onu hiç görmemişti. Memik Ağa bu evliliği Çavdar'ın babasıyla ayarlamıştı.

Gerçi Fate yokluk çekmiyordu. Ama bir türlü de içine sindiremiyordu. Bu kaba saba adamla kocayacağını düşündükçe içi acı acı burkuluyordu. Babasından bu nedenle nefret ediyordu.

"Bula bula bunu mu buldu?" sözlerini sıkça söylerdi.

Fate o gün de Bava Dursunlara gitmişti. Büyük Ana ve gelinlerle oturuyordu. İbrahim'in çeşmenin altındaki bostanlarda olduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine uzun oturmamış işim var diyerek kalkmış, eve gidiyormuş gibi yapmıştı.

Fakat yönünü değiştirip bostanlara doğru yönelmişti. İbrahim, bostanı çapalıyor, ayrık topluyordu.

"Kolay gelsin İbrahim." deyince, İbrahim hemen doğrulmuş yanına gelmişti. Biri çitin iç tarafında diğeri dışında birbirlerine bakadurdular. Bir süre tek söz etmeden öyle durakalmışlardı. Fate'nin soluğu boğazına tıkanmış, heyecandan boğulur gibiydi. Güneş yanığı esmer yüzünde kızıl lekeler peydah olmuştu. Burun delikleri depreme tutulmuş gibi titriyordu.

Fate karşı konulmaz bir arzu ile İbrahim'e bakıyordu.

İbrahim bir adım daha yaklaşarak, Fate'nin çeperin üzerindeki eli-

ni tuttu. Fate titriyordu. İnce uzun parmaklarını Fate'nin yüzünde gezdirdi. O bu anı nicedir bekliyordu. Adeta sarhoş olmuştu. Neredeyse olduğu yere yıkılacaktı Fate.

Ortalıkta kimsecikler yoktu. Bu öğlen sıcağında köylüler bir yerlerde kestiriyorlardı diye düşündü İbrahim. Bostanın altındaki mısır tarlasına doğru yürüdüler.

Dikkatlice mısır saplarını uzaklaştıran İbrahim'i Fate takip ediyordu. Mısır koçana durmuştu. Uzun sap ve püsküllerinden hışırtılar geliyordu. Başka da ne bir ses ne de bir nefes. Bütün kainat öğlen uykusuna çekilmişti. İki sevgili kendilerine, kimsenin rahatsız edemeyeceği gözlerden uzak, bir yer yaptılar. Memik Ağanın kızı kendinden geçmişti. Her şeyi oluruna bıraktı. "Bu an, ölmek kadar değerli!" diye düşündü. Bunca görmek için uğraş verdiği bu sevgili yaratık şimdi başucundaydı. Sonunda ona kavuşmuştu. Şimdi onundu. Çavdar'ı düşündükçe midesi bulanıyordu. Bıraktı kendini İbrahim'in kollarına.

Bir tüy kadar hafifti. İki sevgili tek vücut, tek yürek olmuşlardı. Fate ömründe tadamadığı sevginin doruğuna ulaşmıştı.

Boğuk sesler çıkarıyordu.

İki sevgili su içinde kalmışlardı.

Yukarıda güneş tüm öfkesiyle Kürdistan dağlarını ısıtıyordu.

Aradan haftalar aylar geçmişti. İbrahim'le Fate'nin gizli buluşmaları sürüp gidiyordu. Bir çok kez tedbirsiz davranıyor, birbirlerine olan aşırı ilgileri dışarıya yansıyor. Dedikodu çoktan başlamıştı. Çıkar çıkmaz da rüzgâr hızıyla Xıdan'a ulaşmıştı.

O gün güneş yorulmak bilmeyen bir çalışkanlıkla yarıyı dönmüştü. Koje Hamik'in gölgesi giderek uzuyordu.

Fate mutluluktan uçuyordu. Çavdarsız bir gece. Belki de İbrahimle olması muhtemel bir gece için mutluydu.

Çeşmeye gitmeye karar verdi. En güzel giysilerini giymişti.

Bakraçları çeşmeye bıraktıktan sonra bostana yöneldi.

İbrahim oradaydı. Yaklaşarak:

"İbrahim, bugün evde yalnızım."

"Gelmem tehlikeli olmaz mı?"

"Kimseye görünmezsen, ne tehlikesi olacak."

İbrahim başıyla onayladıktan sonra:

"Bakarım duruma."

Köylüler karanlık basar basmaz yatağa dökülürler. Ağır, sıcak günün yorgunluğunu çıkarmak, ertesi güne fit olabilmek için. Daha gündüzen yorgunlukları görülür.

Özellikle kadınlar, gündüz bir evin ya da bir ağacın gölgesinde sırtlarını bir yerlere dayayıp biraz dinlenmek istediler mi, hemen başları sapır sapır aşağı düşer. Oysa bir yandan da sohbet ederler. Günün olaylarını konuşurlar. Rüyalarını birbirlerine anlatırlar. Erken kalkmanın verdiği yorgunluk, göz kapaklarına kurşun bağlanmış gibi ağırlaştırır. Öylece bir süre kestirirler. Akşam olup karanlık bastı mı yatak onlara baldan tatlı gelir.

İbrahim yatağında düşünüyordu. İçinde bir korku vardı. Memik Ağa, eğer duymuşsa, bu duruma göz yummayacağını adı gibi iyi biliyordu. Kendisinden çok, ailesine bir kötülük yapabileceğinden özellikle korkuyordu.

Diğer yandan Fate'nin sıcaklığı, ona aşırı sevgisi aklına geldi. Büyülü bir sevgiydi. Kendisini çeken, çektiğçe de derinliklerine alan bir deniz gibiydi. Çok saf ve temizdi. Umutsuz sevgilere benziyordu. Destanlardan okuduğu sevgilere. Erişilmez, acı veren, tabu olan bir sevgi.

İbrahim yatağından doğrudu. Şal ve şapıkını giyerek dışarı çıktı. Hafif bir rüzgâr gübre kokularını taşıyordu. Durdu etrafı dinledi. Yer gök uykudaydı. Uzun kavak ağaçlarının rüzgâra tutulmuş yapraklarının nazlı nazlı salınmalarının hışıltıları, geceyi daha da esrarengiz yapıyordu.

Temkinli yürümeye başladı. Attığı her adımın nereye gittiğini biliyordu. "Ya biri görürse!" diye düşündü. Köylüler, onun vereceği "Uyku tutmadı. Biraz dolaşayım, diye çıktım." yanıtını yutarlar mıydı? Bir ara dönmek istedi. Durdu. İkircimliydi. Bir felâkete neden olabilirdi. Durumu Fate'ye açar, anlayış göstermesini isterdi. Ne olur ne olmaz. Çavdar'ın ayrılması bir tuzak olabilir. "Yok yok gitmemeliyim." Eli kafasında bir iki adım tekrar geriye döndü.

Sonra Fate'nin onu beklediğini düşündü. Kendisini bu kadar çok seven bir insanı bekletmenin doğru olamayacağını düşündü. Birden cesaret geldi kendisine. Yürüdü.

Kapıya geldiğinde, kalbi göğsünden fırlayacakmış gibi vuruyordu. Fate onu kapının arkasında beklemişti. Ayak seslerini duyar duymaz kendisine kapıyı açmıştı.

Fate de heyecanlıydı. Yatağa oturdular. Fate, uzun örgülü siyah saçlarını açmıştı. Omuzlarına dökülen gür saçları içinde, idare lambasının aydınlatığı küçük yüzü her zamankinden daha da güzeldi.

Korkunun ve yasak sevginin harman olduğu saatler yaşadılar. Zaman su gibi akıyordu.

İbrahim gitmek gerektiğini söyleyince, Fate güzel bir rüyadan uyanır gibi oldu. Sanki onun ebediyen yanında olacağı, bu sevginin bozulmadan böyle süreceği rüyasını görmüştü. Islak gözlerle uğurlarken, öptü, öptü.

Ay doğmuş etrafı kuruşunu bir aydınlığa boğmuştu. Fate ayrılığın verdiği üzüntüyle içeri girdi.

Sarhoş gibiydi. İbrahim yanında, içinde, kolları arasında sanıyordu. Birden dışarıdan gürültüler, boğuk sesler gelmeye başladı. İrkildi. Gözleri iri iri açıldı. Korku tüm gövdesini sarmıştı. Sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titriyordu. "İbrahim. İbrahim'e bir şey mi oldu?"

Bir solukta dışarı çıktı. Evin köşesine gelince, İbrahim'in iki kişinin kolunda sürüklenerek götürüldüğünü gördü.

Kardeşi Mursa'yı tanımıştı. Arkasına düştü.

Mursa kardeşinin geldiğini görünce; "Seni gebertmeden evine dön!" dedikten sonra, kocaman eliyle balyoz gibi bir tokat vurdu. Fate yere yıkılmış, hıçkırma hıçkırma ağlıyordu. Onları gözden kaybedince evinin duvarına tutunarak içeri girdi. Göz yaşları sel gibi akıyordu. Onulmaz korkunç acılar içini burkuyordu.

"Öldürecek onu. Öldürecek sevgili İbrahim'im. Zalim Mursa."

Çıldırılmış bir hali vardı. Saçını başını yoluyor, yüzünü turnaklıyordu. Yüzü kan içinde kalmıştı. Kafasına güçsüz yumruklarını vuruyordu.

İbrahim'in güzel aydınlık yüzü gözlerinin önünden gitmek bilmiyordu.

Fate, acılar içinde kendinden geçmişti.

Mursa kudurmuş, gözü dönmüş gibi vuruyordu. Amansız, acımasız bir dövüştü bu. Rasgele vuruyordu. Kafasına, göğsüne, karnına, hayalarına. Her defasında İbrahim yere yıkılıyordu. İbrahim ölümle pençeleşiyordu. Sürükleyerek Pule Kew'l'e getirmişlerdi.

Burası, Koje Ser ile Koje Hamik arasında geçit veren tek yer. Kuzeydeki köylüleri güneye bağlayan biricik yol buradan geçer. Kışın bu

boğaz aylarca kapanır. Geçit vermez. Kuzeyden gelen köylüler, burada birden ulu Duzgın'ı görürler. Çıktıkları uzun yokuştan ötürü yorulduklarından burada dinlenirler. Duzgın'e karşı kurulan taş yığına bir taşta onlar koyarlar. Dualar yaparlar.

İbrahim bu taş yığının altında yüzükoyun yere atılmıştı. Yüzü kan içindeydi. Arada bir güç bela soluk aldığı görülmesi, ölü sanılırdı.

Mursa öldürmek kastıyla vuruyordu. Fakat Uşen onun öldürülmesinden yana değildi. İbrahim'e bir şey olursa, Bava Dur-sun'un yüzüne nasıl bakacaktı. Sıkıntılıydı. Düşünüp duruyordu.

Nasıl bu insan azmanını durduracağını bilemiyordu.

"Mursa, dokunma artık yoksa ölecek." Duymadı bile. Elinde ka-ması meşeden kopardığı bir dalı yontuyordu. Ucu sivri bir kazık yaptı. Uşen göz ucuyla bakıyordu. Birden oturduğu yerden kalktı ve İbrahim'e yaklaştı. Uşen, onun ne yapacağını anlamıştı. Hemen araya girdi.

"Yapma bıra. Yapma Mursa. Kurbanın olayım yapma. Yeteri ka-dar cezasını verdin. Zaten yarısı ölü. Bu ders ona yeter. Bir daha böyle şeyler aklına bile gelmez."

diyerek kollarından tuttu. Ani bir hareketle geriye çekilen Mursa hançerini çekti. "Çekil önümden." derken hançerini Uşen'in gözlerine uzatmıştı.

Buna rağmen Uşen, onu bu korkunç fikrinden caydırmak için alt-tan almaya devam etti.

"Beni dinle bıra. İki gözümün nuru. Senden büyüğüm. Bak bu-raya kadar sana yardım ettim. Ama daha ötesi ne senin için, ne de be-nim için iyi olur. Gel vazgeç.

Bu işin sonunu iyi görmüyorum. Sağ duyuna sesleniyorum. Hatırımı kırma." diyen Uşen'i iterek:

"Sana son defa yolumdan çekil diyorum. Yoksa senin sonun da onunki gibi olur..."

Uşen korktu. Kararlı olduğu besbelliydi.

"Gözü dönmüş bu namussuzun!" diyen Uşen kenara çekildi.

"Kimse beni düşündüğümünden alıkoymaz. Şimdi buradan Kısmor, Cıvrak, Mergasor, Hakis, Deşt, Derie köylüleri geçecekler.

Memik Ağanın nasıl intikam alabileceğini görsünler. Görsünler ki Memik Ağanın namusuna el atanları nasıl cezalandıracağını an-lasınlar. Memik Ağanın ailesine yan bakanların sonunu herkes gözleriyle görmeli."

Adeta kin kusuyordu. Sesi boğuk çıkıyordu. Elinde kazığı yarı ölü İbrahim'e yaklaştı.

İbrahim son bir kez çırpındı. Sonra olduğu yerde cansız kaldı. Ağzından oluk oluk kan akıyordu. İri kara gözleri yuvasından fırlayacakmış gibi açılmıştı.

Xormek aşiret ağasının genç oğlu Bertal, o gün kasabaya gitmek üzere yola çıktı. Yanında silahlı dört korucusu, Deriye düzlüğünü dörtmala geçtiler. Ağa enerji doluydu. Sık sık seyahat yapıyordu. Son zamanlarda evde kaldığı pek görülüyordu. Aşireti oldukça geniş ve dağınıktı.

Varto ve çevresinde yaşanan olaylar, bütün tazeliğiyle duruyordu. Şeyh Said hareketinde, Xormek ağaları aşiretini Kürtlere karşı ayaklandırmışlardı. Askeri birliklerin önüne geçerek, kendileri gibi Kürt olan özgürlükçü birlikleri iki ateş arasında bırakmışlardı. Şeyh Said hareketi bastırılıp onbinlerce Kürt insanı öldürüldükten sonra, Xormek ağaları devlet tarafından ödüllendirilmişlerdi.

Xormek ağaları aşiret içinde propaganda yaparak Türk olduklarını söylüyorlardı. Bunu kanıtlamak için akla gelmez yalanlar uyduruyorlardı. "Biz, Kürt değiliz. Alevi Türküz." deyip daha fazla ödül almak istiyorlardı.

Bertal bir yandan ağzı beyaz köpükler içinde kalmış atını sürerken, öbür yandan düşünüyordu. Şeyh Said Kürt diye ortadan kaldırıldı. Şimdi ise Alevileri yok ediyorlar. Bu işte bir hinlik vardı. Ama ona ne? O ağaydı. Öyle gelmiş, öyle gidecekti. Bu düşünceler içinde Kewl tepesine varmışlardı. Güneş epey yükselmişti. Atları bir süre dinlendirmek için indiler. Ağanın adamları içinden dualar yapıyor, Duzgın'e karşı olan yığına birer taş da onlar arıyordu. Bertal ise bir taşa oturmuş sigarasını sarıyordu.

Adamlarından birinin ani bir çılgınlığına:

"Ne var, ne oluyor?" diye sorunca:

"Ağam birini öldürmüşler."

Sigarayı bir tarafa atan ağa, bir kaç adımda yaklaştı.

Kanlar içinde bir ceset. Etrafa akan kana, sinekler konuyor, sinekler kalkıyor. Gözleri yuvasından fırlayacakmış gibi açık Ağanın huzuru kaçtı. "Tanıyan var mı?" Kimseden ses çıkmayınca: "Şu aşağıdaki köye haber verin." dedi.

Çok geçmeden yaşlı bir adam gelmişti.

İbrahim'i görür görmez: "Uy kurban olayım. Bu bizim pirin oğlu. Mezradan Bava Dursun'un oğlu." dedi.

Kara haber yankılandı Kürdistan dağlarında. Yüzlerce, binlerce parça oldu. Çobanlara ulaştı. Onlar da hemen Kureşanlı Dursun'a ulaştırdılar. Dedenin evi dalga dalga karıştı. Kimse inanmak istemiyordu. Lakin İbrahim görünürlerde yoktu. İnsanlar diken üzerindeydi. Sapsarı, kanı kurumuş yüzler, beklerken neredeyse çatlayacaklardı. Dursun'un ayakları yeri tutmuyordu. Bacakları sallanıyordu. Yer altında gidiyordu. Donuk gözler, kaskatı bir yüz. Çok sevdiği İbrahim'i öldürülür müydü? Güzel İbrahim'i iyi karakterli İbrahim'i. Baş dönüyordu.

Kadınlar olayın gerçekliğinden herkesten çok korkuyorlardı. Yazmaları ağızlarında çiğniyorlar. Annesi bir mucize için dua ediyordu.

Köylüler, İbrahim'in ölüsünü babasının önüne bıraktılar. Manzara korkunçtu. Dursun, hiç bir hareket göstermeden oğluna baktı, baktı. Kadınlar bağırıyor, saçlarını başlarını yoluyorlardı. Gelinler, genç kızlar herbiri bir tarafta yaşlı gözlerle ağıt diziyorlardı.

Dursun taş kesilmişti. Uzun süre durdu. Sonra birden ayağa kalktı. Oğlunun üzerine eğildi. Birşeyler söyleyecek gibi yaptı. Lakin tek kelime bile boğazından çıkmıyordu. İbrahim'in açık gözlerinden gözlerini almadan baktı oğluna. Köylüler merakla onu izliyorlardı. Ne yapacaktı acaba?

Dursun, yaşından umulmadık bir çeviklikle aşağı doğru yürümeye koyuldu. Şalvarı rüzgâr doluyudu. Gözden kayboluncaya kadar tüm gözler ona çevrilmişti.

Fate ağır acılar içinde kendine geldiğinde, güneş son ilkbahar günlerinin sıcaklığıyla yükseliyordu. Gözleri kararıyordu. Gözlerini kapayınca da derin bir uçurumdan aşağı yuvarlanacakmış gibi oluyor, kendinden geçiyordu. Kararsızdı. Ne yapacağını bilmiyordu. Bir ara ipi alıp hayatına son vermeyi bile düşündü. İbrahimsiz bir yaşam anlamsızdı. Daha bir kaç saat önce yanında olan en sevgili varlığı, İbrahim'i yoktu artık. Onunla aynı mezarda sonsuza kadar olmayı istiyordu.

İbrahim'in yüzü gözlerinin önünde canlı duruyordu. Onun sıcaklığı, kokusu bütün bedenine sinmişti. Tatlı tatlı gülümseyişi, gerilen değişen yüz hatları aklına geldi. Fate onunla konuşur gibi

mırıldanıyordu. İri kara gözleri, düşündüklerine paralel büyüyüp küçülüyordu. Kanı çekilmiş küçülmüş sarı yüzü acının derin hatlarını gösteriyordu.

Olanı biteni evinin açık kapısından izliyordu. Rüzgâr, ağıt yakan kadınların sesini yükseltiyor, bazan da derinden kendisine ulaştırıyordu.

"Allahım, neydi bu başıma gelenler? Koje Duzgın, sen bunu Mursa'ya bırakacak mısın? Zalim babam, kardeşlerim!

Umarım benim çektiğim acıdan daha büyüğünü, eşi görülmemiş olanını çekersiniz." Sonra kafasını yerden yere vuruyordu.

O güne dek Mezra, Mezra olalı böyle bir şivan görmemişti.

Dursun, Kewl tepesinden aşağı rüzgâr gibi indi. Onu gören herkes; "çıldırılmış bu adam." diyordu. Kendini selamlayanları görmüyordu. Kasabadan, Merga Qem'den geçerken, tanıdıkları hemen yanına gelmek, hal hatır sormak istediler. O hiç oralı olmadı. Koşar gibi Koje Sov'un sağından Duzgın'e yöneldi. Kalmam deresine indikten sonra uzun Duzgın yokuşuna tırmandı. Soluk soluğa Duzgın'in tepesindeki mağaraya varınca bıraktı kendini tozlu kayaların üzerine. Dursun ağladı, ağladı. Oğlunun başına bunu getirenlerden öcünü almasını istiyordu. Duzgın karşısında oturuyormuş gibi bağıra bağıra konuşuyor, bazen yalvarıyor, bazen de kızıyordu.

Dursun, akşama kadar ağladı sızladı. Herkesin bir dilek için geldiği Duzgın'e acısını havale etti. Artık rahattı. İbrahim yaşıyormuş gibi. Sonra Kalmam vadisindeki Kureşan köylülerine gitti. Ertesi gün dere boyundaki köyleri dolaştı. Dergâha kadar geldiğinde bütün aşiret duymuştu. Olay hertarafa konuşuluyordu.

Memik Ağaya olayı oğlu Ferad haber verdi. Ağa hemen Mursayı istetti. Evinin önündeki dereye bakan ulu dut ağacının altında oturuyordu. Yere, gelinlerinin ördüğü renkli bir kilim serilmiş, onun üstüne kalınca bir minder atılmış. Ağacın kalın gövdesi sert olur sanıyla halı yastık konmuş. Bir eli bıyıklarında. Sürekli büküyor. Uçları kulağa yakın yukarıya kalkık, bir demet, avucunu dolduruyor. Gözleri kısık, düşünüp duruyor.

İnsan azmanı Mursa görününce sevindi ağa. Gözleri açıldı. Sevgiyle baktı oğluna. Gazan mübarek olsun der gibiydi. "Otur oğlum."

dedi. Mursa babasının karşısında kilimin üzerine bağdaş kurdu. Kutsal bir varlığa secde eder gibi.

Ağanın yanında çocukları put gibi dururlar. Onun dediği ilahi bir emir gibi görülür. Kimse onun yanında yere düşen ağlayan çocuğunu bile kaldıramaz. Onun karşısında çocuğunu kucasına alıp sevmek, bir çeşit hakaret olur. Sigara içmek, o izin vermeden sofraya oturmak olanaksızdır. Ağa ile çocukları arasında baba oğul ilişkilerinden çok, uşak efendi ilişkileri vardı.

Gözlerini iri yarı oğlundan alarak:

"Sakin üzülmeyesin. Çok çok hapse atılacaksın. Ben seni en kısa zamanda çıkarırım. Türkler için olayın hiç bir önemi yoktur. Bir değil istersen düzüneyle öldür. Onların yaptığı da bundan başka değildir. Laf olsun diye tutuklanacaksın.

Elaziz mahpushanesinde bir süre kalman gerekecek. Bizim orada çok dostlarımız var. Saadetün Efendinin, Fahrettin Efendinin akrabaları var. Bunlar ve daha öbürleri seninle ilgilenecekler." Mursa başını önüne eğmiş, babasına bakmadan söylenenleri dinliyordu, Babasına büyük güven duyuyordu. Kısa bir sessizlikten sonra: "Haydi bakalım oğlum, şimdi git hazırlanmaya bak."

"Başüstüne baba." diyen Mursa yine büyük bir saygıyla ağanın huzurundan çekilip gitti.

Müezzin Paşa, ikinci için avazı çıktığıncaya bağıyordu. Rüzgâr sesini dalga dalga Xıdan'a ulaştırıyordu. Xıdandan kimse ne caminin içini ne de içerde ne yapıldığını biliyorlardı. Onların namazını Hezreti Eli (Hazreti Ali) kılmış. Onlar, ondan daha iyisini yapamayacaklarına göre gereksizdi. Kimse ilgi göstermediği halde, zavallı Paşa'nın her gün bunca bağırmasına bir anlam veremiyorlardı. Önüne gelen ona bir isim takıyordu.

Paşa'nın günde beş kez yalvarır gibi bağırmasına bir kaç memur dışında kimse ilgi göstermiyordu.

Ağanın ahbabları Farrettin ile Saadetin caminin devamlı müdavimleriydi. Caminin altındaki çeşmede abdestlerini alırlarken, özellikle etrafındakilerin ilgilerini çekmeye çalışırlar. Bir yandan mırıl mırıl dualarını okurken bir yandan da çeşmedekilere laf yetiştirirlerdi. Bunlar devletin rüşvetçi çıkıntularıydı. Devlet ile köylü arasında geçit rolü oynuyorlardı. Rüşvet açıktan alınıyordu. Ayrıca devletin anteni görevini de yapıyorlardı. Ağa gibi arkadaşları aracılığıyla, devlete paha

biçilmez bilgi topluyorlardı. Devletin yaydığı propaganda malzemele-
rini allandıra ballandıra halka ileten de bunlardı.

Paşa bunların içinde en zavallısıydı. Ezanını okur, namazını kılar, ondan sonra da zaman geçirmeden işlettiği hana koşardı. Karısının onu bırakıp gittiği söylenirdi. Ama nasıl? Bilen yoktu. Paşa hep kederli dururdu. İç organlarından biri hastaymış gibi, yüzü acının buruşuklukları içindeydi. Alnı kıvrır kıvrır katlanmış görünür, gözleri derin üzüntüsünün izlerini daima taşırlardı. İnsanlardan kaçır gibi bir hali vardı. Günün büyük kısmını handa geçirirdi. Hayvanlara yem verir, tımar ederdi. Kürtlerin hayvanlara karşı haşin davranmalarına karşın, Paşa'nın hayvanları sevip okşamayı alay konusuydu. Acele acele hana gittiğini görenler:

"Ero bak, hasret gidermeye gidiyor." diyerek gülerlerdi.

Xıdanlı erkekler göz, kulak kesilmiş bekliyorlardı. Ne zaman asker Mursa'yı almaya gelecek? Ağa bu olayı nasıl örtbas edecek? Şimdiye dek bir çok olayda olduğu gibi, bu kez de zeytinyağı gibi suyun üstüne çıkabilecek miydi?

Meraktan çatlıyorlardı. Daha ikindinin ezan sesleri Xıdanın üzerindeyken, Silo Muş'un evinin yanından iki askerin aşağı doğru geldiklerini gördüler. Yola alışmadıkları yirüyüşlerinden belliydi. Hoş, yol demeye de bin tanık gerekirdi. Engebeli, kayalık, dik bir iniş. Kimbilir batının hangi düzlüğündendi askerler. Bu yerler onlar için ömür törpüsü olsa gerekti. Oysa Kürt, bu yollardan sekerek iner. Dans eder gibi. Bir kayadan öbürüne atlar. Atlarken vücudu yay gibidir. Atladıkça açılır. Bunun için: "Dağların bittiği yerde, Kürtlerin vatanı da biter." sözü gerçeğe uygun düşmektedir.

Xıdanlılar gözleri yolda hararetili hararetili olayı konuşuyorlardı. Birden yumak olmuş bir kalabalığın yukarı çıktığını gördüler. Tüm kardeşler Mursa'nın etrafındaydı. İnsan azmanı Mursa ise, ortada bir sırk gibi görünüyordu.

Köylüler onları Kalesan tepesine kadar adım adım izlediler. Mursa'nın cezalandırılmayacağı inancı onlarda yerleşikti. Ağa ile devlet el ele, iç içeydi.

"İt itin kuyruğunu ısırır mı?" diyorlardı.

Memik Ağa, Yüzbaşı Ali Fethi Esener'in karşısında tahta bir sandalyaya kurulmuştu. İğreti oturuyordu. Diken üzerinde. Kafasında bin-

lerce düşünce vardı. Fakat gördüğü ilgiden de oldukça memnun görünmek istiyordu. Yüzüne sahte bir gülümseme gelip oturmuştu. Ama içi ise tamamen başkaydı. İkisi de aynı ağaçtan yontulmuş ikizler gibiydi. Biri öbürünü kullanmak için akla gelmedik şeytanlıklar düşünüyordu. Yüzbaşı bir yandan günlük büro işlerini görüyordu. Ama ağaya söz yetiştirmekten de geri kalmıyordu. Havaaların sıcaklığından, tarla, bostan, meyva ve sebzelerden, birbirlerinin sevdikleri yemeklerden söz ederlerken, emirleri çaylarını getirdi.

Yüzbaşı, işini bırakarak ağaya gözlerini dikti.

"Batı Dersim'de olanları duymuşsundur ağa."

"Çarşıda konuşulanlardan fazla bir bildiğim yok."

Kısa bir sessizlikten sonra ağa tekrar söze başladı.

"Bizim aşiret devletten yanadır. Gerek büyük ağa gerekse bendeniz devletimize zeval gelsin istemeziz. Bilirsiniz bizim zahmetleri. Hem vallahi, hem bilahi ki çok zahmet çekeriz. Kolay değil halkı inandırmak. Bugüne kadar kimse bilmez. Herkes Kürt olduğunu bilirdi. Eh biz uğraşırız, Türk deriz. Kürt yoğtur. Tekmilimiz Türktür. Allaha şükür hemi de Horasanlıyız. Vallahi kumandan Horasan niredir bilmez. Lakin General Avdula Paşa hazretleri böyleyiz demiş. Biz yani şimdi generalimizi mi kıralım? Biz de öyleyik diyoruz. Kimi inanmıyor. En başta da şu Mezra'daki ev inanmaz.

Kureşan aşireti karıştırır. Biz halkı düzeltiriz. Onlarsa arkamızdalar. İşleri güçleri, bizim, sizin yaptıklarını bozmağtur. Onlar ne yaparsa yapsınlar. Biz evvel Allah sizden yanadır."

Ağa konuşurken, yüzbaşı gözünü kırpmadan bakıyordu. Sonra:

"Cumhuriyetimizin en güç dönemlerinde, bize hizmet edenleri unutmayız. Özellikle bunun bilinmesinde yarar vardır.

Bizim binlerce yıla varan devlet geleneğimiz var. Yedi düveli kovduk. Ölmüş dedikleri zaman, bu genç cumhuriyeti kurduk.

Bazı aşiretler gücümüzü iyi tahmin etmiyor. Bizimle olanlar dostluğumuzun tadını çıkarırken, karşı olanlara öyle bir darbe vuracağız ki, bir benzeri daha görülmemiş olsun. Dediğim gibi, birkaç aşiret onlar. Yakında kökünü kazıyacağız."

Çayından bir yudum daha alan yüzbaşı, boncuk gibi küçük mavi gözlerini ağanın gözlerinin ta derinliklerine dikmişti.

Kararlı, her dediğini yapabilecek bir imaj veriyordu.

Yüz hatları sertleşmişti. Bütün sülalesi öldürülmüş insanların,

ölüleri üzerindeki yüz hatlarıydı bunlar. Ağa için için korktu. Belli etmek istemedi. Keşke böyle bir an olmasaydı. "Bu Kürtler de ne istiyorlar? Evlerinde kuzu kuzu oturacaklarına, devlete karşı geliyorlar." diye düşündü.

"Memik Ağa, Batı Dersim adamakıllı kısıpaca alınmış vaziyette. Kuş bile uçurtmayacağız orada. Kışa kalmaz bu haydutların işini bitiririz." diyen yüzbaşıya:

"He kurban. Allah guvet vere. Devletimize zeval gelmiye." dedi ağa.

Memik Ağa, ne kadar ciddiyetini korusa, ya da öyle görünmek için can atsa da, yapmacık davrandığını kesürmek zor olmuyordu. Devletmiş, aşiretmış kaçça yazar? Onun için yalnız kendisi, ailesi önemliydi. Gerisi boş lafı. "Fate şu halı işlemeseydi ne olurdu? diye aklından geçirdi.

Mursa'yı nasıl koruyacak? Az zararlı çıkartacak? Çocuğu serbest bırakurmak için ne yapılmalı? Sonra:

"Sayın yüzbaşım, demeğ isterim ki oğlum, elinizi öpsün suçu yoğtur. Namus içindir yapığları. Namus önemli bir şeydir. Aç kalırız, çıplağ kalırız önem vermeyik. Ama ve lakin namus için ölürük. Şimdi olan oldu. Onlar zaten eşgiya. İyi oldi öldürdiği. Bilirmisez en küçüğü. Elinizi öpe, daha mürüvetini görmedig."

Yüzbaşı, ağanın sıkıntısını iyi biliyordu. Onu daha da kendisine muhtaç hale getirmek istiyordu.

"Gönlün rahat olsun ağa. Sen bize bağılılığını gösteriyorsun. Doğaldır ki biz de sizler gibi dostlarımızı ayrıcalıklar tanırız. Bal tutan parmağını yalar derler.

Oğluna bir şey olmayacağına garanti veriyorum. Biz onu koruruz. Bir konuğumuz gibi. Sen de buna karşı devletimize hizmette bulunursun.

Bu halkı kim ayaklandırıyor? Hangi ağalar bize karşılar?

Velhasıl bizim her türlü bilgiye ihtiyacımız var. Her taşın altını bilmek istiyoruz.

Devletimiz, Dersim'i kangren olmuş bir uzvu gibi görmektedir. Bu işi kesin olarak kapatmak, kangren olan uzvu kesip atmak karanıdadır. Bir daha Dersim'de birileri çıkıp ben Kürdüm demeyecek şekilde bu işe son vereceğiz. Eşkiyanın kökünü kazıyacağız. Bu ülkeyi yalnız Türküm diyenlerin ülkesi yapacağız."

Ağa baktı ki yüzbaşı nutkunu uzatıyor. Araya girip:

"Heç şüpheniz olmaya beğim. Devlete yardım etmek için, emir buyuracağınız her şeyi yaparız. Yalanız bilmek isterdim. Oğlumu nerede tutacanız?"

"Elazis mahpushanesine gönderiyoruz. Yarın yola çıkaracağız. Her yere gereken talimatı verdik. Memik ağanın oğluna iyi bakılsın diye."

Ağa sevindi. Gözleri ışık doldu.

"Sağol kumandan beğ. Eyiliğinzin altında kalmam."

Sonra ayağa kalkarak:

"Eh artık mücade."

Tokalaşıp ayrıldı.

Kışlanın kaba saba, beton koridorlarını yürüyerek geçti. Çıkış kapısına gelmişti. Dışarıya baktığında Koje Hamik'in insanı rahatsız eden bir aydınlığın içinde olduğunu gördü. Kayalarından ışıklar yansıyor, gözleri alıyordu. Öfkeliydi Hamik. Kızgındı. "Kışlanın kalın duvarları arkasında ne yapıyorsun?" der gibi bir hali vardı. Memik ağanın tüyleri ayağa kalktı. Gözlerini yere indirdi. Ürkümüştü. Tekrar bakmaya cesaret edemeden, aşağı doğru yürümeye başladı.

Dönüp bir kez kışlaya baktı. İki katlı, çatısıyla üç kat. Beyaz badanalı kaba bir yapı. Bir leke gibi yabancı. Araziye uymamış. Hamiğe inat, Kürdistan dağlarına inat yapılmış. Kürdistan dağlarını zincire vurmak için yapılmış. Güçlülüğün sembolü. Korku ve dehşet saçıyor etrafa.

Bayır aşağı yürüyüp Veli'nin kahvesine geldi. Gözlerinde, kışladan getirdiği parlıklar vardı. Dostlarıyla koyu bir sohbete daldı. Her haliyle mutluordu.

Memik ağa uzun süre dostlarıyla oradan buradan konuştu. Sonra karanlığı beklemeden evinin yolunu tuttu. Öyle ya, ne olur ne olmaz. Kureşanlıların ölüsünün kanı daha kurumadı.

Temkinli olmak gerekir.

Bu düşüncelerle Kalesan tepesine gelmişti. Durdu. Buradan hem Xıdan hem de kendi evi tepsi gibi görünüyordu.

Xıdan tarafında çocuklar cıvıl cıvıldı. Kovana sığmayan arılar gibi.

"Namusuzlar it gibi ürüyor." diye iç geçirdi. Şapkasını geriye iterek kendi tarafına baktı. Oğullarını, torunlarını anımsayınca, kendisi-

nin de hatırı sayılır bir nüfus yarattığı bilincine yansdı. Bu kez bir sevinç dalgası tüm benliğini sardı. Kökleri derinlere varan ulu bir ağaçtı o. İki elini arkada birleştirerek, mağrur, bayır aşağı yürüdü.

Ağanın meyva bahçesinin bittiği, Kalesan deresini yamacında Xıdanlı kadınlar çeşmede idiler. Kadınlar ağayı görür görmez, kumandanını gören asker gibi ayağa kalkıp geçmesini beklediler. Memik ağa kadınları yan gözle süzerek geçti. Eve geldiğinde Karısı Yemoş'u gördü. Gözlerinin ferisi zayıflamış, altlarında mor mor halkalar oluşmuştu. Yüzü daha da buruş buruş olmuş. Belli ki ağlamış.

Ağa çatık kaşlarla; dik dik karısını süzdükten sonra:

"Bu halin ne be kadın? Ortada bir ölen mi var?"

Yemoş:

"Bununla kalınacağını mı sanıyorsun? Kureşanlılar bu acı lokmayı yutmazlar diye düşünüyorum. Öç alacaklarından korkuyorum. Öç almasalar bile, Duzgın'den korkuyorum. Çocuklarımın torunlarımın başına bir felaket gelir diye korkuyorum ağam."

"Karı kısmı yalnız korkar." diyen ağa divana uzandı.

Yemoş, ağzında mırıldanarak okuduğu dualarla odadan ayrıldı.

Memik ağa, kendisi için hazırlanan yatağa uzandı. Kafasını arkasındaki halı yastığa düşürdü. Gözlerini tavana dikerek düşüncelere daldı.

Batu Dersim'de devletle çalışan ağalar da ortadan kaldırılmıştı. Gerçi kendisinin dostları çoktu. Fahrettin, Saadettin efendilere oldukça güven duyuyordu. Kendisinin ayrıcalıklı olduğunu, Batı Dersim'in ağaları gibi olmadığını düşününce içi rahatlıyordu. Yine de bu badireden nasıl kurtulacaktı?

"Evet, evet zarar almadan nasıl kurtulurum" Dersim yanmış, yıkılmış ona neydi? İçinde bir çöpü bile yoktu. Hanedan, hanedanlığı önemliydi onun için. Düşünceler ağayı yormuştu. Göz kapakları ağırlaşmıştı. Bir süre sonra sofrayı hazırlamak için içeri giren karısı, onu horlar gördü.

* * *

Fate uyur gezer gibiydi. Ne ev işi yapabiliyor, ne de doğru dürtüst ayağa kalkabiliyordu. Sürekli başı dönüyordu. Deli divane olmuştu. Karşısında biri varmış gibi, kendi kendine konuşuyordu. Yüzüne,

gözüne tikler gelmişti. Hangi dünyada yaşadığının farkında bile değildi. Gerçek yaşamla mı, yoksa İbrahim'le mi? İbrahim'le olduğu tüm davranışlarından dışa yansiyordu. Uykusuzluk, iştahsızlık, Çavdar'ın aşığlamaları onu her gün bir parça daha tüketiyordu.

Her gün dayak yiyordu. Çavdar'ın iri kara yumrukları sırtına inince, ciğerleri ağzından fırlayacak gibi oluyordu. Göz altları morarmış, yüzü ve vücudu yara ve çizik içindeydi.

Çavdar, bir türlü onuruna yediremediği bu olay için, Fate'yi yavaş yavaş öldürmek istiyordu. Fate'nin pişmanlık duyacağını, ayaklarına kapanıp af aman dileyeceğini sanmıştı. Ne var ki gerçek başkaydı. Fate ne İbrahim'e olan aşkını gizlemiş, ne de pişmanlık duymuştu.

Pişmanlık duymayı, İbrahim'in anısına hakaret olur görüyordu. Böyle bir durumda kendinden daha uzaklaşır, yaşamın hiç bir anlamı olmaz. Bunu bildiğinden, fiziki baskıları, Çavdar'ın ve çevrenin davranışlarını daha ehven görüyordu.

Bir an önce öldürülmek istiyordu. Bir çok kereler:

"Çavdar öldür beni. Yalvarırım öldür beni. Bak sana ihanet ettim. Öldür. O zaman sen de ben de kurtuluruz. Benim yüzümden dışarı çıkamıyorsun. Öldürürsen yine eskisi gibi insanların arasına girersin. Erkek olduğunu kanıtlarsın. Namusunu temizlersin. Niye öldürmüyorsun? Ne biçim bir erkeksin?"

Onun bu yalvarmaları Çavdar'a bir kamçı gibi iner. Hemen dövmeyi bıkakır, bir kenara çekilir. Sırtını duvara dayar, kafasını kolları arasına alır düşürür. Bu şekilde saatlerce durur. Çavdar işin içinden bir türlü çıkamaz.

Bir an Fate'nin düzgün güzel vücudu, diri göğüsleri aklına gelir. Gür siyah saçları, iri kara gözleri...

"Hangi melekler kızdı bana? Kimi gücendirdim? Oysa herkes gibi ben de dağlarımıza, evliyalarımıza saygıda kusur göstermedim. Peki neden bu işler başıma geldi? Hangi şeytan bu kadının ruhuna girdi? Dağıttığım lokma, verdiğim çılalıklar boşunaymış." diye hayıflanıyordu.

İri aptal yüzü, traş olmadığı için iyice kıllara gömülmüştü. Gözleri anlamsız ve boş bakıyordu.

Karısını, güzel Fatesini öldürmeli miydi? Yaşam çekilir olmaktan çıkmıştı.

Bir an herşeyi, herkesi unutup Fate'yle eski günlerini yaşamak aklından geçince, gevşiyordu. Bu anda tüm vücudu güzel duygularla

sarsılıyordu. "Aptallık etti Fate. Bunun cezasını da İbrahim hayatıyla ödedi. Bundan böyle onunla yaşamını sürdürmek neden olmasındı?" diye düşünürken, gözlerine ışık geliyordu.

Memik ağaya kalsa Fate öldürülmeliydi. Memik ağanın kızı nasıl olur da böyle bir halt işler? Bunu ölüm temizler, Memik ağa, Çavdar'ı çağırıp: "Namus senindir. Ne istiyorsan öyle yap. İstersen hemen, istersen her gün öldür. Biz, bize düşeni yaptık. Benim artık böyle bir kızım yok." deyince Çavdar ne söyleyeceğini bilememiş, başı önde ayrılmıştı.

* * *

Aradan günler haftalar aylar geçti. Batı Dersim'de kan gövdeyi götürüyordu. Kürdistan dağları da sahiplerinin akıttıkları kanın rengine boyanmışlardı. Sarı, kızıl renkler doğaya egemen olmaya başlamışlardı. Bu arada batıdaki olaylar, Doğuya ulaştıklarında bir çığ gibi büyüyorlardı. Her gün yeni yeni haberler... Buna karşın, doğuda bir kıpırdama yoktu. Tek tük aşiretler ve yurtsever insanlar ise, bir elin parmakları kadardı. Buna rağmen her kes huzursuzdu.

Xıdanlılar olayların seyrine kapılmış, yediği içtiği belli olmaz, ölü mü sağ mı bilinmeyen bir yaşam sürdürüyorlardı. Dersim aşiretlerinin yok olmasını beklemek, kendi sonlarını hazırlamak demekti. Bu nedenle çoğu huzursuzdu. Fakat ne yapacaklarını da bilemiyorlardı.

Memik ağa, devletle olan bağlarını her gün daha güçlendirmek istiyordu. Yüzbaşıyı görmediği gün yoktu.

Ağanın evinde ne varsa çarşıya subaylara akıyordu. Yağ, bal, meyva, sebze gibi ihtiyaçlarını en iyisinden görüyordu.

Subayların kolundan çıkmıyordu. Subayların gittiği kahvenin devamlı müdavimi olmuştu.

Yerli halkın dilindeydi. "Ağayı, yüzbaşıyla kolkola gördüm." "Ağa kaymakamlıktaydı." "Ağa her gün subaylarla" gibi konuşmalar doğal olmuştu.

Kulağına gelse bile aldırıyordu. Ağa kendisini artık Kürt bile görmüyordu.

"Türk olmak çıkardır. Türk olmak güvenlidir." diye düşünüyor-du. "Millet kıskançlığından söylüyor." diyordu.

Xıdan akşamın kızıl aydınlığında yüzüyordu. Çocuklar da dünyadan habersiz mutlu mutlu oynuyorlardı. İnce tiz sesleri Xıdanı gürlütiyö boğmuştu. Erkekler, Kalesan tepesine bakan Cafır'ın evinin duvarına sırtlarını dayamış, çömelik yukarıyı izliyorlardı.

Memik ağa, bu sırada Kalesan tepesinden aşağıya doğru süzülerek iniyordu. Onun güvenli, mağrur inişini konuşmaya başladılar.

"Adam dünyayı avucunun içine almış."

"Yedirmediği subay kalmadı."

"Çarşıdaki Türkler de arkasında."

"Sırtı yere gelmez böylesi ağanın."

Konuşmalar bu minval sürerken, yaşlı Mursae Eli;

"Ero siz boş konuşuyorsunuz. Deveden büyük fil var demişler.

Tavuk bile sü içerken kafasını kaldırıp Allaha bakıyor. Bu dünya Sultan Sıleman'a bile kalmazken, hiç böyle birisine kalır mı? O ki ne Duzgın'ı, ne Kureş'i tanır, ayrıca dağlarımızdaki evliyalarımıza inanç duymaz, sonu kötüdür kötü. Bu adam dağlarımıza inat gidiyor. Halkımızı kırimdan geçirmek isteyenlerle dost, ahbab oluyor. Siz sanıyor musunuz Duzgın olanları görmüyor? Ona her şey ayan beyandır."

Bu sırada çocuklar Pirepes'ten birinin geldiğini büyüklerine söyleyince, tüm gözler Pirepes'e çevrildi.

Yolcu, Dere Qız'ın etraftan dik ve derin yarılmış önce iniş sonra da çıkışın olduğu yarda kaybolmuştu.

Gelen, sakalı ak pak olmuş bir ihtiyardı. Herkes onun bir derviş olabileceğini zannediyordu. Yüzünde keskin derin kırışıklıklar vardı.

Yaşamın tüm acıları bu kırışıklıklara yansımış gibiydi. Xıdanlı erkeklerin önüne geldiğinde:

"Mave Xerd (Selamaleyküm)

"Xer ama cımu ser. (Hoş geldin. Gözümüz üstünde yerin var.)

Çocuklar etrafını sarmışlardı. Hepsinin gözleri gülüyordu. Çünkü gelen ihtiyarı dervişe benzetmişlerdi. Eğer cem tutarsa onlarda izleyeceklerdi. Cem tutma çocuklar için unutulmaz bir anı oluyordu.

Dervişin akkor hale gelmiş sobayı "cızız" diye diliyle yalayıp soğutması, ya da yanan bir odun parçasını ağzına alarak söndürmesi onların üzerinde büyük bir etki bırakıyordu. Özellikle dervişin bir yandan sazını tıngırdatırken öbür yandan bütün gövdesiyle titremesi, ki bu an cemın doruk noktasıdır, büyük heyecana neden oluyordu. Derviş sallanırken kafasında göz, kulak, burun farketmek olası değildir. Bu

anda derviş yanan ocağa girer. Soba söndürür, ağzına ateş alır. Keramet üstüne keramet gösterir. O keramet gösterince, cemaat ayağa kalkar. Dervişin belli belirsiz çağırıldığı evliyaların adını birlikte söyleyerek ceme yeni bir esrar katarlar.

Çocuklar korku ile karışık iri gözlerle izlerler cemi. Tüyleri kalkar. Heyecandan titrerler. Benizleri sapsarı olur.

Derviş sallanırken, saygı ile çağrılan:

"Ya Hızır! Ya Duzgun? Ya Eli! Hak. Hak..." Bu ulular yardımıyla dervişin dileğine ulaşması için yardım edilir.

Sonra derviş yavaşlar. Göz, kulak, burun belirginleşmeye başlar. Buna derviş soğudu denir.

Bir yığın dua okuduktan, cümle cemaate sağlık, iyilik diledikten sonra, derviş anlatmaya koyulur. Ceme hangi meleğin, hangi yaturın geldiğini söyler. Özellikle Duzgın'ın kerametine inanılır. Duzgın geldi deyince, cemaatin toplu halde söylediği "Ya Duzgın!" sözleri bir bomba gibi patlar içerde. Kimin sıkıntıda olduğu, kimin kurtulmak için kurban kesmesi gerektiğini anlatır. Gelecekte haberler verir.

Sonunda, dualar okunmuş çerez dağıtılır. Cemaat evine ayrılırken, dervişin eli ayakları öpülür. Cemde kadınlar, erkeklerden uzakta bir halka yaparlar.

Ertesi gün çocuklar, dervişi taklit etmeye başlarlar. Ellerine aldıkları bir çubuğu saz yaparak sallanırlar. Gören anneler hemen çocuklarına kızarlar. Böyle bir şeyi taklit etmenin günah olduğunu söylerler.

Çocuklar yaşlıya asılmış hep birden kalmasını istiyorlardı.

"Apo bu akşam vakti nereye gidiyorsun?"

Yaşlı bir kaçını okşayarak gülümsedi. Onların niyetlerini anlamıştı.

"Konuk olarak kalmamı ister misiniz?"

Çocuklar sevinçle bağırdılar.

"Eveeet!"

Sonra erkeklere dönerek:

"Demenanlıyım. Demenandan geliyorum."

Xıdanlı erkekler memnurluklarını duyurur gözlerle bakıyorlardı. Ne oluyor, ne bitiyor ilk elden duyacaklardı.

Ale Gulse'nin oğlu Smayil erken davranarak evine davet etti.

Tüm erkekler yaşlının arkasından Ale Gulse'nin oğlunun evine

yollarırken, Smayil çocuklardan bir kaçını gözcü olarak dama çıkardı.

Evin içi erkek dolmuştu. Odanın küçücük pencerelerinden akşam kızıllığının kırıntıları dökülüyordu. İçeride dalga dalga koyu mavi sigara dumanı yüzüyordu. Adeta sigara içme yarışı vardı. Tabakalar durmadan dolaşıyordu. Erkekler heyecanını sigara içmekle yendiğini sanıyorlardı. Arada kalın sert bir öksürük bütün gürültüleri bastırıyordu. Ev sahibesi Zere, Kürtlerin ulusal yemeği 'zerafet'i, bir başka adıyla babuko, hazırlıyordu. Ocakta yanan ateşin altına hazırladığı hamuru koyup üzerine sacı kapatırken, kimseden tek ses çıkmadı.

Ocağın yanına açılan yatağa oturan ihtiyar, düşünceliydi. Sacın üzerine konan odun kütüklerinden deliğe doğru yükselip kaybolan yalımlara gözlerini dikmişti.

Nereden başlayacağını düşünüyordu. "Bu kadar erkek toplanmışken, etkili olmak gerekir." diye düşündü. Demenan'ın her türlü yardıma ihtiyacı vardı.

Bazıları derinden ah çekiyor. Arkasından "Ya Duzgın! Ya Eli! Ya Hızır!" diyerek kendilerince selavat getiriyorlardı. Bir ara öylesine bir sessizlik oldu ki, kimse kıpırdamaya bile cesaret edemedi. Aksakallı Demenanlı İhtiyar, bu sessizliği fırsat bilerek konuşmaya başladı.

"Braen delale (Sevgili kardeşler) Günlerdir yoldayım. Köy köy, hane hane dolaşıyorum. Areyan aşireti içinde bir çok köy gezdim. Derdimizi anlatmaya çalıştım. Bu dert öyle bir dert ki, Ulu Duzgın düşmanlarımıza vermesin diyoruz.

Bir kara bela çökmüş başımıza. Vebadan beter. Kökümüzü getiriyor. Batı Dersim, özellikle benim aşiretim bu kara belayı, bu salgın hastalığı Dersim'e sokmak istemiyor.

Bir avuç yiğidimiz, düşmanın en üstün silahına, topuna tüfeğine rağmen fedakârca, kahramanlıklar yaratıyor.

Düşmanın sayıca binlerce defa daha fazla ordusu, aylardır verdiği uğraşa rağmen dağlarımıza çıkamadı.

Demenan'da eli silah tutan herkes, kadın erkek çocuk demeden savaşıyorlar. Kürt halkının varlığına yönelik bu belayı savmak için uğraş verirken, gelecek kuşaklara destanlar bırakıyorlar.

Kutsal Duzgın'e yemin ederim ki, yigitlerimiz yeryüzünde eşi emsali görülmemiş cesaret örnekleri veriyorlar.

Dersim, bizim namusumuzdur. Dersim, anamız, yarımız, yeri-

miz, yurdumuzdur. Dersim, ancak Dersimlilere yaraşır. Burada başka bir halkın alıp veremeyeceği bir şey yoktur. Düşünün bir kez, bu ulu dağlar, Dersimlisiz, Kürtsüz ne yapar? Duzgın, Kures, Jele, Kırklarımız bu durumdan hoşnut olurlar mı?

Bu kutsal evliyalarımızın düşmanın çizmeleri altında kalmasına razı olur mu insan hiç? Ne derler gelecek kuşaklar bize? Bugüne dek nice sultanlar geldi geçti bu nankör dünyadan. Bunlardan bir çokları Dersim'i almak istediler. Ne oldu? Girebildiler mi? Hayır, hayır. Yiğit atalarımız birlikte davrandılar. En güçlü sultanların bile Dersim'e girmesini önlediler.

Batıdaki aşiretlerden savaşmayanlar, ya da silahlarını bırakanların başına gelenleri duymuşsunuzdur.

Dağlarımızın, ulularımızın ahi tuttu bunları. Teslim oldular da kurtuldular mı?

Hepsini toplayıp, Harput'a, Elaziz'e götürmüşler. Tabii yollarda bir çoğunu katletmişler. Kadın ve kızların ırzına geçmişler. Geride kalanları da perperişan batıya sürgün etmişler. Bu insanların da bir çoğu aç susuz bırakılmış. Yollarda kırılıp gitmişler. Sürgün yerlerine ulaşanlar ise, öseler çok daya iyiymiş. Çünkü bunlara ne barınacak yer verilmiş, ne de yiyecek. Alevi diye, Kürt diye aşağılanmışlar, horlanmışlar. Köyüne kentine sokmamak için taşlanmış bu insanlarımız. Onlar da yabancı diyarlarda telef olup gidecekler. Demek istiyorum ki; ordu, sen uslu durdun, savaşmadın demiyor. Sen de Kürtsün. Yılan yavrusu ağusuz olmaz diyor devlet. Ayrım gözetmeden tümümüzü yokedecekler. Şimdi Demenan'ın başındalar. Onlarla işi bitince sırayla bütün Dersim'e ulaşacaklar.

Düşman generali Avdula ve Elaziz valisi bazı aşiretleri kendi saf-larına çekmeyi iyi becerdiler.

Diğer bir takım aşiretleri de yansız bırakmak için canla başla yalan ürettiler. Bir yandan gözdağı veriyor, öbür yandan da hediyelere boğuyorlar."

Aksakallı Demenanlının kalın sesi giderek titrekleşmeye başlamıştı. Yorgunluk, heyecan ve öfke yüz hatlarına binmişti. Kendisine bir sigara sardı. Süt gibi beyaz sakalı nerdeyse göbeğine inmişti. Konuşurken dinleyicilerini tek tek izlemeyi ihmal etmiyordu. Kiminle gözgöze geliyorsa, hemen karşısındaki kafasını yere indiriyordu.

Ard arda sigarasından birkaç nefes çekti Mavi buğu ağzından bur-
nundan dışarı çıkarken, ağız etrafı ve burun altındaki aklığı kirli sarı
bir renge dönüştürmüştü.

"Düşman bizimle erkekçe savaşmıyor. Bizleri bir birimize
düşürüyor. Kimisine ağanz gibi imtiyaz veriyor, kimisine de çiftlikler
veriyor. Amaç birliğimiz oluşmasın. Dağınık, birbirimize düşman ka-
lalım. Böyle bölük pörçük olmuş bir halkı da yenmek zor olmaz el-
bette.

Alan ve Areyan aşiretleri bizi yalnız bıaktıkları yetmiyormuş
gibi, düşmana milis veriyor, öncülük yapıyor, yardım ediyorlar. Bazı
ağalar, düşman subaylarıyla kardeşlik, kivrelük kuruyorlar. Bu bedbaht-
lar, kardeşlerinin Kürt halkını yoketmek için Dersim'de olduklarını bil-
mezler mi?

Yanıtı zor değil bu sorunun. Bilirler onlar, çok iyi biliyorlar. Adi
çıkartları uğruna onlar, ülkemizi, bu güzelim dağlarımızı rahatlıkla sa-
tarlar.

Bizim için yalnız bir seçenek kalmıştır. Sonuna kadar direnmek.
Tek kişi kalıncaya kadar savaşmak. Ülkesi uğruna ölme onurunu ayak-
ta tutacağız. Onursuz ağalar gibi davranmayacağız.

Oysa pirllerimiz, rehberlerimiz aynı insanlar. Kıtıkta, hastalıkta,
ve güzel günlerde hepimiz birdik. Sen Areyanlı ben Demenanlı diyen
mi vardı? Hepimiz bu toprağın insanıyız.

Haydaran deresi kan akarken, silah sesleri neredeyse köyünüzde
duyulurken, seyirci kalmak hakka reva mı?

Demenanlının takadı bitmişti. Son sözleri boğazına takılmıştı.
Buna rağmen kalın titrek sesiyle devam etti.

"Devlet, şu aşiret bu aşiret diye şimdi ayırıyor. Fakat direnen
aşiretlerin direnci bitince, aşiretler de biter.

Şih Said ayaklanınca, bunlar Şafiidir. Devlet kurarlarsa önce A-
levilerin kökünü kazırlar diye propaganda yaptılar. Dersim Alevileri,
Xormek, Lolan aşiretleri Şihi arkadaş vurdular. Şimdi de Dersimliler
için; bunlar dinsizdir, Zındıktır, katlihelaldır deniyor. Öbür Kürtlerden
adam toplanıyor. Bu sinsî planı görmek için, okuyup alim olmak ge-
rekmez.

Akliselimi olan herkes bu oyunu tanır. Osmanlının oyunudur bu.
Öteden beri oynanan oyun. Ne yazık ki bizim eşekler bu oyuna geli-

yorlar.

Kardeşler, daha fazla başınızı ağrıtmak istemiyorum. Atalarımız ne demiş? Her gün tavuk olarak yaşamaktansa, bir gün horoz olmak elvadır.

Şehitlik mertebesine ulaşmak, eli kolu bağlı durup, düşman çizmeleri altında ezilmekten yeğdir."

Odada çıt yoktu. İkircimliydi erkekler. Omuzları ağır yükün altında düşmüştü. Odadaki sessizlik onlara sonsuz gibi geliyordu. Bu anda içeri giren Zere onların imdadına yetişmişti. İnce uzun boyu, geniş etekleriyle süzülerek erkeklerin arasından ocağa geldi. Alışılmış hareketlerle, ateşi bir kenara itti. Sacı kaldırarak ekmeğin kızarıp kızarmadığını kontrol etti. Sonra ekmeği peştemaliyle tutarak mutfağa gitti. Odaya bir hareketlilik gelmişti. Bunu fırsat bilen erkekler, sigara sarmaya, öksürmeye, boğazlarını temizlemeye başladılar.

Yanan ateş zayıflamıştı. İçeriye yayılan aydınlık da azalmıştı. Mutfak tarafındaki idare lambasının ölgün sarı ışığı, erkeklere zor yetiyordu.

Bu sırada çocuklar ortalığı velveleye verdiler.

"Zu yeno! Zu yeno! (Biri geliyor!)"

Oda birden boşaldı.

Aksakallı Demenanlı dalgın, istifini bozmadan ocakta yanan ateşe gözlerini dikmişti. Demenan dağlarındaki ateş ne korkunçtu? Mağaralarda yaşamak zorunda bıraktırılan insanları düşünüyordu. Torunlarını, gelinlerini kızlarını, akrabalarını Atılan bombaları, yakılan, ateşe verilen köyleri anımsadı. Ocaktaki ateş, onu almış Demenan'a götürmüştü.

İhtiyar, bir Demenan köyüneyken uçaklar gelmişti. Gölgeleleri okşanır gibi zararsız, bu araçlar, köyün üzerine bütün kinini kuşmuşlardı. Gökten yağmur gibi bomba yağmıştı. İnsan çığıkları, çocuk bağırtıları, havada uçuşan insan parçaları. İhtiyar, saklandığı bir kayanın altından izliyordu. Fırtına durdu, uçaklar gitti zannedildiği bir anda tekrar görünmüşlerdi. Bu kez makinelileriyle ateş açmışlardı. Çocuğunu arayan kadınlar, yıkıkların altından çıkmaya çalışan yaşlılar, köyün tüm insanları o anda mevcut canlı yaratıklar, yokedilmişlerdi. Bir tek canlı şans eseri kurtulmuştu. İyice sarılıp sarmalanmış bir bebek. Kimin olduğunu bilmediği bir bebek.

Bebeği alıp sığındığı mağaraya götürmüştü. Bebeği sevmiş, okşamıştı. Korkmadan ihtiyara bakıyordu. Şimdi bile gözleri gözlerinden ayrılmıyordu. Daha nice köylerin yerle bir edilmesini görmüştü. Nice olaylar duymuştu. Bu kadar yükün altında hâlâ nefes alabildiğine şaşıyordu.

"Devlet, soyumuzu kırmak için elinden geleni yapıyor. Biz ne yapıyoruz?"

Çok geçmeden erkekler gürültülerle içeri doldular. Ale Gulse'nin oğlu Sileman: "Apo gelen kayınbiraderim Kureşanlı Hemedi." dedi. Hemedi, ihtiyara yönelerek önünde eğildi. Birbirlerini omuzlarından öptüler.

Hemedi ile Demenanlı ihtiyar hal hatır sorarlarken, Zere ve Hemedinin kız kardeşi Firaz, tahta bir oturağın üzerine koydukları sininin üzerine zerefeti koydular. Ev sahibi önce İhtiyarı sonra öbür erkekleri sofraya buyur etti.

Birbirine iyice sokulan erkekler, elleriyle yemeğe giriştiler. Odayı ağız şapırtıları almıştı.

Yemek yenmiş eller yıkanmıştı. Bu kez sigara sarmaya başlamışlardı. Hemedi acelesi varmış gibi konuşmaya başladı.

"Ağalar halkı korkutuyor. Tek başımıza bir devletle nasıl başa çıkabiliriz? diyorlar. Bu zulme karşı durmak isteyenleri de her türlü aracı kullanarak vazgeçirmeye çalışıyorlar. Falan general alevi, filan vali alevi, diyorlar. Mısto, dergaha uğramış, Ulusoy'un elini öpmüş, hayır duasını almış."

Demenanlı sözünü keserek:

"Alevi Kürtlerin kökünü kazımak için mi?"

Hemedi devamla:

"Apo gel sen bunu bizim işbirlikçi, namusuz, namusuz olduğu kadar da şerefsiz çönersuz ağalarımızdan sor. Ömründe Ehlibeyt'in adını ağzına almayan, bir anda Alevi yapılır. Biz Kürtler de bir gecede Türk oluveririz. Dersim halkı öz be öz Türktür, diye etrafta yalanlar uyduruyor."

General Avdula Dersim'e gönderildikten sonra, onun tarafından maksatlı çıkarıldı bu haber. Dersimliler Horasandan gelmedir. Özbe öz Türktürler diye konuşulmasını emretmiş. Tabii Elaziz valisi bu emri alır da durur mu? İlişkide olduğu ağaları hediyelere boğuyor. Yalan, fısıltı halinde Dersim'e yayılıyor.

Sormak gerekir. Mademki biz Horasandan gelmeyiz. Öz be öz Türküz. O halde bu katliam, bu soykırımı niye? Bu mağaralara sığınan çoluk çocuğu, kadınları, yaşlıları neden öldürüyorlar? Kadınlarımızın karnından çocuklar süngülerle çıkarılıyor. Çocuklar süngülenip savruluyor. Bütün bunlar Türk olduğumuz için mi yapılıyor?

Asker adım adım Dersim'e giriyor. Valilik karargâhı, Mazgerd'e taşındı. Asker girdiği her yerde kalıcı olduğunu gösteriyor. Karakollar yapıyorlar.

Bizim bu dağınıklığımız, ağalarımızın bu durumu sürerse ve de direnen bir avuç aşiret de ortadan kaldırılsa, ceddin Kureş'e ayan beyandır, kimsenin can güvenliği artık kalmayacak. Dağlarımız elimizden düştükten sonra, asker istediğini asacak, istediğini kesecek."

Demenanlının gözlerinde sevinç pırıltıları vardı. Hemedi'yi sevgi dolu gözlerle izliyordu. Genç erkekler de ona hayranlıkla bakıyorlardı. Onun yiğit bir kişi olduğunu biliyorlardı. Hemedi'nin Batı Dersim aşiretlerine yardım için çalıştığını bilmeyen yoktu. Gittiği her yerde taliplerini uyarıyor, onları mücadeleye kazanıyordu.

* * *

"Su uyur ama düşman uyumaz." derler. Nitekim öyle olmuştu. Memik Ağa uyumamıştı. Onun kafasındaki tek sorun, subaylara güven vermek. Daha fazla yaranabilmek. Ali Fethi Esener'le yaptığı son konuşmada, kuş uçaşa bile haber vereceğini söylemişti. Ağadan hiç bir şey kaçmıyordu. En ufak bir olayı bile değerlendiriyordu. O ne kadar ihbar ederse, durumu o nisbette sağlamlaşacak sanıyordu.

Onun korkusundan Xıdanlıya ne konuk geliyor, ne de onlar köyden dışarı çıkıyorlardı.

Ağa, o gece Xıdan'da yabancıların olduğunu torunlarından öğrenir öğrenmez oğlu Mustafa'yı yanına çağırttı. "Yüzbaşı Ali Fethi Bey'e git. Selamımı söyle. Xıdan'da yabancı olduğunu bunların isyancılar olabileceğini haber ver. Gerisi onun işi."

Xıdan gecenin karanlığında yüzüyordu. Göz gözü görmüyordu. Ağanın oğlu Mustafa önde, Yüzbaşı ve askerler arkada ağır ağır aşağı iniyorlardı. Sağda solda havlayan köpek sesleri ve askerlerin ayaklarını sürüyerek yürümelerinden başka ses yoktu.

Ağa ile yüzbaşı ne yapılabileceğini konuştular. Yabancıyı kaçırmadan yakalatmak için ağa canla başla önerilerde bulunuyordu. Ne de olsa köyü ondan iyi tanıyan olamazdı.

Gece yarısına yaklaşmak üzereyken, askerler Dere Qız, Pule Qula ve Qelwe ormanından Xıdan'ı sardılar. Çember daraldıkça köpek havlamaları da yükseliyordu. Köpeklerin giderek yaklaşan tehlikeyi haber vermeleri üzerine, Smayil'in evinde toplanan erkekler kuşkulandı.

Bir kaçış dışarıya çıkınca, adamakıllı sarıldıklarını anladılar.

Hemedi kızkardeşinin evine geçti. Demenanlıyı da evin sahibesi Zere, mutfaktan meroğe inen delikten aşağı indirmişti. Zifiri karanlıkta Demenanlıyı ot ve saman yağınlarının arkasına saklandıktan sonra:

"Apo iyi saklan." dedi. ve tekrar yukarı çıktı.

Askerler, süngü takmış evleri arıyorlardı. Aramadıkları köşe bırakıyorlardı. Ellerinde fenerler Smayil'in meroğine girdiler. Ot ve saman yığınlarını süngülediler.

İhtiyar bu süngü darbelerini neredeyse vücudunda hissetti. Ölümle burun buruna olduğuna bir an kanaat getirdi. İhtiyar kurt buna rağmen soğukkanlılığını bozmadı. Duyulur diye soluk almayı kesti. Askerler gittikten sonra derin bir nefes aldı. Demenan'da bombardımandan kurtulan küçük bebeğin silueti gözlerinin önüne gelip oturdu. Acılar içini burkuyordu. Her gördüğü olay, göğsüne saplanan bir hançer gibiydi. Yaşadığı acılar gözlerinin önünden süratle geçiyorlardı. Dalmış gitmişti. "Apo, asker gitti." sözleri onu düşüncelerinden ayırdı.

Xıdan evleri genellikle iki katlıdır. Alt katlarda mero, ahır, üstte ise kendileri otururlar. Kalın taş duvarlı evlerin genelde küçük pencereleri olur. Yaz kış evler serindir bu nedenle. Sleman'ın tam penceresinin önünde ince bir kavak upuzun göğe uzanıyordu. İki katlı evi çoktan geçmiş.

Hemedi, askerlerin geldiğini duyunca ablasının evine geçmiş, pencereden kavağa atlayarak aşağı inmeye çalışmıştı. Ablası bir şey olmamış gibi pencereyi kapatırken, askerler içeri dolmuştu. Pencereyi seğırten asker, birinin kavaktan indiğini görmüştü. "Yakalayın, kaçıyor!" bağırtuları gecenin karanlığını bölerken,

Hemedi kısıvrak yakalanmıştı. Askerin, özellikle yüzbaşının sevincine diyecek yoktu. Avını vuran avcının gururuyla onu alıp götürdüler.

Askerler çekilip gittikten sonra, gece yeniden sessizliğine büründü. Firaz için için kardeşine ağlıyordu.

"Gençliğine doymadan öldürecekler. Gençliğine doymadan..." diye söyleniyordu.

Kadınlar etrafını çevirmiş onun acısına ortak oluyordlardı. Bazıları onun gibi, hatta daha çok ağlıyordu. Ama herbiri bir derdine ağlıyordu. Ölen çocuklarına, kardeşlerine, anne babalarına ağıtlar dizmeye başlamışlardı.

Erkekler bıkmadan usanmadan Demenanlının etrafında onun anlattıkları öyküleri dinliyorlardı. Nihayet ağır karanlık yerini ağartıya terkederken, Demenanlı güney köylerine doğru yola çıktı.

Üzgündü. Hemedi gibi yiğit birinin yakalınışı onu derinden üzmüştü.

Aynı gece Hemedi dipçik darbeleri altında tutukevine atıldı. İçerisi Kürt doluydu. İnsanlar gelişi güzel toplanmıştı. Ulusal bilinçten yoksun zavallılardı çoğu. Sözde sorguya çekileceklerdi.

Gerçekte bunların sorgulanacak bir yanı yoktu. Amaç, akrabalarının devreye girerek, salıverilmeleri için altın getirmeleriydi. Tabii ertesi gün Fahreddin ve Saadettin efendiler hemen devreye giriyor, toplananın bir kısmını kendilerine, diğer aslan payını da subaylara veriyorlardı.

Subaylar dengini tutmuşlardı. Kendi aralarında altın ve gümüş paraların sayılarını konuşuyorlardı.

"Kürt kirli çıkındır. Onda para yoktur."

"Kürdün para ne işine yarar?"

"Ayrılan olsun yeter."

* * *

Ertesi gündü. Güneş, Kürdistan dağlarını ısıtmaya başlamıştı. Olanca aydınlığa rağmen, sarı bir hüznün çökmüştü. İnsanı deli eden, umutları alıp götüreren, acı gerçeği etrafa yayan sarı hüznün. Güneşe, dağlara sinmiş. Xıdana katmerlisi. Ölüm haberi, acı kara haber ne zaman aşağı ulaşacak? Öldüren bekleyişi bu.

Tutukevinin çevresi asker dolu. Bir o yana bir bu yana volta atıyorlar. Neşeli, şakacan. Güven içinde, mağrur. Pis Kürtlere caka

atar gibi.

İçerde asık yüzler. Kanı çekilmiş sarı yüzler. Kara kara düşünen yüzler.

Hemedi iki askerin arasında Yüzbaşı Ali Fethi Esener'in karşısında duruyordu. Kararlı. Korkudan en ufak bir emare yoktu yüzünde. Nasıl olsa öldürülecekti. Bunu bildiğine göre, hiç olmazsa bunlara Kürtlerin nasıl öleceklerini göstermek istiyordu. Keskin yüz hatları gerilmiş, derin çukurlarından alev alev parlayan küçük siyah, gözlerini Yüzbaşıya dikmişti. İnsanı ürperten, korkutan bir bakış. Sivri kartal burnu onun görünümünü heybetli kılıyor, yüzündeki kin ve öfke hatlarını daha da derinleştiriyordu.

Kendisine yönelilen tüm soruları bilmiyorum diye geçiştirirken, adeta ölümlü dalga geçiyordu.

"Kureşanlılardan kimler eşkıyayla beraber?"

"Bilmirem."

"Kureşan aşiretinde kimlerin sözü geçer?"

"Bilmirem"

Yüzbaşı dövülmesini emretti.

Elleri kelepçeli Hemedinin omuzlarına, kafasına, karnına dipçikler inip kalkmaya başladı.

O her darbeye gözlerini yüzbaşidan ayırmıyordu. Daha katmerli bir kin ile yüzbaşıya bakıyordu. Rahatsız olmuştu Yüzbaşı ondan.

"Götürün şunu karşımdan!" diye askerlerine emir verdi. Askerler, tutukevine iterek atılar. Her tarafı ağrı ve sızı içindeydi.

Taburda ünü hem askerler tarafından hem de Kürtler tarafından bilinen bir Çavuş Ali vardı. Tıknaz, kısa boylu bacakları ile kalçadan yukarısı arasında acayip bir orantısızlık vardı.

Kıçı yere yakının biri. Yuvasında fıldır fıldır oynayan mavi gözleri, yüz hatlarındaki soğukluğu daha da artırıyordu. Yılandan soğuk. Öldürmekten zevk alan biriydi. Onun için insan öldürmek, bir tavuk boğazlamaktan daha kolaydı.

Arkadaşları arasında övünür dururdu. Onun öldürdüğü kadar kimse Kürt öldürememişti.

Az öldürenlerin erkekliği onun yanında şüphe götürüyordu. Kızılderililerin kelle avcıları gibi, öldürdüğü kadar da ödüllendiriliyor, daha çok göze giriyordu.

Kürtler buna Gavur Ali adını takmışlardı. Neden Gâvur olacaktı? Gâvur, Ali Çavuştan daha mı kötüydü? Mümkün değil. O bir kasaptı. İnsan kasabı.

Hemedi bir kenara çömelmiş, sırtını duvara dayamıştı. Dalgındı. Gözlerini büyük pencereden Hamiğin tepesine dikmişti.

O sırada Gavur Ali nöbetçi değiştiriyordu. İçeriye girip tutuklu Kürtlere üstten üstten göz attı. Hangisini boğazlayayım der gibiydi. Kasabın sürüden koyun beğenmesi gibi. Hemedi'nin önünde dikildi. Göz göze geldiler.

"Temiz donunu giy."

Mavi gözleri, bir Kürdü daha öldürmenin mutluluğu, aydınlığı içindeydi. Yüzünde sevinç belirtileri toplanmıştı.

Çıkıp gitti.

Hemedi duymamış gibi gözlerini yine ulu Hamik'e çevirdi. Öldürüleceğini adı gibi biliyordu. Gavur Ali bunu boşuna söylemezdi. Öldürüleceklerdi. İçerdeki ağır kokudan ne kadar daha teneffüs edecekti? Yirmiyedi yıl suyunu içtiği, havasını aldığı dağlarını daha ne kadar izleyebilecekti?

Bu etrafı asker dolu tutukevi, gerçekte subayların ve diğer memurların eğlenmeleri, dansetmeleri için yapılmıştı. Öyle ya, modern cumhuriyetin modern memurları dansetmelilerdi. İki katlı kocaman hükümet binasının yanında kümes gibi duruyordu. İki taraftan kuru duvarla yükseltilmiş küçük düzlüğe alelacele oturtulmuş. Sonradan tutukevi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hemen altında Saadetin Efendinin evi var. Xıdanlılar, bunun yanından geçen yoldan evlerine giderler. Buradan geçerken kaçamak göz atarlar. Ne oluyor, ne bitiyor diye. İlgi çekmemek için durmazlar.

Öğleden sonraydı. Tutukevinden Kürtler alınıp götürülüyor, bir süre sonra: "tak, tak, tak?" sesleri bazen boğuk, bazen açık bir şekilde geride kalanlara ulaşıyordu.

Gavur Ali'nin hareketliliğini görünce, Hemedi çok geçmeden sıranın kendisine geleceğini anımsadı.

Genç yaşamı burada noktalanacaktı. Gözlerini kırpmadan bakıyordu. "Doya doya bakmalıyım. Birazdan bu olanağım ortadan kaldırılacak." dedi. Gözünü kırpmaya, göz kapaklarını indirmeye içi el vermedi.

Kardeşi, Musa ve İmam'ı kendisini bekleyen genç karısını ve

kızını anımsadı.

"Ölümümü nasıl karşılayacaklar?"

Sonra Demenanlılarla anıları aklına geldi.

İçi kokuşmuş tutukevinin duvarlarında "Hemedi" adı dalgalanınca, çağrıldığını duydu. Sesin geldiği tarafa kafasını çevirdi. Önde Gavur Ali, arkada iki asker onu bekliyorlardı. Heyecanını gemlemek zorundaydı. Onun korktuğunu görüp anlatmak isteyen çıkmamalıydı.

"Ölüm erken geldi. Demenanda, Batı Dersimde direnen yiğitler gibi ölmeliyim. Başını kaldır Hemedi. Şimdi yaşamının en güçlü sınavını vereceksin. Korkmak erkeğe yakışmaz." diye düşündü. "Korktuğumu değil, güle oynaya gittiğimi görsünler."

Kalktı ayağa. Bakır renkli yüzüne acı dolu zoraki bir gülümseme oturmıştı. Kendisini hayranlıkla izleyen Kürtlere baktı. "Yiğit olun. Korkunun ölüme faydası yok." der gibi. Sonra: "Xatırwe sıma (Hoşça kalın.)" deyip dışarıya çıktı. Geride kalan Kürtler taş kesilmişlerdi. Kimi kutsal ziyaretleri yardıma çağırırken, kimi de onlara kızıyordu.

Bu kadar haksızlığa göz yumulur mu hiç? Bunca yıldır gösterdikleri sevgi boşuna mıydı?

"Hemedinin önüne çelik bir duvar ör. Duzgın kör değilsin. Gözlerine perde çek. Hemedi yiğit. Hemedi genç. Hemedi bizim aslanımız. Koru onu Duzgın!"

Hemen hepsi güvendiği değerli bulduğu uluya yalvarıyordu.

Dışarda Hemedi hemen akşam kızılığına bürünmüş Duzgın'ı gördü. Köyünden yana baktı. Bir şey görünmüyordu. Ortalık bulanıktı. Gölgeler karanlık görünüyordu. Güneş, Hamiğin tepesine değercesine alçalmıştı.

Gavur Ali önde, öbürleri onun arkasında Efkâr Tepesine doğru yürüdüler. Dudaklarında içerdten getirdiği acı tebessüm duruyordu. Hemedi'nin. "Ne yapayım, yazgım bu kadarmış. Hiç olmazsa kalabalık yapmış olmak için yaşamadım. Elimden geldiğince haksızlıklara karşı durdum." diye düşündü. Sonra:

"Arkada, şu iğrenç dereye öldürecekler." diye içinden konuşan Hemedi, dereye baktı. İki tarafından derin bir şekilde yarılmış ağaçsız, otsuz, bitkisiz bir dere. Eşek dikenini bile bitmiyor burada. Kiremit kırmızısı toprak yağlı ve yapışkan. Koje Ser'den gelen seller, bu yağlı toprağı sürükleyip götürdükçe altından yenisi çıkar. Yazın kurur bu dere. Şimdilerde tek bir damla suya raslanmaz.

Efkar Tepesine gelmişlerdi. Duzgün'e karşıdır bu tepe. Kürtler, aralarındaki sorunları bir çözüme bağlamak, dostluk kurmak, ya da düşmanlıklara son vermek için gelirler buraya. Duzgün'e dönerek bu yağlı kırmızı toprağın üzerine otururlar. "Serve Duzgün wo ke...(Düzgün'e yemin ederim ki...) dedi mi insan, akan sular durur artık.

İnanmamak için hiçbir neden kalmaz.

Çok değil biraz ilerde Hemedi'yi ölüm bekliyordu. Ortalıkta askerden başka kimsecikler yoktu. Oysa bir zamanlar burası cıvıl cıvıl insan dolardı. Hemedi baskının büyüklüğünü bir kez daha düşündü. Her taraf işgal edilmiş ayak altında.

"Herhalde şu dik yamaçta kurşunlayacaklar. Cesedim yuvarlanıp dereye inecek." diye düşünürken dereden yukarı kokular yayılıyordu.

"Bunlar insanı gömme zahmetine bile girmiyorlar. Düşmanın iyisi öldürür, fakat ortada bırakmaz, gömer."

Bu düşünceler içinde oldukça dik bir yere gelmişlerdi. Hemedi, ani bir hareketle bir tazi gibi aralarından fırladı. Dik bayırdan aşağıya kendini bıraktı. Alabildiğine kaçıyordu. Kaçmak nedir? Azraille yarış yapıyordu. Şaşkınlıklarını atlatan Gavur ve askerleri, arkadan kurşun yağdıyorlardı.

Hemedi, bir sağa yalpa yapıyor, bir sola, yuvarlanıyor, kaçıyor, kaçıyor.

İçinde yumak yumak olan bir güç onu koşturuyordu. Sağından solundan, kulaklarının dibinden, kafasını sıyrırıcasına kurşunlar vızıldıyordu.

Gün bu gün Hemedi, Yakalatma kendini. Saadettin'in evinin arkasındaki düzlükten Dere Qız'a inmişti. Yer yer yeşillikler vardı. Selin yukarılardan sürüklediği iri kayalar. Burada koşmak değil yürümek bile zordur. O bir kayadan diğerine atlıyor, kanat takmış gibi koşuyordu. Hayatının koşusuydu. Her atlayışta askerlere fark attığını iyi biliyordu. "İşi ciddi tutmam gerekiyor. Geride kalsalar bile hızımı kesmemeliyim."

Batının düz ovalarında ayaklarını yerden sürüyerek, yürüyen askerin, Dersim'in bu dağlarında yürümesi kolay olmuyordu.

Hemedi, Dere Qız'da güvenlik içinde olduğuna inanıyordu. Askerin dereye ineceği olasılık dışıydı. Olsa olsa onu derenin iki yanındaki yüksekliklerden takip ederlerdi.

Xıdan'ın arkasındaki derin yara girmişti. Buraya gündüz bile güneş zor düşer. Tepelerden görülmesi olası değil. Azgın ilkbahar selleri mağaramsı kovuklar açmış. Gri, siyah, kiremit kırmızısı kayalar, akşam karanlığının indiği derede silüetleri heykel görünümünü veriyordu.

Hemedi, kan-ter içinde kalmıştı. Sırtından su akıyordu. Buna rağmen hızını kesmedi. Askerler daha takip ediyorlardı. Onun derede olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle gelişigüzel dereye ateş ediyorlardı.

Gürültü binlerce defa yankılanıyor, dereyi gürültüye boğuyordu.

Gecenin hazırlığını yapan kurdu, kuşu bu gürültülerden rahatsız oluyordu. Keklik sürüleri uçuyordu. O, bir Xıdan tarafına bir Lolan tarafına geçiyordu.

Xıdanlılar korku içindeydi. Erkekler evden kaçmışlardı. İlk elde yakalanmamak için. Herkes kendine bir sığınak bulmuştu. Askerin sağı solu belli olmaz. Gözünün üzerinde kaşın var, der ve yine öldürürler. Kadınlar çocuklarını oraya buraya dağıtıyorlardı. Kimi dama çıkarılıyor, kimi ahıra sokuluyordu. Gelinlik güzel kızlar, yüzlerini çirkinleştirmek için çamur sürüyorlardı. Herkes kaygılı. Genci ihtiyarı tüm Xıdanlı. Askerin bu büyük aksiyonunun nedenini bilmiyorlardı. Belki Hemedinin kaçuğunu bilselerdi, o zaman uludağlarının himmetini, rahmetini, yardımını canı gönülden dilerlerdi.

Fakat Xıdan habersizdi olandan bitenden.

Asker, Kalesan tepesinden aşağıya rap rap inerken, Uşen babası Memik Ağa'ya haber verdi. Ağa şaşırıldı. Heyecanlandı. Gözlerinde olanca telaşa dışarı çıktı. Düşünceliydi. Bir yorum yapamadı. Kafasında binlerce acaba ile beklemekten başka çaresi yoktu. Uzaktan dostu Ali Fethi Beyi tanıdı. Bahçenin arkasındaki düzlükten yürüyerek karşılamaya gitti. Adımları titrekti. Çeşmenin arkasında karşılaştılar.

"Hayırdır Kumandan Beg?"

"Dün köyünde yakalanan haydut kaçmış."

Ağada betbeniz kalmamıştı. Kalbi güm güm atıyordu.

"Köyünde yakalanan haydut kaçmış." sözleri onu rahatlatmıştı.

Bu kez kendine güven geldi.

"Bu kadar askeri bir kişinin peşine takılmış? Çoğ mu önemlidir."

"Önemli ya, çok önemli. Biz tüm haydutların kökünü kazımakta kararlıyız."

"Yüzbaşım, asker arayadursun. Heç olmazsa siz bir çayımı için. Kapıma gelmişsiniz. Valla billa bırakmaz."

Yapmacık hareketlerle dede baba dostuna sokuluyormuş gibi yaklaştı. Koluna girerken, yüzbaşı ani bir hareketle geri çekildi.

"Karanlığa kalmayın. Askeri topla ağanın evine getir." diye ast-subayına emir verdi.

Ağa koluna girmek için bir hamle daha yaptı.

Konuk odasına girdikten sonra Ferad ağa yüzbaşmayı saygılı bir şekilde selamladı.

Memik Ağa, oğluna emirler yağdırıyordu. Yüzbaşı Kürtçe konuşmaları duymamazlıktan gelir gibi bir tavır içindeydi.

İçinden: "Pis Kürtler." diye geçiriyordu.

Ağa ile konuğu güncel olayları konuşmaya başladılar.

Yüzbaşı, nasıl haydutları ortadan kaldırdığına dair öykülerini anlatıyordu.

Ağanın çocukları ise hummalı bir çalışmanın içindelerdi. Hemediyi aramaktan dönen askerin karnını doyurmak için sac kavurması hazırlıyorlardı.

* * *

Hemedi'nin kalbi, göğsünden fırlayıp çıkacak gibi vuruyordu. "Ne oluyor bana? Korkuyor muyum?" diye düşündü. Düşüncelerine eğemen olmaya çalıştı. Korkusunu bastırmak gerektiğini iyi biliyordu. "Soğukkanlı olmalıyım."

Bu arada Qelve ormanına girmişti. Adamakıllı çöken karanlık, ormanda daha da karanlıklaşıyor, ortalığı gecenin esrarına büründürüyordu.

Ormanın bir sünger gibi yumuşak toprağına adım basınca, kurtulduğuna inanmaya başlamıştı. Hemedi, el yordamıyla iç kısımlara doğru yürüdü.

Orman ulu meşe ağaçlarıyla kaplıydı. Xıdanlılar gözü gibi bakarlardı bu ormana. Sonbaharın son aylarına kadar hayvan sokmamak için önlem alırlardı. Rahatsız edilmedikleri için, tilki tavşan, sansar, kurt, çakal gibi hayvanlar ile keklik ve diğer kuşların cenneti olurdu. Yaprakların sararmaya yüz tuttuğu anda ulu meşe ağaçları budanırdı. Etili

meşe yaprakları, hayvanların kışlık yemleri olurdu.

Hemedi, yorgunluktan gidecek halde değildi. Bir çalılığın içine girdi. Üstünü çalı çırpı ve yaprakla kapattı. Bacaklarını karnına doğru çekip küçültmüştü kendisini. "Gündüz olsa bile göremezler." diye düşündü.

Soluğunu keserek beklemeye başladı.

Sıcak sonbahar gününün yorgunluğunu çıkarır gibi böcekler cümbüşe durmuştu. Ormanın altındaki dereden kurbağa vıraklamaları geliyordu. Bu gürültülere arada bir çakal ulumaları karışıyordu.

Asker sesleri duyunca, ürperdi. "Demek ki daha arıyorlar." diye iç geçirdi. Bunca çabadan sonra bulunacağı korkusu başını döndürdü. Neredeyse öğürüp kusacaktı.

"Acaba durduğuma hata mı ettim. Dere Lay'a, Alçeğe kadar koşmalı mıydım?" diye düşündü.

Şans deyip beklemeye başladı. Kalbi tarifsiz bir hızla atıyordu. Bir ara ayak sesleri adamakıllı yaklaştı. Ufak bir öksürük, bir kıpırtı, küçük bir şüphede çalılığın nasıl taranacağını düşündü. Soluk almayı kesti.

Tiz bir düdük sesi karanlığı yırtar gibi her tarafı bastırdı. Ormanın karşısında bir duvar gibi yükselen kayalığa çarpan sesler defalarca yankılandı durdu. "Geri çekiliyorlar." diye söylendi. Sesler giderek kayboldu. Artık ormanın yerlileri eğemen olmuştu geceye.

Rahatlamıştı. Ormanın temiz havasını ciğerlerine doldurdu. Saatlerce kaldığı yerden ayrılmadı.

* * *

Ağanın bahçesinde bir cümbüşdür gidiyordu. Sesler Xıdan'ın üzerindeydi. Asker ağanın evine toplanırken onlar da evlerine dönmüşlerdi. Henüz soğumayan tozlu gri taşların üzerine oturmuş tartışıyorlardı. Ağanın evinden gelen bağırtıların tersine, onlar duyulacak kadar kısık bir sesle konuşuyorlardı.

Kadınlar ise, Hemedi'nin kızkardeşi Firaz'da toplanmıştı.

Her Xıdanlıda ağaya karşı derin bir nefret vardı. Fakat kimse bu duygusunu açıktan söylemeye cesaret edemiyordu. Ağaya açıktan laf söyleyen, ertesi gün oğulları tarafından eşek sudan gelinceye kadar

dövülüyordu. Xıdanlı çelişkisiz yaşasa bile, ağa ne yapar eder bir fesat sokar onları birbirine düşürdü.

Arada çağırttığı Xıdanlıyla yemek yer, sözüm ona sohbet eder. Sohbet eder görünür. Gerçekte ise, bir onur kırmadır bu. Xıdanlı çağrıldığına üzgündür. Büyük bir eziklikle gider. Yemek sırtından gidiyormuş gibi olur. Ne yediğini bir türlü anlamaz. Bu işin sonunda bir bit yeniği olduğunu hepsi bilir. Ağa iki kardeşi bile çoğu kez birbirine düşürür.

Su, Xıdanlının en büyük sorunudur. Yazın bu sorun daha da çarpıklaşır. Xars deresinden gelen su, oldukça uzaktır. Xıdana varıncaya kadar yarıya iner.

Ağa oniki gün suyu alır. Oniki gün de Xıdanlı. Ne var ki onlara su yetmez. Oysa ağa, ihtiyacı olmasa bile Xıdanlıya vermez. Kalesan deresine boşa akıtır. Xıdanlı el etek öpmeye gider, saygıda bulunur, ya da ırgat olarak tarlalarında çalışırsa, o takdirde ağa büyüklük gösterir. Birçoğu ona yalvarmamak için, bostanlarını küçültürler.

Xıdanlıya kızdı mı ağa, çeşmeyi yasaklar. Kimseyi sokturmaz. Çünkü çeşme onun sınırları içindedir. Günlerce, haftalarca sürebilir. Bu yasakla Kerbelâ'da Hüseyin'e su vermeyen Yezit olup çıkar ağa. Bunun üzerine kadınlar Kalesan yokuşuna tırmanır, iki bakracı bir saate varan sürede eve ulaşırlar. Kalesan tepesine varan kadınlar, buradan Duzgın'ı daha da büyük, daha yücelmiş görürler. Durup kendilerine bu işkenceyi reva gören ağaya beddua ederler. Firaz'ın bedduaları da küfürleri de en ağır olanlarıydı. Çok candan ve içten yapardı o.

Hemedi'nin kurtuluşu tüm çevre köylerde sevinçle karşılanmıştı. Birbiriyle karşılaşan iki köylü hemen sözü ona getiriyordu.

"Duzgın ona yardım etmiş."

"Evliyalar olmasaydı, kurtulamazdı."

"Arkasından kurşun sıkanlar, onu göremez olmuşlar."

O dilden dile dolaşıyordu. Kaçışı efsaneleşmişti.

Kardeşi Firaz, artık dimdik yürüyordu. Onunla kardeş olmak gururunu tadıyordu. Köylüler bu nedenle ona daha çok saygı gösteriyorlardı.

* * *

İbrahim'in acı ölümü unutulmamıştı. Ayrıca Hemedi'nin ihbar edilişi, öfkesinin daha da kabarmasına neden olmuştu. Ağaya ne yapılır, nasıl zarar verilir, bunu düşünüyordu gençler. Hemedi'nin sağdııcı İmam Uşen ve arkadaşları bir kayanın arkasından ağanın yaylasını izliyorlardı.

Mezra yakınlarından bir koma çıkmıştı ağa. Çoğunlukla büyük oğlu Ferad yayla işlerine bakardı.

İmam Uşen ve arkadaşları saatlerce izlediler yaylayı. Beş çift gözdü bunlar. En ufak bir hareketi kaçırmadan. Davar ağullara dolduruluyordu. Ortalık kararmıştı. Yaylanın önünde büyük bir ateş yanıyor. Yükselen alevlerin kızılığı etrafa yayılıyor. Beş arkadaş beklediler. Ateş giderek zayıflamış, Hamiğin arkasından da ay doğmuştu. Vadi esrarlı kurşuni bir renge bürünmüştü. Gecenin ürperten sessizliğini yer yer köpek havlamaları bozuyordu. Yayla sakinleri derin uykuya dalmışlardı.

İmam Uşen: "Arkadaşlar, ağanın nasıl bir adam olduğunu biliyoruz. O halkımızı zincire vuranlardan yana. O namusumuzu elimizden almak isteyenlerden yana. Onların zurnasını çalıyor. Onların casusu. Halkımızın arasına nifak sokanların başında. Sırtını hükümete dayamış. O da bizim gibi Kürt, ama yüzkarası. Üstelik İbrahim'in katili.

Bu mendebur ağaya birşey yapamıyoruz. Çünkü efendilerinin kucağında. Hiç olmazsa davarını vurup götürelim."

Bu sırada arkadaşlarından biri:

"Ya silah ile karşılaşsak?"

Bir an duraklayan İmam Uşen;

"Kürt kanı Haydaran çayını kızıla boyadı. Her gün yüzlerce binlerce insanımız katlediliyor. Köyler kentler virane oldu. Soyumuzu kesip bitirirken, elbette Kürt kanı akıtılmasını istemeyiz. Özellikle şu sırada gereksiz. Bir gün Dersim'de Kürtlerin yaşadığının izleri silinmesin diye, uğraş vermeliyiz. Bizim işimiz Memik ağadır. Gördüğümüz kadarıyla ne o ne de çocukları yaylada. Çobanlara zarar gelmemesi için çaba göstereceğiz. Temkinli yaklaşacağız. Dikkatli davranacağız."

Bir süre sustuktan sonra, İmam Uşen arkadaşlarına sordu:

"Herhangi bir sorusu olan var mı?"

Yanıt gelmeyince:

"Öyleyse gidiyoruz." dedikten sonra öne geçti ve vadiden aşağı inmeye başladılar.

Ağanın ve ona komşu yaylalardan köpek havlamaları geliyordu. Yaylaya yaklaşıldıkça havlamalar sıklaşmıştı. Koca vadi gürültü içindeydi. Beşi de bu havlamalara çobanlar uyanır endişesindedilerdi. Buna yağmen yürüyüşlerini sürdürdüler. Kısa bir sürede yaylaya ulaşmışlardı.

İmam Uşen, eli tetikte yayla kapısını tutarken, öbürleri ağanın hayvanlarını yola düşürmüşlerdi.

Sürü, askerin giremediği Kureşan köylerinden geçiriliyordu. Duzgın'ın derin vadisinden sonra Areyan topraklarına girdiler. Üçüncü gününde Haydaran ve Demenan dağları yaklaşmıştı. İmam Uşen, en ufak bir şüpheye gerek bırakmadan hareket ediyordu. Davarı çayın öbür tarafındaki savaşçılara iletebilmek için, dikkatli olmanın gereğini iyi biliyordu. Bunun içindir ki sarp ve saklanması kolay yerlerden geçiyordu. Arkadaşları sürekli keşif yapıyorlardı.

Askerin kokusunu almışlardı. Geceyi beklediler. Zaten davar da oldukça yorgundu. Bu mola her iki tarafa da güç verecekti. Ne kadar sakın görünmeye çalışsalar bile, hepsinde anlaşılır bir heyecan vardı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Gecenin bir takım olaylara gebe olabileceği, onlarda değişik duygular uyandırmıştı.

Gök, simsiyah üzerlerine çökmüştü. Bu karanlık onların işine yarıyordu. Ayın görünmesini beklemeden çayı geçmeyi gündüzden konuşmuşlardı. Çaya en dik yerden inmeye başladılar. Arazi oldukça dikti. Hayvanlar neredeyse arka ayakları üzerinde kayarak iniyorlardı.

Uzun sürmeden su sesini duydular. Bu mevsimde su azdır. En derin yerinden bile rahatlıkla geçilir. Fakat ilkbaharda, değil geçmek, kenarında durup seyretmek bile insanın tüylerini ayağa kaldırır. Kulakları sağır eden bir akış. Yıldırım gibi.

Sanki bir acelesi var. Mameki düzlüğüne çıkmak için acele eder. Kabına sığmaz bir biçimde. Kürt insanının karakterini simgeleyen bir çeviklik, bir hareketlilik, bir gürültü taşır. Dağına, taşına, kurduna kuşuna uygun bir gurur vardır akışında. Yazın da durup dinlenmek ister.

İmam Uşen ve arkadaşları kan ter içindelerdi. Bir an önce karşıya geçmek zorunluluğu vardı. Arkadaşları karşıya geçmişlerdi bile. O da suya girmekten korkan hayvanları çaya dolduruyordu. Yanlardaki dik yamaçlardan dökülen suyun hışırıtısına, çayın kayalara çarpan gürültüleri katılıyordu. Başka da bir ses yoktu. İmam Uşen: "İşin sonuna

geldik!" diye düşünürken, silah sesleri birden her tarafı aldı.

Artık nazlı nazlı akan çayın sesi duyulmuyordu. Sesler iki taraftaki dik yamaçlarda yankılanıyor binlerce kez ateş ediliyormuş gibi oluyordu.

İmam Uşen kendini yere attı. "Şimdi yapacak tek şey, arkadaşlara ve sürüye zaman kazandırmaktır. Şans yardım etmedi." diye söylendi.

Sürünerek geldiği yokuşa doğru geri tırmanmaya başladı. Asker ateşi yoğunlaştırmıştı. Güç bela kendisini bir kayanın arkasına attı. Askerin ateşine karşılık verince, karşı taraf toparlanmak için ateşe ara vermişti. Fakat uzun sürmeden yine salvo ya başladılar.

Yeri göğü sağır eden bir gürültü Haydaran deresinde uğulduyordu. İmam Uşen, gizlendiği yerden ayrılma olanağını bulamıyordu.

Gökyüzü aydınlanmış, yıldızlara donanmıştı. Ay, Demenan dağlarının arkasından görünmeye başlamıştı. Asker ve bu gürültüler olmasa, kimbilir nasıl da güzel bir sonbahar gecesi olurdu? Dereden yukarıya ılık bir rüzgar esiyordu.

"Ne ister bu asker bizden? Neden bizi yok etmek istiyorlar? diye düşündü İmam Uşen. Bu sırada kurşunlar önündeki kayada vınlıyarak etrafa parçalar dağıtıyorlardı. "Biz de onlar gibi insanız. Onların kalbi varsa, bizim de var. Onların canı varsa bizim de var. Ne isterler bizden? Çoluk çocuğumuzun, annemzin, akrabalarımızın yanında yaşamak, dağlarımızın suyunu içmek, havasını teneffüs etmekten başka ne günahımız var? Bu ne zorbalık, bu ne barbarlık?" diye düşünüyordu.

Giderek yaklaştıklarını anlamıştı. Yamaca tırmanmaya koyuldu. Toprağa yapışmış gibi sürünüyordu. Zaman durmuştu adeta, sanki günlerdir savaşıyordu o. Her taraftan kurşunlar vızıldıyordu. İmam Uşen, durumun vahimleştiğini her geçen dakika daha iyi anlıyordu. Bunu bildiği için bütün gücünü kullanarak, tepeye çıkmaya çalışıyordu. Yaklaşmak üzereydi. Alnında biriken iri ter damlaları, toza bulanarak yüzüne yapışıyordu. Birden: "Teslim ol!" çağrısını duydu. Her taraftan sarılmıştı. İçinde bir burukluk, kahreden bir eziklik duydu. Kıpırdamadan öylece durdu. Dünyası bir anda kararmıştı. Büyük bir acıma duygusu gelip içine oturdu. Demenandaki yiğitlere, genç karısına, çocuklarına kavuşmama acısı onu alıp başka duygulara götürmüştü.

Hemedi'yi anımsadı. Sevgili yiğit sağdıç Hemedi. Kaçışı bir des-

tandı onun. Onlarca askerin gözü onu görememişti. Kurşunları işlemediği.

"Ben de bir yolunu bulabilecek miyim?" diye düşünürken, süngülerin sert demirlerini vücudunda hissetti.

Kıyasıya bir dövme başlamıştı. Çavuş Gavur Ali, en acımasızıydı. Babasının öcünü alır gibi, kin dolu, nefret dolu vuruyordu. İmam Uşen, kocaman gövdesiyle bir külçeye çevrilmişti. Acı duymadığı organı yok gibiydi.

Güneş dağların doruklarını aydınlatmıştı. Çay kenarı daha serin ve koyu gölgelikti. İmam Uşen bir ağaca bağlanmıştı. Merakla ne yapacaklarını bekliyordu. Sabaha kadar onu dövmüşlerdi. Önüne gelen, aşka gelen vuruyordu. İmam Uşen, vurmalarından kaç yapılan ağır küfürlere için için kızırıyordu. "Eşkıya Kürtler. ..aydutlar, pis Kürtler..." en hafifleriydi. Ortalık aydınlanınca etrafını gözden geçiren İmam Uşen, Kürt ulusal giysileri içinde birinin orada olduğunu görünce, önce hayret etti. Çünkü serbest dolaşabiliyordu. Sonra onun askere yol gösteren bir alçak olduğunu düşününce ağız dolusu yere tükürdü. Sanki askerin gücü yetmiyormuş gibi, bir de bu bahtsız insanlar onlara yardımcı oluyorlardı. Kimbilir neye kandırılmıştı?

Sorgulanmak üzere merkeze, tabur komutanlığına gönderilecekti. Bir kamyonu attılar onu. Çevresinde ondan fazla asker vardı. Gavur Ali de şoför mahalinde oturuyordu. Kamyon ağır gürültülerle yokuşa tırmandı. Yol bozuk ve bol virajlıydı. Kışla yapımında kullanılmak üzere, gerekli malzemelerin gönderilmesi için yapılmıştı. Fakat ilkbaharda karlı dağlardan kurşun gibi inen seller, yoldan eser bırakmıyorlardı. Bu nedenle her sene yeniden yapılıyordu. Bunun için de çevredeki Kürt köylerinden insanlar silah zoruyla toplatılıyor, esir gibi çalıştırılıyordu. Roma'ya giden yolları yapan Makedonyalı esirler gibi. Romalı köleciler tarihin çöplüğüne atılmıştı, lakin ordunun yapukları, onlara binlerce kez rahmet okutuyordu.

İmam Uşen düşünüp duruyordu. Kafası karmakarışıklı. Bu arada kamyon tepeye çıkmıştı. Koje Duzgın görünüyordu. Aydınlık içinde pırıl pırıldı. Kurşunu rengiyle göğce uzanmış, haşmetli bir görünümü vardı. İmrendi, iç geçirdi İmam Uşen. Az çıkmamıştı bu dağa. Her yıl çoluk çocuk ziyarete gitmişti. İri kara gözlerini Duzgın'den ayırmıyordu. Güneşten yanmış, bakır rengine dönmüş yüzünde daha en ufak bir kırışık bile yoktu. Bir haftalık uzayan sakalına rağmen kalın

uzun bıyıkları, yüzüne ender görülen erkeksi bir güzellik kazandıyordu.

Nur içindeydi. Kötülüğün konaklanmadığı iç güzelliği dışa da yansımıştı. Geniş omuzları, uzun boyuyla yakışıklı, güçlü kuvvetli biriydi.

Güzelliği, iyi kalpliliğiyle meleğe benzetirdi çoğu insan onu. "Hazreti Ali'nin nuru yüzüne yansımış." sözleri sık duyulurdu. O yalnız Dere Lay'ın değil, tüm çevre köylerinin sevgilisiydi. Onu sevmeyen, onu görüp sevinemeyen düşünülemezdi.

Kamyon, Merga Qem'e girmişti. Az sonra Xıdan'ın karşısından virajlar alarak geçecekti. İmam Uşen'in kafasında kurdukları onu heyecanlandırıyordu. Bir heyecan ki kemik iliklerine işlemiş.

"Şimdi soğukkanlı olmalıyım. Bu heyecan da niye?" diye kendini eleştirdi.

Xıdan yamaçları aydınlık içinde yüzüyordu. Etraf ışık ışıktı. Xıdan'ın çocuk sesleri kamyonun gürültüsünü bile bastırmıştı. Kirvelerinin çocuklarıydı bunlar. Tüm Xıdanlı ona kirve derdi. Köyden biriyle kirve olmak, hepsiyle kirve olmak demektir.

Xıdan'ın karşısındaki bu yamaçlara, gri, boz bulanık renkler egemendi. Boyu bir metreyi geçmeyen çalılar, serpiştirilmiş gibi duruyordu. Öbek öbek çalılar. Her tarafta geven ve eşek dikenleri vardı. Arada bir bodur ardıç çalılar, en yeşil olanlarıydı.

Kamyon Xars deresine paralel ilerliyordu. Xars çeşmesine yönelen virajda, düşündüklerinin gerçekleşmesi için fırsat olduğunu düşündü. İmam Uşen, tüm gücünü bir araya topladı. Etrafında oturan askerlerin üzerinden, kendini boşluğa bıraktı. Kayalıklar burada aşırı soğuk ve sıcaklığın etkisiyle parçalanmış kum ve çakıl halini almışlardı. Çakılla beraber aşağı akıyordu.

Askerler kendi halindelerdi. Kimi sigara içiyor, kimi bir sıla türküsü tutturmıştı. Onunla kimse ilgilenmemişti. Nasıl olsa taburda işini bitirirler diye düşünüyorlardı.

Şaşkınlıkları uzun sürmemişti. Duran kamyonun aşağı fırladılar. Onbeş asker onu canla başla kovalamaya başladılar.

İmam Uşen dereye ulaşmak istiyordu. Sağdıcı Hemedi de öyle yapmıştı. Çalıların üzerinden atlıyor, bütün kuvvetiyle aşağı doğru koşuyordu.

Asker soluk soluğaydı. Buna rağmen takibi bırakmıyorlardı. On-

larda umutsuzluğun başladığı bir anda, olan olmuştu. Bir çalı kümesinin üzerinden atlayan İmam Uşen'in açılan kuşağı, çalıya takılmış, onun tepe taklak yere serilmesine neden olmuştu.

İmam Uşen kuşaksız dışarı çıkmazdı. Uzun boyunu daha da uzun gösterirdi kuşak. Bir selvi gibi uyum içinde. O gün de ulusal giysileri içindeydi. Bu giysiler rahattır. İnsan içinde kendisini tüy kadar hafif hisseder. Kuşak canlı renklerden örülür. Kürt kilimi gibi. Bir ucundan bir ağaca bağlanır ya da biri tarafından tutulur. Sonra da dönerek beline dolar. Çocuklar annelerine kuşak tutmak için yarışır.

İmam Uşen, kamyondan atladığı sırada ucundan açılmıştı.

Koşarken toplamaya fırsat bulamamıştı. Askerin neredeyse yakalamaktan umudu kestiği bir anda çalıya takılmış, onun düşmesine neden olmuştu.

İmam Uşen, toparlanıp kalkmaya kalkarken, askerler şevkle arayı kapatmışlardı. "Kör talih! Neredeyse sağdıcım gibi kurtulacaktım!" sözleri ağzından döküldü. Askerler tüfeklerini doğrultmuş, tetikte bekliyorlardı.

Gavur Ali, ağız dolusu küfürlerle aşağı doğru yürüyordu. Bodur boyuyla çalıların arkasından zor görünüyordu. Askerlerin ellerini bükerek arkada bağladıkları İmam Uşen'in başına geldiğinde, tekmelemeye başladı.

"Sonun geldi pis Kürt! Kaçmanın ne demek olduğunu göstereceğim sana."

Hançerini çekerek askerlerine: "Tutun ulen" dedikten sonra, başında diz çöktü. Askerler kollarından, bacaklarından kafasından tuttuyorlardı. Onbeş kişi çullandılar. Güçlü bir boğayı kesmek için, canla başla yüklendiler İmam Uşen'e.

Gavur Ali, işinin ehliydi. Keskin hançerini maharetle kullanıyordu. Hançer, aşağı yukarı inip kalkarken, İmam Uşen Hazreti Ali'nin narasına benzer nara atıyordu.

Kurdu kuşu, sineği böceği, yılanı çıyanı ve de Xıdanlısı teknil canlılar sustular. Kulak kesildiler. Gökte asılı güneş bile öfkeyle bakıyordu. Gümek bilmeyen kızgın bir öfke.

Askerler onu zor zaptediyorlardı. Gavur ali, onun güzel kafasını, o herkesin sevgiyle baktığı yüzü, uzun saçlarından tutarak eline aldı.

Gövde titredi. Titredi. Ayakları yerde bir çukur açmışlardı. Boz toprak kızıla boyandı. İri kara gözleri dehşet içindeydi. Yuvasından

fırlarcasına açık.

Elinde Kürtlerin sevgilisi İmam Uşen'in kafası, arkada askerleri, yola koyuldu Gavur Ali.

Xıdan'da şıvan arşa yükseliyordu. Kadımlar ağıt yakıyor, erkekler de için için ağlıyorlardı. Çoluk çocuk, genç ihtiyar tüm insanlar ağlıyorlardı. Sevgili İmam Uşen'leri, kivreleri güpe gündüz, gözleri önünde katledilmişti. Kivre kardeş gibidir. Kivre karagün dostudur. Kivre ailenin bir ferdidir. Kivreler, birbirlerinden kız alıp vermezler. Kivrelerin namusları da, şan ve şerefleri aynıdır. Xıdan İmam Uşen'le kivre olma şerefini taşıyordu. Yiğit Hemedi'nin sağdıç, Xıdanın yüz akı öldürülmüştü. Ağlanmaz da ne yapılır?

Asker çekilmişti. Erkekler yarışır gibi koştu. Dalyan boylu İmam Uşen'i gören diz çöküyor, kollarını Duzgün'e çevirerek, bu bar-barlığı yapanlara yanında bırakmamasını diliyorlardı. Daha sonra kadınlar geldiler. Gören saçını başını yoluyor, yerden aldığı taşları kafalarına vuruyorlardı.

*"De bira, de bira
İmam Uşen'im de bira.
Ez kurvane bejna to wi
İmam Uşen'em de bira.
Esker, İmam Uşen'e ma sare birno
De bira, de bira
Derde İmam Uşen ra
Kemer u dar ber vesano"*

*"Ah kardeş, vah kardeş
İmam Uşen ah kardeş
Boyuna kurban olduğum
İmam Uşen vah kardeş
Asker İmam Uşen'imizi kesmiş
Ah kardeş vah kardeş
İmam Uşen'in derdine
Dağ taş yanıyor
Ah kardeş vah kardeş..."*

Xars deresi, Xıdanlı kadınların ağıtlarıyla dolmuştu. Kerbelâ'da öldürülen Hüseyin'e duydukları acının binlerce defa fazlasını duyuyorlardı. Kızgın güneşin altındaki başsız gövdenin ayaklarına kapanıp ağladılar.

* * *

Şehit İmam Uşen'in cenazesi Dere Lay'a ulaşmadan, kara haber çoktan ulaşmıştı. Kureşan köylüleri acılarını ağıtlara dökmüşlerdi. Annesi, karısı ve çocukları, akrabaları kendilerinden geçmişlerdi.

Hemedi'de oradaydı. Sağdıcı, sevgili dostu, arkadaşı İmam Uşen'e son saygısını göstermek istiyordu. Ne var ki onun nur yüzünü göremeyecekti. Duyduğu kin, yüzüne öylesine yansımıştı ki, kendisi ölüme götürüldüğü zaman bile böylesine gerilmemişti yüzü. Kaşları üstüste binmiş, yüzü sapsarıydı. Sanki tüm kanı kurumuş, geri çekilmişti. Gözleri alev alev kin akıtıyordu. Ne bir damla gözyaşı döküyor, ne de gözlerini kırpyordu. Derinden, hareketsiz bakıyordu.

Kürtlerin sevdiklerinin arkasından yaktıkları ağıtlar, aralıksız sürüyordu.

*"Daye sekero, kile sekero
İmam Uşen'e mı cade yeno kora
Maye qedaye laze je to bijero biko
Ez vanu, heris u sevkane na
Bejna rundekena tora.*

*Laze camerdu u civaniku
Qanune na dinara
Daye tumra mirene
İlam dest guretene, lingi guretene
Lingi guretene
Kardî ontene
Qersuna bebextu çıxa ki zora*

*Terkut ne şune desu ponc tenu
Dormero xorte mı gureto eva xayineni
Laze mı sarebirno eva weşeni
Dest-boji kerde cendeği vera*

*Meyite Laze mı
Verdo tija payizi vera.*

*Ana ne edelim, neleyelim
Dağdan bir yol geliyor,
İmam Uşen'im, bir yol
Senin gibi yiğite kurban olsun anan
Otuz yiğide değer o güzelim boyun.*

*Yiğit babanın, yiğit ananın oğulları
görölmüşdür öldürüldüğü
Dünya kanunlarınca
Ama asla affedilmez el-kol tutarak
Ayak bağlayarak
Bıçak çekmek
Ah, kalleşlerin kurşunu ne kadar acı!*

*Gidip gördüm ki onbeş kişi
Sarmış etrafını yiğidimin
Alçakça kesiyorlar
Canlı canlı oğlumu
Eli kolu önde bağlı cesedin
Bırakılmış sonbahar güneşi altına"*

O gece ne Dere Lay'da ne de Xıdan'da insanların gözüne uyku girmedi. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yerlerde öbek öbek toplaşıp olayları konuşular.

Memik Ağanın evinde de olay konuşuluyordu. Ağa, yemeden içmeden kesilmişti. Erkenden yatağına uzanıyor, gözlerini tavanda bir noktaya dikeyiyor, öylece kendinden geçiyordu. Yemoş, Xıdanlı kadınların ağıtlarını duyunca, onların ne derece içten söylendiklerini anlıyor ve de hak veriyordu. Ağzından dualar eksik olmuyordu. Durmadan ziyaretlere yalvarıyordu Yemoş.

Ağanın evinde kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Herkes suskun puskun, kara kara düşünüyordu. Olaylar giderek hızlanmış, birbirini kovalıyordu. İbrahim'in katlinden sonra, iş giderek çığırından çıkmıştı. Ağa böyle olacağını tahmin etmiş olsa bile, büyüklüğünde ve hızında

yanılmıştı.O günlerde Dersim bir ana baba günüydü. Kızıl kıyamet içindeydi. Her taraf kan ve barut kokusu içindeydi. Buna rağmen ağa, kendini güvencede hissediyordu. Kuvvetliden yana ağırlık koyduğu için seviniyordu. Bundan ötürü bir çok kereler akıllı olmasıyla gurur duymuştu. Sirtını askere dayamıştı-o. Şimdilik itibar görüyordu aske-riyeden. Lakin baş kaldıran aşiretlerin nefretünden ödü kopuyordu.

Odada ellerini arkada kavuşturmuş gidip geliyor, kendi kendine mırıldanıyordu. Onun dua ettiği görülmemişti gerçi. Çünkü bugüne dek dara düşmemişti. Dua etmeyi ne öğrenmiş, ne de gerek kalmıştı. Arada bir aralıksız dua eden karısına takılır:

"Yemoş, o kadar dua ediyorsun ki hepsi sana çok gelir. Çocukla- rımıza, torunlarımıza bile. Umarım artan benim içindir öyle değil mi?"

Karısı mağçup mağçup: "Ben sen dahil tüm ailem için dua ediy- orum. Biz bir canız, bir ruhuz. Hiç ayırım olur mu?" Sonra ağa bunca yıpranmış karısına gözlerini diker, kendisine bu kadar çocuk verdiği için şükranlarını sunar gibi bakardı. Daha sonra da yatakta yalnızlığını düşünür, Yemoş'un içi geçmiş bir kavun gibi olduğunu, artık dua et- mekten başka bir işe yaramadığını anımsardı. Yıllardır karısıyla yatak ilişkisi yoktu. Hizmetçisi Kemiz, ağanın bu ihtiyacını gideriyordu.

Konuk odasından dışarı çıkan ağa, çocuklarını, gelinlerini ve to- runlarını orada burada oturur gördü. Acayip bir durgunluk vardı üzer- lerinde. Amaçsız, boş gözlerle onu izlediler. Onu gören hepsi ayağa kalkmıştı. Gelinler odalarına çekilirken, oğulları sırtlarını duvara day- amış öyle duruyorlardı. Ağa, bir kürsü alarak gövdesinin kabukları de- rin derin yarılmış ulu dut ağacına sirtını dayadı. Güneş olanca eğikli- ğiyle yüzüne vuruyordu. O yıl bahçede meyve bir hikmetti. Ağaçların dalları yerdeydi, görülmemiş bir bolluk vardı.

Memik ağa uzun süre güneşlendi. Vücudu iyice gevşemişti. Ka- fasında ise oğlu Mursa vardı. Sürü götürüldükten sonra pek ilgilenme- mişti. Saadettin Efendi'ye gitmeye karar verdi. Kalesan yokuşundan el- leri arkada bağlı ağır ağır çıkarken, Mursa'nın hayali gözlerinin önünde birlikte yürüyordu.

Saadettin'i, küçücük dükkanında yazı masasının arkasında gördü.

ﷺ: "Selam Aleyküm Saadettin Efendi."

Memik ağaya gözlerini diken Saadettin, yanıt vermede güçlük çekiyordu. Kekeme olduğu için epey uzatmıştı.

Ağa dalgındı. Bunu farkedenden Saadettin, onu sevindirmek için aldığı haberleri sıralamaya koyuldu.

"Mursanın durumu çok iyiymiş. Hapishane müdürü okuma yazma öğretiyormuş. Anlayacağın sanki hapishane değil, bir okul. Hiç bir ihtiyacı yokmuş. Bizimkiler ziyaret edip, ihtiyaçlarını temin ediyorlarmış."

Ağada hiç bir değişiklik izlemeyen Saadettin:

"A a ağa, se se vin medin mi? deyince, ağa:

"Sağol dostum. Sana güvenim çok."

Saadettin, dostu Memik Ağa'nın davranışının götürülmesine canının sıkıldığını biliyordu. Bu konuda bir çok kereler konuşmuşlardı. Bir kez daha ağayı sevindirmek istedi.

"Ağa, devletimize güven duy. Askeriye seni iyi tanıyor. Herkes biliyor ki askeriye den yana olduğun için davranışın götürüldü. Onlar öyle nankör değiller. Çok sürmez herşey yine yoluna girer. Biraz sabret."

"Sabır davranışımı geri mi getirir?"

"Ağa, son gelen haberlere göre, eşkıyanın direnci kırılmak üzere. Demenanlılar düşerse, Dersim bir zincirin halkaları gibi çözülür. Genç cunahuriyetimiz, savaştan aşiretlerin tüm mal varlığına el koymaktadır. Dağlarda yaban dolaşan sürüler var. Çalınandan fazlasını sana verirler görürsün. Çünkü sen hükümetten yanasın. Sana vermeyip de kime verecekler?"

Ağada belirli bir rahatlama izleniyordu. Kendisine güven gelmeye başlamıştı. Arka arkaya çay içtikten sonra, bir de Yüzbaşıyla konuşmayı düşündü. Kalktı ve göz kamaştıran beyazlıktaki kışlaya doğru yürüdü.

Kışlanın soğuk duvarlarının arkasında bir ürperti duydu. Yüzbaşının karşısında kasketini çıkararak eğildi.

Yüzbaşı Ali Fethi de onu inceliyordu.

"Hoş geldin ağa."

"Hoş bulmuş Ali Fethi Beğ"

Yüzbaşı:

"Davranışın çalanı yakaladık ağa."

Ağa sanki biliyormuş gibi davrandı. Oysa tüm Xıdan bu nedenle yas içindeydi. Onların ağıtlarını az duymamıştı hani?

"Kimdir bunlar Allahını sever?"

"Şimdi görürsün."

Sonra nöbetçi ere emrederek Ali Çavuşun gelmesini söyledi.
Ali Çavuş, topuklarını vurarak yüzbaşını selamladıktan sonra:
"Yakaladığını getir bakalım."

"Başüstüne komutanım."

Biraz sonra Ali Çavuş, elinde bir torba ile içeri girdi. Yüzbaşı torbayı gözleriyle göstererek:

"İşte. Davarını Haydaran çayından geçirirken yakalandı.

Ağa biraz aptallığa vurdu. Ortada birşey göremediğini ima eder gibi yaptı.

"Göster bakalım Ali Çavuş. Göster de ağa düşmanını görsün."

Gavur Ali torbadan kesik başı saçlarından tutarak çıkardı.

Ağanın başından yüzlerce kazan sıcak su arkasından soğuk su dökülür gibi oldu. Ağa bakıyor, sonra aniden kafasını çeviriyordu. İmam Uşen'i bir çok kereler görmüştü. Fakat bu kez onun kesik başından nasıl korkuyordu? Yuvalarından fırlamış bir duran cam gibi gözlere son kez baktı ve hemen kafasını çevirdi.

"Demek budur." diye söylenen ağanın yüzünde bet beniz kalmamıştı.

Daha fazla kalırsa düşüp bayılacağından korktu ağa.

"İzninizle kumandan Beğ." deyip koridora çıktı.

Yer ayaklarının altından kayar gibi oluyordu. Sarhoş gibiydi. Sendeliyordu. Yuvarlanırlar gibi evine doğru yürüdü.

Her adımda kesik baş gözlerinin önüne geliyordu. Ne sürüyü, ne de başka bir şey düşünüyordu.

Kesik baştan nasıl kurtulacağını düşünüyordu. Siyah, simsiyah bir bulutun içinde yüzer gibiydi. Bilinçsiz bir şekilde yürüyordu. Ayakları, alışılmış, şartlanmış hareketlerle onu götürüyorlardı. Altmış yılın alışılmışlığıyla. Bir yer gördüğü yoktu. Uzaklarda bir noktaya takılmıştı gözleri. Her zaman burup oynadığı bıyıkları dağınık ve düzensizdi.

Eve vardığında, çocukları koluna girerek yatağa yatırdılar.

İmam Uşen'in öldürüldüğünün ertesi günüydü. Şafağın insanı üşüten serinliğinde, kadınlar tuluklarını çatmalara asmış, ayran yayıyorlardı. Dul Bese, Hemedi'nin kızkardeşi Firaz, Zeyne, Zere yanyana kurmuşlardı. Aynı hareketlerle öne arkaya itiyorlardı. Sesler birbirine karışıyor, bir tulukmuş gibi geliyordu.

"Dün gözümü her nasılsa kapamışım. Ağlamaktan, yorgunluktan olacak. Yoksa Şehid İmam Uşen'in kanı kurumadan insan hiç uyur mu? Kurban olduğum İmam Uşen. Uyumuşum bir kez. Bir rüya gördüm." deyince Zere, öbürleri hemen tuluklarını sallamaktan vazgeçerek, iyice sokuldular.

Hepsi birden: "Hayırdır inşallah." deyince Zere:

"Hayır içinde olasınız." dedikten sonra anlatmaya koyuldu.

"Nur yüzü, ak sakalıyla rahmetlik babamı gördüm. Dinlenmiş, temiz, tertemiz ve de oldukça dinç görünüyor. Duzgın'ın eteklerindeki yayladayız. Bana diyor ki: Ere niye eve gitmiyorsunuz? Baksanıza kış bastırıyor. Kara bulutlar geliyor. Yanına gidiyorum. Sarılıp öpmek istiyorum. Bu kez babam değil Demenanlı ihtiyar. Sonra bir telaş alıyor tüm yaylayı. Göçe başlıyoruz. Bir hayhuy, bir gürültü sormayın. Arşa yükseliyor. Bir türlü hayvanlarımızı toplayamıyoruz. Nereye bakıyorsa kurtlar görüyorum. Sürülerle dağı taşı tutmuşlar. Üzerimize geliyorlar. Canavarın biri tam üzerime gelirken, korkumdan uçmaz mıyım? Bulabildiğimiz hayvanları aceleden Kemere Eli'den (Ali'nin Kayalığı) geçirdik köye geliyorduk. Ortalık apaydınlıktı. Fakat Merga Xem'den Pirepes'e doğru gelirken, birden dünya karardı. Zindan gibi oldu. Göz gözü görmüyordu."

Kadınlar burada araya girerek: "Ya Duzgın! Ya Xızır! Sen bize çoluk çocuğumuza, halkımıza sahip çık. Dünyamızı karartma."

Zere rüyasına devam ederck:

"Tam Pirepes'e inen yamaçta, Şehit İmam Uşen'in Allahın rahmetine erdiği yerd. Evet evet tam orasıydı. Birden bu göz görmez alaca karanlıktan bir yumak ışık peydah oldu. Şimşek ışığı gibi. Göz alan bir ışık. Bükülerek, kıvrımlar yaparak göğe doğru yükseldi."

Birden gözlerimi açtım.

"Kadasını aldığım İmam Uşen, Kırklara karışmak için ışık olmuştur." dedi Firaz.

Tuluklarını sallarken, ağızlarında dualar eksik olmuyordu.

İmam Uşen'in katledildiği yer, bir kaç gün içinde bir ziyarete dönüşmüştü. Cuma günleri burada mumların yandığını gördüler köylüler. Beyazlar içinde meleklerin inip kalktuklarını anlattılar birbirlerine.

Bu çalılık, kürt renkleri kırmızı, sarı, yeşil renkleriyle süslendi. Sevgili İmam Uşen, kivra İmam Uşen Xıdanlıların en genç yatırı

olmuştu. Onun adı yalan yere ağza alınmaz oldu. Onun başına yeminler yapıldı. Karbela'da düşen İmam Uşen'i hatırlayan yoktu. Dere Laylı İmam Uşen kutsallıkta onu geride bırakmıştı.

* * *

Xıdanlılar kışa nasıl gireceklerini, ağır ve uzun geçen kışı nasıl geçireceklerini düşünmüyorlardı artık. Herkesteki korku aynıydı. Nuh'un gemisinde kalabilecek miyim? Gülmek yüzlerden kalkmıştı. Sevinç onlara yabancı bir kelimeydi. Yaşama umudu, çölün ortasında susuzluktan dudakları patlayan insanın umudu kadar bile değildi. Uzaktan ne bir umut ne de bir vaha görünüyordu.

Oysa bu sonbahar ayları köylünün en çok çalışukları aylardır. Yaprak kesme, merelere ot ve saman yerleştirme, değirmen, damın üzerini atmak, et kurutmak, kavurma, pestil yapmak, daha nice işler... İmam Uşen'in katlinden sonra köylünün eli ayağı bağlanmıştı. Umut-suzluğun en katmerlisini yaşıyorlardı.

Soğuk bir gündü. Buna rağmen Xıdanlı kalın taş duvarlı evlerine çekilmekten korkuyordu. Evlerinde, emek vererek yaptıkları evlerinde, bile korkuyorlardı. Dağılmaya, kaçmaya hazır evlerinin önlerinde ya da damlarda oturuyorlardı. Bu arada gelen haberler, Xıdanlının yaşamının en önemli parçası olmuşlardı.

"Asker Zel Dağına çıkmış."

"Demenanlılar çembere alınmış."

"Mağaralarda yaşayan insanlar yakılmış."

Haberler, haberler...

İnsanı dehşete düşüren, giderek birbirini gölgeleyen haberler. İnsanlarda moral ve yaşam azmini yokeden haberler...

Köpek havlamalarına herkes kulak kabarttı. Erkekler uykudan uyanmış gibi gözlerini korku ile açarak ayağa kalktular.

Pule Qız'dan gelen karartıyı gördüler. Asker olmadığı anlaşılınca rahat ettiler.

Yabancı, etrafını çeviren köpeklere rağmen Cafır'ın evinin önüne gelmişti.

"Tanrı misafiri olmak istiyorum." deyince karısı buyur etti. Bir sürü çocuk etrafını çevirmişti.

"Apo kot ra yena?" (Amca nereden geliyorsun?)

"Demenandan geliyorum." deyince duyan kulaklar açıldı.

Haberi duyan koştu. Kısa bir sürede ev tıklım tıklım doldu.

Her zamanki gibi erkekler konuğun etrafında halka yapmışlardı.

Kadınlar ise, kapı aralığından konuşulanları dinliyorlardı. Al el acele önüne konan yoğurtla ekmeği yiyordu. Bir yandan da anlatıyordu.

"Kutu Dere'den taarruza onları bin pişman ettik. Alay alay asker sürüldü. Geçit vermedik. Sanmamki bir kurşunumuz boşa gitmiştir. Her seferinde zaiyat vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Fakat düşman çok güçlü. Sayıca üstünlüğü bir yana, bir de topu var, tayyaresi var. Giremedikleri yerleri havadan bombaladılar. Yerden bombaladılar. Köylerimiz yerle bir yapıldı, yakıldı. Masum insanlarımız öldürüldü. Bu kıyım şu sıralarda tüm şiddetiyle sürüyor."

Derin bir iç çeken Demenanlı, herşeye boş vermiş, ölüme meydan okur bir tavırdıydı. Saçı sakalı birbirine karışmış, üstü başı kir içindeydi. Erken ihtiyarlayan gençlerdendi. Bir ara gözleri ocakta yanan ateşe takıldı. Her haliyle yorgundu. Gözlerine gördüğü ve çektiği acılar gelip oturmuştu.

"Areyan ve Alan aşiretleri bunlar yetmiyormuş gibi askerin önüne düştüler. Milis oldular. Araziyi gösterdiler. Saklandığımız mağaraları tek tek askere gösterdiler. Onlar da mağaraların ağızına beton duvarlar ördüler.

İçeride çocuklarımız, kadınlarımız, ihtiyarlarımız diri diri öldürüldüler. Hani nerede bizim pirlere, rehberlere? Rahat zamanda çılalık almak kolay. Lakin zor zamanda yardım gerektiğinde ortalıkta görünen yok.

Biz Demenanlılar, düşmandan çok, Kürt aşiretlerinden darbe yedik. Yusufan Aşireti de askerden yana çıktı. Ettikleri yemin de verdikleri söz de kof çıktı."

Kimse bir şey söylemiyordu. Demenanlı dert küpü olmuştu. Bu olaylara kadar o, sadece mert ve dürüst insanlar tanımıştı. Dersim'de böyle kallesliklerin olabileceğini tahmin etmemişti. Bu kadar kancılık onun için yeniydi. Bu nedenledir ki, acı duyuyordu.

"Bir grup insanla bir mağaraya girmiştik. Mağaranın arkadan çıkışı da vardı. Askerin mağarayı ele geçirip bizi imha etmeyi planladığını anlamıştık. Tek kurşun boşa gitmemeliydi. Nitekim öyle de yapıyorduk. Mağaraya hücumla kalkan, kendini yerde buluyordu. Arkasından

yenileri sürülüyordu. Bir adım ilerleyebilmek için onlarca insan kayıp veriyorlardı. Bu işi yapan zalim subay ise gizlendiği yerden kıpırdamıyordu. Biz, subay ölürse asker bizi rahat bırakır diye düşündük. En keskin nişancımız, subayı bekledi. Yeni bir taarruz emri vermek için, yarım doğrulan subay, vurularak yere düştü. Asker, omuzları yıldızlar içindeki subayını alarak geri çekildi."

Demenanlı, acı ve titrek sesiyle devam etti. "Nice yiğitler ölüren gördüm. Nice yiğitler..."

Ben onların bir kılı bile olamam. Öyle fedakar, öylesine candan ve erkekçe vuruştular ki sormayım.

Asker dağlarımıza girecek güfte değildi. Ne varki bazı aşiret ağalarının kalleslikleri bir çoğumuzun elini kolunu bağladılar. Kiminle savaşıyoruz bilemedik. Kapı komşu düşmandan yana çıkarsa ne yapılır?"

Gece yaralarına kadar anlattı Demenanlı. Gördüğü acıları, yiğitlikleri anlattı. Xıdanlı Demenan'ın düştüğüne kanaat getirmişti. Şimdi savaş onların eşliğindeydi.

Buna savaş değil, soykırım demek daha doğruduydu. Bir yanda her türlü modern öldürme aracıyla gelen devlet var, öbür yanda savunmasız, silahsız halk

* * *

Memik Ağa korkuyordu. Olayları düşündükçe, sıtmaya yakalanan bir hasta gibi titriyordu. Bir korku, bir korku görülmemiş cinsten. Korkunun uğramadığı organı yok gibiydi. Tüm vücudunu sarıp sarmalamıştı. Kendisini tanımaz olmuştu.

"Memik Ağa korkar mı hiç?" diye kendisine soru yöneltiyordu. Sonra da: "İşte korkuyor. Hem de nasıl? Namusuz Xıdanlı, korktuğumu anlarılarsa bayram yaparlar.

Uyy babo lemin, bu ne haldir? Civraklı Bertal de öldürülür mü? Yoksa bu herifler şaşırdılar mı? Kendilerinden yana olanları da mı öldürecekler? Bertal ki devletten taraf. Askeriye yardımı eder. Üstelik aşireti Şeyh Said'i arkadan vurmuştu. Bu bertal nasıl öldürülür? Hem de bütün sülalesini kes. Anlaşılır şey değil."

Ağa, bütün akrabalarıyla Kewl Tepesinde öldürülen Bertal'a kafayı adamakıllı takmıştı. Bugün Bertal'ı öldüren, yarın onu niye öldürmesin?

Bu düşünceler kafasında harman olurken, birden kendini teselli

eder, kısa da olsa olayların şokundan kurtarmak isterdi.

"O Bertal, Ağa ben Memik Ağayım. Subaylar bana saygı duyuyor. Bana çay ve kahve ısmarlamak için birbiriyle yarış yapıyorlar. Benim onlardan yana olduğumu anlamış olmaları gerekir. Sabret Memik."

Saatlerce odasına kapanıyor, kapıyı arkadan sürgülüyordu. Bazen geziniyor, bazen de pencere önündeki sedire oturup meyve bahçesini izliyordu.

Ağa, Saadettin Efendi ile otururken, Civrakli Bertal Ağa'nın 66 kişilik akrabasıyla Pule Kewl'de kurşuna dizildiklerini öğrenmişti. Bertal onun dostuydu. Kadın, kız, çoluk çocuk 66 kişi öldürülmüştü. Bir anda Bertal'ın kökünü kazımışlardı. Acıyor muydu ağa? Hayır. O kendini düşünüyordu. Yoksa dostlukları sözdeydi. Yüzü renkten renge giriyordu ağanın. Saadettin onu anlamış gibi:

"Me me me mik A a ağa, senin bir suçun yok. Korkman için bir sebep yok. Boş yere kendini huzursuz etme."

Memik Ağa:

"Saadettin Efendi, Bertal Ağa Xormek aşiretinin reisidir. İyi bilirsen sen de. Bu aşiret şimciyecek devletten yana çıktı. Şih Said isyanında Kurolara darbe vurmuştur. Sonra da efendime söyleyem, Bertal askeriye ile iş yapıyordu. Mademki askeriye böyle birini öldürür, o zaman bizi de öldürürler. Sen benim dostumsen. İki gözüksen. Söle Allahı seversen, benden gizlediğin bir şey var?"

"Rahmetlik babamın başına yemin ederim ki senden gizlediğim bir şey yoktur. Doğrusu Bertal Ağanın işine benim de aklım ermedi. Akacak kan damarda durmaz derler. Herkes nasibi kadar yer içer ve de yaşar. Bazen suçlunun yanında suçsuz da yanar. Ne yapalım? Doğrusu ben de üzüldüm. Çünkü Bertal hoş sohbet biriydi. Olan oldu. Hani şeriatın kestiği parmak acımaz derler. Ben de derim ki: Devletin kestiği parmak acımaz. Karar yanlış olsa bile başımız kıldan incedir deyip beklemeliyiz.

Hem senin durumun da, konumun da farklı. Ne kendini ne de aileni huzursuz et."

Saadettin küçük gözlerini kısarak, çenesini konuşur gibi bir kaç kez aşağı yukarı oynattıktan sonra ses çıkarabildi.

"Üstelik bütün subaylar seninle dostluğumu biliyorlar. Bir şey olursa, Allah göstermesin, hemen araya gireriz."

Ağa bu olaydan sonra iyice süzüldü. Dalgın ve düşünceli bir insan oluverdi. Çarşıda ulu dut ağacının altında, kendisiyle beraber devletten yana nutluklar çeken herkesten olayın analizini yapmalarını istiyordu.

Gözüne uykunun damlası bile girmiyordu. Çok sarsılmıştı. 66 kişi. Kadın, kız, oğlan, ihtiyar, genç 66 kişi...

Aşiret ağası Bertal!...

Ağa askeriye yardımı için cömertçe arttırmıştı. Bu suretle durumu kurtaracağını umuyordu. Yardımlarını en çok alan Ali Fethi için:

"Yüzbaşı Ali Fethi herhalde ne kadar çiğ süt emmiş olsa bile yine de insan evladıdır. Bunca yeme içmeden sonra bana Bertal gibi yapamazlar. En iyi tarlalarımı bostan yapmaları için emirlerine verdim. Türk Devleti tehlikedeysen Lolana aşiret reisi ile Lausanne (Lozan) a telgraf çekip: Biz Türklerle birlikte yaşamak istiyoruz.

Diyen de ben olduğuma göre? Olamaz, olmaz. Bana karışmazlar. Üstelik isyan boyunca, devleti yalnız bırakmadım. Bu nedenle de bir sürü zarara girdim. Bunca kendisine hizmet eden öldürmek olur mu?"

Bertal Ağa'nın tüm ailesi efradıyla öldürülmesi dillerden düşmüyordu. Orduyla bu kadar iyi geçinen bir ağa nasıl olur da öldürüldü? Xormek aşireti nasıl tavır koyacaktı? Acaba ağalarının katlini sindirecekler miydi? Bu ve benzeri sorular, sorular...

Köyünden dışarı adım atmayan köylüden tut, Harput, Erzincan'a gidip gelmiş olanına kadar herkes görüş belirtiyordu. Kimi ağanın katlini ziyaretlerin gazabına bağlıyor, kimi de "Su testisi su yolunda kırılır." deyip işbirlikçi olmanın sonuna bağlıyordu. Ağanın yalnız değil de tüm aile efradıyla öldürülmesi, örneğin içinde hamile kadınların, çocukların olması düşündürüyordu onları.

Aşiret ağalarında genel bir panik başlamıştı. Düne kadar iyi oldukları devlet güçleri, şimdi kendilerine yönelmişlerdi. Batı Dersim ve Demenan aşiretlerinin güçleri kırıldıktan sonra, hedef Doğu Dersim'e çevrilmişti. Gafil avlanmışlardı Doğu Dersim aşiret ağaları. Hem de eli kolu bağlı bir biçimde.

Xıdanlı, Bertal Ağa'nın başına gelenin Memik Ağanın da başına gelmesini candan diliyordu.

"Ero bu herif bize az mı çektiriyor. İnşallah Xormek ağasının yolunda gider" diyen Hıdır'a öbürleri içtenlikle katılıyorlardı.

"Zalimin biri. Suyu boşa akıtıyor. Bize lazım olur diye vermiyor." diyen Sülü'nün sözünü kesen Cafir:

"Ero su nedir? Demenan'da su gibi kan akıyor. Ölenler de bizim kardeşlerimiz. Bu ve bunun gibileri ne yapıyor? Her gün subayların koltuğundalar. Üstelik bir de askerin önüne düşecek milis buldular. Bunlarda ne namus var ne insanlık. Bunlar yalnız kendi çıkarlarını, aile çıkarlarını düşünürler. Aşiretlerin birlik olmalarının önüne geçerler. Ne kadar dağınık kalırsak, o kadar rahat bizi baskı altında tutarlar."

En yaşlıları Sadık konuşmak isteyince, öbürleri hemen sustular. Eliyle Duzgın'ı göstererek:

"O her şeyi görüyor. Her şeye şüphe ile bakın, lakin O'nun kerametine değil. Bu fesatlar Duzgın'ın çeşmesinden su içmeye kalktıları mı? Önlerinde kuruyacağını biliyorlardı. O kutsal suyun onlara göre olmadığını, onlara nasip olmayacağını hepsi biliyordu. Duzgın, elbette fakir fukaranın hakkını sorar. Demenanda öldürülen pir rehber sahibi insanların ahi, bir gün olur bunların burnundan çıkar. Dağlarımızı sahipsiz sandılar."

Xıdanlı erkekler ağayı eleştirirken, kadınlar da başka bir yerde öbek oluşturmuş konuşuyorlardı.

Zeyne: "Askerin eline geçmemek için kendilerini uçurumlardan aşağı atıyormuş Demenanlı kadınlar."

Firaz: "Bebeklerini kendi elleriyle yukarılardan Haydaran çayına atıyormuş kadınlar. Ayrıca erkeklerinden geri kalmayan yiğitliklerde bulunmuşlar. Ele geçmemek için canlarına kıyıyorlarmış. Askerin eline düşenler ise ölümden beter olaylara maruz kalıyorlarmış. Asker, hamile kadınların karnından süngü ile çocukları çıkarıyormuş."

Konuşmaları oturduğu köşeden izleyen dul Beser:

"Ere biz ne yapacağız? hiç düşündünüz mü?"

Firaz: "Ölürüm, fakat askerin eline düşmem."

Beser: "Peki kızlarımız ne olacak?"

Ortalığı bir sessizlik kapladı. Hepsinin de kızları vardı.

Kafalarında bin türlü sorun, susup kalmışlardı. Öyle ya Demenan giderek onlara yaklaşıyordu.

Ortalık adamakıllı karardığı halde kadınlar yerlerine çivilenmiş gibi durdular. Dağlar birer silüet gibi görünüyorlardı. Duzgın Dağı'nın tepesinde zayıf bir ışık yanıyordu.

"Bu hengâmede en iyisi ona sığınmak." diyen Zere'ye öbürleri de

katıldılar. Yüzlerini Duzgın'a çevirerek dualar etmeye başladılar.

Kocasının son zamanlarda çekilmez bir insan olduğunu gören Yemoş, zoru duaya vermişti. Sabahları erkenden kalkıyor, evin arkasına geçiyor. Koje Sov'un çıplak sarı kırmızı tepelerinin arkasındaki Duzgın'e yöneliyodu.

Işık içindeki Duzgın'e hayranlıkla bakıyordu. İnsanın bir sevgiliye hayran hayran bakışları gibi. Seven sevecen bakışlar. Güneş yavaş yavaş Koje Ser'in üstünden ilk ışınlarını Xıdana yollarken, bu kez ona yönelirdi. Dualar okur, yalvarır yakarırdı.

Göz pınarlarında tek damla gözyaşı bile yoktu. Oysa eskiden sağanak halinde gözyaşları akıttırdı. Kötü bir rüya görse, iyiye yorumlanması için ziyaretlere ağılardı. Yanında biri mi ağlıyor, o da ağlamaya başlardı.

İmam Uşen için ağıt yakan Xıdanlı kadınların seslerine kulak verir, onlarla birlikte üzülürdü. Ağadan korkmasa onlarla birlikte ağlar, ağlılar yakardı.

Çeşmeye gelen Xıdanlı kadınlarla bile kaçamak konuşurdu.

Fate'yi çok özlemişti. Hatırlamadığı gün yok gibiydi.

"Ne yapıyor olmalı? Dövüyor mu Çavdar acaba?" diye düşünür dururdu. Fate'nin yanında olmayı ne kadar çok istiyordu.

Memik ağa onu bırakmazdı. Çünkü Fate ailenin yüzkarası diye, bir kez damgalanmıştı.

Ağa iyice despotlaşmıştı.

* * *

Xıdan'da kış kapağa dayanmıştı. Karın ne zaman yağacağı artık hiç belli olmazdı. Bir bakarsın ki ertesi gün doğa beyaz örtüye bürünmüş. Karın müjdecisi de Duzgın'dır. Bir sabah dua yapmak üzere Duzgın'a döndüklerinde, onu saçları ağarmış gibi gördüklerinde, demektir ki yakında onları kar basacak.

Kış Xıdan'da zorlu geçer. Kadınlar yenilen her ekmeği hesaplamak zorunda kalırlar. İlkbahara çıkmak yetmez. Karın kalkıp altından rengârenk çiçeklerin dağıları süslemeleri de onları doyurmaz. Helige (güllük) adı verilen biukinin boy vermesine kadar bu tasa, ölüm kalım savaşı sürer.

"Helige çıktı ya artık bize ölüm yoktur!" derler çocuklar. Heligin piştiği gün herkes mutludur. Korku geride kalır. Helige hemen her tarafta yetişir. İmam Uşen'in kesildiği yamaçlar onunla dolar taşar. Çocuklar iri taze yapraklarını itina ile çekerek alırlar. Biraz suda köpürene kadar kaynatılır. Sonra sıkılan kısım yağda kavrulur. Üzerine yumurta ve sarmısak konulursa daha lezzetli olur.

Helige Xıdanlının uzun süre biricik yemeği olur.

Daha sonra yeni bitkiler boy verir. Bir çoğu yenir bunların. Bu nedenle Dersim,dağları bereketlidir. İnsanın yüzüne baharla birlikte can gelir, kan gelir.

İnsanlar kıştan nefret ederler. Kış tasa demektir. Bahara çıkabilecek miyiz? Çocuklar, yaşlılar kurtulacak mı? Hayvanlara, saman ve ot yetişecek mi? Hastalıklar da çoğu kışın insanları yakalar. Çocuklar, yaşlılar sapır sapır dökülürler. Üstelik oldukça uzun sürer, haftalarca kar fırtınaları göz açurmaz. İki katlı evlerin tekmiil kar altında kaldığı görülür. Evden dışarıya, gün yüzüne çıkmak için, içeriden dışarıya doğru bir delik açılır. Çeşmeden işlenmez artık. Kar eritilir. İnsanı, hayvanı bu sudan içerler.

Duzgın'ın başında fırtınalar kıyameti koparır. Top gürültülerine benzer gürültüler gelir. Düşmanıya savaşan ordular gibi. Köylüler, bu top atışlarını selamete yorumlarlar. Duzgın, çocuklarını, torunlarını işgalcilerden korumak, kışı kovmak, hastalıkları savmak, iyilik ve güzellik getirmek için uğraş veriyor derler.

Duzgın her şeye kaadirdir. Bu nedenle çok sevilir. Ziyaretine gittiklerinde, vadide ayakkabılarını çıkarırlar. Tepeye kadar ayaklar kanre van olur. Fakat onun uğruna neye katlanılmaz ki?

Xıdanlı uyuşmuş gibiydi. Erkekler eli kolu bağlı duruyordu. Kadınlar onları çalışmaya zorlamasalar, kimse yerinden kıpırdamıyordu. Çifte sürülmüş acemi öküzler gibi uzandıkları yerden kalkmıyorlardı. Oturmuşlar kadere. Olayların gelip bulaşmasını bekliyorlardı.

Demenan'da yaşanan dram günü gününe duyuluyordu. Kurtuluş ışığını zayıf bulduklarından, elleri bir şey tutmuyordu. Firaz kocasına kızarak:

"Böyle eli kolu bağlı oturmak erkeğe yakışır mı? Çocuğumuz kışın acından ölmesin diye bir şeyler yapmalısın. Duymuyor musun, köyler evler yıkılıyormuş. Hiç olmazsa kış hazırlığımızı bir yerlere gömelim."

Sülü'nün çalıştığını gören Xıdanlı, ambarlarını tarlalara taşıdılar. Kurutulmuş Sebze, meyve, et ne hazırlıkları varsa, kısa bir sürede gömdüler.

Fakat korku kara bela olmuştu. Alev alev insanın içine işlemiştir. Dağa taş, kurda kuşa korku sinmişti. Kara bulutlar Xıdan'ın üzerinde dolaşıyordu.

"Fırat'tan ötesi yok edilsin!" emri Ankara'dan çıkmış. İşte Ovacık, Hozat, İşte Bertal Ağa. Nihayet İşte

Demenan, Haydaran.

"Lemin dae biz ne olacağız?"

"Asker tümümüzü yokedecek!"

"Kemal Paşa Alevidir." demişti Memik Ağa. Kurtuluş Savaşına başlamadan Hacıbektaş'a, dergâha gidip Çelebi'den hayır duasını almış. Bu suretle Dersim köylüsünü, Şih Said hareketini bastırmakta kullandılar.

Şimdi ise, Fırat'tan ötesi yok edilsin diye emir çıkmış.

Lemin bu ne haldir?

Dersim ne yaptı? Kimin aşını, ekmeğini elinden aldı? Xıdanlı evire çevire sorunu aklının yettiğince konuşuyordu.

"Hani bu Dersim ağaları değil miydi Lozan'a telgraf çekenler? Biz Türklerden ayrılmak istemiyoruz, diyenler." "Yunanlı Ankara'ya dayanınca, kim yedi düvele karşı Kemal Paşa'yı destekledi? Başkentini taşınmamasını istedi? Yine bir Dersimli."

Şimdi de Ankara Dersim'i ortadan kaldırmak istiyor. Nasıl oldu da Dersim birden eşkiya yatağı, haydut olup çıkıverdi?

"Dersim eşkiyasına hayat hakkı tanınmamalı." diyorlar.

"Eşkiya ininde boğulmalı." Aşağı eşkiya, yukarı eşkiya.

Ule Bao, biz kimsenin tavuğuna kış demedik diyordu Xıdanlılar. Dağlarımız üzerinde kendi halimize yaşamaktan başka ne suçumuz olabilir ki? Kürt ve Kürdistan kelimeleri yasaklanmasın. Okullarımızda dilimizce öğrenim yapılsın. Kültürümüze, tarihimize yasak konmasın. İnsan durup dururken hiç eşkiya olur mu?

"Ero bu ne biçim iştir? Ordular gönderilmiş üzerimize, bizi asıp kesmek için. Bizi biz olmaktan çıkarmak için. Hem de biz eşkiyayız. Bu ne zorbalıktır, oy!"

Valla bira, kim ne derse desin. Biz Kürt doğduk öyle de ölmek isteriz. Kendi dilimizi özgürce kullanmak istediğimiz için eşkiya olu-

yorsak, eşkıyayız ha! O zaman babalarımız, dedelerimiz tüm den eşkıyalarmış. Bu dili, bu kültürü onlar bize öğrettiler. Demirci Kawa'dan beri bu dili konuşanlar eşkıya."

Yedi düvele karşı Mustafa Kemal Paşa'ya yardım ederken eşkıya değildik.

"Eşkıyayı ininde ezeceğiz!"

Dersim mağaraları bunun için tüsüleniyor.

Hamile kadın, doğan bebek, çoluk çocuk, yaşlı, kötürüm, eli silah tutan tutmayan, akıllılar, deliler, olayları hiç yaşamayanlar, görme-yenler, habersizler herkes, herkes eşkıya olmuş. Bombalanıyorlar, kurşuna diziliyorlar.

Darağaçlarına çekiliyor. Evleri barkları yakılıp, yıkılıyor.

Umudumuz dağlarımız! Onların sahipleri ulu yatırlar! Belki sizler bizi bu badireden kurtarabilirsiniz. Çoluk, çocuğumuzu bizlere bağışlayasınız! Ocağımızın tütmesine yardım edersiniz!

Düşman büyük ve güçlü. Bizler örgütsüz ve dağınık. Köpek ağalarımız ise, düşmanın uşakları. Habercileri. Yedek güçleri. Şimdi soyumuzun sürüp sürmeyeceğinden endişe ediyorsak, sebep bizleri bu duruma getiren ağalardır.

Uy bao lemüne lemüne!

Xıdanlılar günlerce tartıştılar. Boşa koydular dolmadı. Doluya koydular almadı. İkircimli, şüpheli korku içinde günleri geçiyordu.

Köye ulaşan haberler, bir öncekini gölgede bırakıyordu. İşte Xıdanlının kanını kurutan bir haber daha gelmişti. Tanınmış bir ağa daha öldürülmüştü.

Öldürmek de ne oluyor? Adam tavuk gibi kesilmiş. Çarşının altındaki çeşmede. Ulu cevizin altında. Güpe gündüz. İmam Uşen gibi.

Areyan ağası. Memik Ağa gibi bir ağa.

Xıdanda onu tanımayan yoktu. Boylu poslu, dalyan gibi bir genç. Ali Ağa atına binip köye giderken, indirilip oracıkta kesiliyor.

Acı haber yıldırım dan, şimşekten hızlıdır. Haber askerden önce köye varır. Karısı ve çocukları kaçarak kurtulurlar. Asker eli boş döner. Lakin aramayı sürdürürler. Görünen odur ki, Ali ağanın da zürriyetini ortadan silmek istiyorlar.

Memik Ağa bir can dostunu daha yitirmişti. Çember giderek dara-lıyordu. Ağa, bu gidişle bir gün sıranın kendisine geleceğini düşüncüce, göğsü tikandı. Boğulur gibi oldu.

"Şaşırmiş bu hükümet!" sözleri sık sık dökülüyordu ağzından. Oysa öldürülen ağalar Dersimli eşkiyadan yana çıkmamışlardı. Ne Areyan, ne de Xormek ağaları devlete karşı eylemlerde bulunmuşlardı. Üstelik askeri birliklere büyük yardımlarda bulunmuşlardı. Onlarınm yardımıyla asker Dersim'e girmiş, durumunu sağlamlaştırmıştı. Ne yardımlar, ne yardımlar!

"Şaşırmiş bu hükümet!"

Memik Ağa, elleri her zamanki gibi arkada bağlı bahçeye çıktı. Eskiden anımsanmaz bir gururla gezerdi bahçesini. Gözleri ıslıl ıslıl dolardı. Her taşı her ağacı, çalıyı okşar gibi, sever gibi bakardı.

Oysa şimdi o sevgiden eser kalmamıştı. Çıkış kamburu, küçülmüş yüzüyle adamakıllı incelmış, zayıflamıştı. Gözlerinde ne o eski sert enerjik bakış, ne de yüreğinde sevgi kalmıştı.

Bahçe meyve doluydu. Dereye inen dik yamaca taraçalar yapılmış, sonra da planlı bir şekilde ağaçlar dikilmişti. Her türden, her boydan ağaç. Yüzlerce... Derenin ağzına da söğütler dikilmiş. Eğik eğik duran koca söğütler. Derenin iki tarafında birbirine kavuşmuş. Seli, azgın suları tutan yeşil bir tuncel gibi.

Memik Ağa hedefsiz geziniyordu. Dere ağzındaki koyu gölgeliğe gelmişti. Korktu. Ruhu sıkıldı. Batıya, aşağı doğru yürüyerek güneşe çıktı. Kafasını çevirip yukarı bakınca, oğlu Ferad'ın arı kovanlarının bulunduğu balığda çalıştığını gördü. "Bal topluyor olmalı." diyen ağa, tüm yaşamının geçtiği bu yerleri yeniden keşfediyordu sanki. Hamik Dağının eteğindeki Karsan köyüne ince mavi dumanlar göğe yükseliyordu. Biçilmiş tarlalardan aşağı doğru yürüdü.

Sağ tarafından Pule Gewr iyice görünüyordu. Gri renkli kupkuru tepeler. Yer yer meşe ve ardıç çalıları. Geven ve eşek dikenleri. Cansız boz bir renk egemen. Rüzgarların boğuştuğu tepelerde boz renkli iri kayalardan başka bir şey görülüyor.

Ağa bu tepelerde keklik avlardı. Şimdi ölü gibi görünen bu tepeler, kar kalkuktan sonra rengarenk çiçeklerle donanır. Önce beyaz, sarı, turuncu renkli kar çiçekleri, sonra sümbüller boy verir. Baş döndürücü kokularıyla insanı sarhoş ederler. Nergisler öbek öbek çıkar. Helge, kenger, geven, eşek dikenini ile bir çeşit bahçe gibi görünür bu tepeler. Biraz toprak olması yeter. Kayalıkların kuytu yerleri, çalılarının altları mor menekşelerle dolar.

Doğanın tüm güzelliklerini, tüm inceliklerini izlemek görmek bu

dağlarda, insanı büyüler, alır başka diyarlara götürür.

Sonbaharda ölü görünen bu boz tepelerin biraz altında meşe ormanı başlar. Oldukça sık, küçük küçük ağaçlar. Kuru tepelerin eteklerine işleme gibi, süs gibi görünürler.

Ağa, gözleriyle Pule Gewr'den Hamiğe, Hamikten Pule Gewr'e gidip geliyordu. Bir an unuttu içinde yaşadığı gerçekliği. Kendinden geçti.

"Biraz daha aşağı ineyim." dedi ağa. Sonra yürüdü bayır aşağı. Arkaya dönüp baktığında ne evi ne de balığı görünüyordu. İnsandan uzak olmak ister hali vardı.

Yamyassı, tahta gibi düz bir taşa ağız yukarı uzandı. Masmavi sonsuzluğun altında pamuk gibi beyaz bulutlar salınıyordu. Küçük küçük beyaz lekeler halinde.

Bakışları göğün enginliklerinde kaybolurken, sorunlar kafasını yeniden sardı.

"Askere göz oldum. Kulak oldum. Böyle yapmasaydım, bugün de bu kadar yalnızlığa ve korkuya kapılmazdım. İmam Uşen, Bertal, Ali Ağalar bir kez öldüler. Fakat ben her gün ölüm korkusu içindeyim." diye düşündü.

Sorunlar almış götürmüşlerdi onu. Bir uyuşukluk, tembellik çöktü üzerine. Ellerini kafasının altında yastık yaparak gözlerini kapattı. Mutlu günlerine, çocukluğuna, gençliğine gitmişti. Uyumak üzereyken, ayak sesleri geldi. Hemen yarım doğrularak kulak verdi. Elini gözüne siper yaparak etrafına bakındı. Bir kadın geliyordu.

Entarisinin alı al, yeşili yeşil. Renkler öyle canlı, doğaya inat. Biraz geçtikten sonra, gelenin Kemiz olduğunu seçti.

Ağa bir çalılığın arkasına saklandı. Güneş iyice ısıtıyordu. Hafif, ipek gibi bir rüzgâr esiyordu.

Yer yer su birikintisinin olduğu dereден kurbağa vıraklamaları geliyordu. Bu gürültüleri, cırcır böcekleri adeta çoksesli yapıyorlardı. Doğanın bu müziğine pepugkuşu solistlik yapıyordu.

Uzaklardan, çok uzaklardan sesler geliyordu.

"Pepo, keko

Kam kişt?

Kam şüt?

Mı kişt

Mı süt."

(Pepo, keko-/Kim öldürdü?-/Kim yıkadı?/Ben öldürdüm/Ben yıkadım.)

Ağa pepuga mı, yoksa kendi derdine mi acıyacağını bilemedi. Çocukluğunda saklanbaç oynarken ki gibi heyecanlandı. Papug durmadan ötüyordu. Dertli dertli. Ağa öyküyü anımsadı.

"Üveyanne çocuklara iyi bakmazmış. Horlar, döver, sövermiş. Ağır işler gösterirmiş onlara. Üveyanne çocukları bir bahar günü kenger toplamaya göndermiş.

Daha yaşlı olan kız, kengerleri bıçakla kestikten sonra erkek kardeşine vermiş. O da bunları sırtındaki torbaya atarmış. Artık dönmeleri gerekiyormuş.

Kız, erkek kardeşine:

"Göster bakalım kengerlerimizi?"

Oğlan torbayı açar bakar ki içinde bir tanecik bile yok.

Şaşırır. Fakat kız öfke ile sorar:

"Sen hepsini yedin. Şimdi ne diyeceğiz üveyannemize? İkimizi de öldürür."

Oğlan her ne kadar yemedim derse de kız bir türlü inanmaz. Sonunda oğlan kız kardeşine:

"Madem ki inanmıyorsun. O halde aç da karnıma bak." der

Kız elindeki bıçakla kardeşinin karnını yarar.

Gerçekten kengeri bulamaz. Sonra torbaya bakar. Meğer torbanın altı delikmiş.

Kardeşinin öldüğünü gören kız, ağlar sızlar.

Kürdistan dağlarının ulu sahiplerine, sevgili yatırlarına yalvarır.

"Ne olur beni bir kuş yapın. Kuş olup dağ taş kardeşimin acısına yanayım."

Dileği kabul edilir. İşte odur budur bu kuş, dağ, taş, dere, tepe dolaşır. Canlı cansız tüm yaratıklara acısını dile getirmek için, Pepo'yu kendisinin öldürdüğünü kendisinin yıkayıp gömdüğünü söyler durur.

Kürtlerde bu kuşa acırlar. Yersiz, yurtsuz, yetim olduğu için.

Kemiz, oflaya puflaya yokuşu çıkıyordu. Tam ağanın gizlendiği çalılığa gelince, ağa birden ortaya çıktı. Onu kolundan yakaladı. Kemiz korkmuştu. Korkulu gözlerle ağasını tanıyınca:

"Uy kurban olduğum. Beni çok korkuttun." Ağa yanıt vermedi. Sıkı sıkı tuttuğu bileğinden kadını çekerek dereye aşağı indirdi. Kuytu

bir yere gelmişti. Önce etrafını iyice gözetledikten sonra, kadını yere yatırdı.

Kemiz: "Yapma ağam. Bir gören olur." demelerini ağa duymuyordu. Şalvarını indirdi. Kemiz'in ilkbahar çiçekleri gibi canlı parlak renklere yapılmış entarisini yukarı kaldırdı. Çiçek tarlasında diz çöker gibi, renkli entarisinin üzerine uzandı.

Soluk soluğa ayağa kalktığı anda, yerde bitkin yatan Kemiz, entarisini düzeltmek istiyordu.

· Uçkurunu bağlayan ağa, Kemiz'e bir kez daha göz attıktan sonra, tek söz etmeden eve doğru yürüdü.

Torunları dünyadan habersiz oynuyorlardı. Xıdan'dan da çocuk gürültüleri geliyordu. Eve girmedi ağa. Karısının mutlaka Duzgın'e doğru olduğunu düşündü. Evin arkasına yürüdü. Gerçekten de oradaydı. Sırtı duvara dayalı, çömelmiş, hareketsiz duruyordu. Bir mumya gibi. Baş omuzlarına düşmüş, ufalmış, küçülmüştü. Siyah yazması arkaya düşen Yemoş'un kırmızı fesinin altından ak ak saçları görünüyordu.

Dalgın, donuk gözlerle Duzgın'e bakıyordu. Yüzü, dudakları buruş buruş olmuştu. Burnunu bile kırışıklar kaplamıştı. "Böyle giderse, yakında ölür!" diye düşündü ağa. Karısı onun varlığının farkında bile değildi.

Memik Ağa fazla duramadı. Acıdı ona. Kendisine bunca çocuk vermişti. Üstelik bunca erkek.

Odasına çekilip sedire uzandı. Birden yorgun olduğunu hissetmişti. Gözlerine uykuyu çekmek için göz kapaklarını kapattı. Kısa sürede, sorunsuz yatmak istiyordu. fakat uğraşısı boşunaydı. İmam Uşen'in kesik başı gelip gözlerinin önüne oturmuştu.

Sonra Ali Ağa ve Bertal Ağayı anımsadı. Sağa döndü, sola döndü. Bunlardan kurtulmak istiyordu.

Gözlerini açtı, kapattı. Bir türlü silemiyordu bunları. Ağa boğuşuyordu düşünceleriyle. Kan ter içinde kalmıştı. Alnında iri iri ter damlaları birikmişti. Göğsü hızla kalkıp iniyordu.

* * *

Xıdan'a karanlık çökmüştü. Buna rağmen Xıdanlılar kapı önlerinde, damlarda ağaç altlarında oturuyorlardı. Hemedi, kardeşini ziyarete

gelmişti. Daha kardeşinin evine varmadan, haber duyuldu. Kadın erkek herkes akın akın Sülü'nün evine akın ettiler.

Erkekler, onu kutluyor, elini sıkıyor, birbirlerini omuzlarından öpüyorlardı. Gençler, saygılı ona yaklaşıyor, elini öpüyorlardı.

Kadınlar da Firaz'ın etrafını çevirdiler. "Gözün aydın" diyen bir yerlere ilişıyordu.

Hemedi, ocağın yanında bir kürsüye oturdu. Sonra da köylünün tümüyle sıradan kalıplaşmış hal hatır sormadı gitti. Tepeden tırnağa silahlıydı. Ne çapraz fişekliklerini çıkardı, ne de mavzerini kucağından ayırdı. Renkli kuşağının içinde kaması ve tabancalarının kabzeleri görünüyordu.

Yüz hatları daha da gerilmiş, sert ve hırçın, bir hal almışlardı. Duvara yansıyan gölgesi, kartal burunlu bir devî andırıyordu. Gözleri derinden alev alevdi. Avcıya öfke kusan panter gibiydi. Huzursuz oturduğu belliydi. Tetikte, temkinli olmak kolay olmasa gerekti. Yayından fırlamak üzere olan bir ok gibiydi. Artık kuzu kuzu askerin önüne düşmeyi istemiyordu.

Sağdııcı İmam Uşen'in ve de Dersim'de süngülenen hamile kadınların, öldürülen savunmasız mazlum insanların kanlarının ucuz olmadığını göstermek istiyordu.

Ölünceye kadar bu uğurda savaşmaya azmetmişti bir kez. Duyduğu öfke ve kin, onun yüz hatlarına yansımış, vahşi bir görünüm vermişti.

Köylünün gözü Hemedi'nin üzerindeydi. Onun bir an önce anılarını anlatmasını bekleediklerini iyi biliyordu. Daha fazla uzatmadan konuşmaya koyuldu.

"Kardeşler, iyi biliyorum. Merak içindesiniz. Ne oluyor, ne bitiyor öğrenmek istiyorsunuz. Ne yazık ki sizlere verecek iyi haberlerim yok. Anlatacağım şeyler acı şeyler. Ama acı da olsa, anlatmakta yarar var. Bilmeniz gerekir. Etrafınızda bunca olaylar olurken, okyanusun içinde bir ıssız adada yaşıyor gibi, dünyadan habersiz duramazsınız. Elimden geldiğince anlatmaya çalışacağım. Belki ağanız yine kokumu almıştır. Tekrar köyü basarır."

Dedikten sonra durdu. Tabakasını çıkararak sigara sardı. Hemedi'nin susmasını fırsat bilen Cafır ona hemen yanıt vermek istedi.

"Bıra Hemedi, dediğin pek doğrudur. Ona güven olmaz. Lakin

son zamanlarda kendi derdine düştü. Çünkü en iyi konuştuğu insanlar, Ali Ağa ile Bertal Ağa öldürüldüler. Görünmediğine göre pek korkuyor olmalı. Ne diyelim? Müzevirlik yapanın sonu hiç iyi olmaz."

Hemedi gözleri Cafır'da sigarasını sardı, sonra tabakasını Sülü'ye uzattı.

"Bıra Cafır doğru söylüyor. Şimdi onlar da korkuyor. Düne kadar kolundalardı subayların. Buna rağmen derim ki onlar bir yolunu bulurlar. Fakat bizler, yani halk ne olacak?"

Vallahi geleceğimiz karanlık. Artık insan gibi yaşayacağımız günler geride kaldı. Şimdi asker Kürtlerle kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor. Bu oyun daha da dengesiz sürecektir. Tabii sağ kalırsak göreceğiz. Sağdıçım İmam Uşen hakkın rahmetine kavuştu. Kırklar dergâhına giden şehidimiz oldu." Burada bütün köylüler bir ağızdan:

"Ya İmam Uşen! Ya Duzgın! Ya Eli(Ali)!" sözleri odada gümledi.

"Allaha da, Hazreti Duzgın'a da ayan beyandır ki, sağdıçım onurlu yaşadı bu dünyada. Kimseyi ne incitti, ne de kırdı. Fakirin, fukaranın yanındaydı. Zorbalığa ve baskılara karşı çıktı. Halkımızın üzerinde estirilen teröre karşı yiğitçe mücadele etti.

O, Piro'nun, Eli Şer'in yolunun doğru olduğunu iyi biliyordu. Onun içindir ki onları izledi. Onun yolu namus yolu, hak yoludur.

Dersim kan ağlıyor. Her taraftan sarılmış. Ne bir yardım edeni var, ne de devletin bu terörüne dur diyen var. Devlet almış ordularını, toplarını, tayyarelerini girmiş Dersim'e. Dersimi ortadan kaldıracakmış diyor. Dersim, Kürt halkının bağıdır. Kalbinin orada attığını iyi biliyor. En hassas yerinden hançerliyor.

Dersim eşkiya yatağıdır diyor. Dersim çıban başıdır. Yok edilmelidir.

Tabii biz Dersimlilerin, ne geçmişte yaptıklarını, ne de şimdiki istemlerini beğeniyorlar. Örneğin, bizler Hamidiye Alaylarına asker vermedik. Bu rahatsız etti onları. Bu bir. Sonra, Ermeni Kırımında dediklerini yapmadık. Ermenileri sakladık, etti mi iki. Şimdi de dilimizde eğitim diyoruz, özgür yaşamak istediğimizi belirtiyoruz. İşte bunların hiç biri hoşlarına gitmedi.

Dersim, dağ-taşı, çakılı-kumuyla yokedilmeli diyorlar. Şimdi de eylemlerini gerçekleştiriyorlar.

Bizler birbirimizi tutmadık. Onun içindir ki, General Avdula'nın inçe politikası iyi tuttu. Ağalar paşanın hediyelerini alarak, tarafsız

kaldılar. Biz eşkıyadan olmayız dediler. Bu yetmiyormuş gibi askere milis verdiler. Devletten yana çıktılar. Subaylarla dostluk ilişkileri kurdular. Kardeş oldular. Halkımızı bölük pörçük ettiler. Şimdi direnme bittiği için, sıra devletten yana çıkmış ağalara geldi. Bugün Bertal, Ali, ağalar yarın diğerleri sırada. Bu bir oyundu. Fakat bizim bu aklı evvel ağalarımız kör. Görmediler oyunu.

Duzgın şahidimdir, askeriyenin has dostu Memik Ağa da bundan payını alacaktır. Kendi halkına ihanet eden bu heriflerin, başka halklara hiç faydası olur mu? Onun için sıra yanaşmalara geliyor.

Demenan'da canlı yaratık kalmadı. Kurdu, kuşu, ayısı, ormanı bütün canlı yaratıklar tümden ortadan kaldırıldı. Sonra da Haydaran yakılıp yıkılıyor. İster savaşsın ister savaşmasın, herkesin ortak bir cezası var.

Ölüm...

Ölüm kol geziyor Dersim'de. Kürt olmak öldürülmek demektir."

Biraz durdu Hemedi. Bütün öfkesi, hıncı gözlerin de biriktiği. Xıdanlı bu gerçeklikten daha da korktu. Hepsini soluk almadan onu dinliyordu. Her kelimesini yutar gibi dinliyorlardı. Umutsuzluk insanların omuzlarına binmişti. Hemedi bir çıkış yolu gösterecek mi? Hemedi bir sigara daha sardıktan sonra konuşmasına devam etti:

"Bu kaçınıcı imhasıdır biz Kürtlerin? Saymakla bitmez. Babasını öldüren Selim Sultan: Fırat'tan ötesini yok edin dedikten sonra, yedi-den yetmiş kırk bin insanımızı kılıçtan geçirtmişti.

Bugünkü öldürmeler, eskiye göre daha kapsamlı, daha görkemli. Ölüm gökten yağıyor. Düşman nerede bilemiyorsun. İnsan eskilerle bugünkü öldürmeleri karşılaştırmaya kalksa, eskiden katledenler, bugünkülerin yanında zezem suyuyla yıkanmış dersin.

Bilmeyiz ki biz ne yaptık?" deyince dinleyicilerin arasından bir kadın:

"Uy... Duzgın dava to bu, ma sebikerime?" (Oy Düzgün senin davan olsun, biz ne yapabiliriz ki?)

Bu sesli iç geçirme üzerine kimse hiç bir şey konuşmaya cesaret edemedi.

Uzun bir sessizlikten sonra Xıdır:

"Bıra Hemedi, bize bir iki deyiş söyle."

Hemedi: "Doğrusu gitmek istiyordum. Lakin buna rağmen söyleyeyim. Bana bir saz getirin."

Hemen söyleneni yaptılar. Hemedi tüfeğini yanında duvara dayadıktan sonra sazı eline alarak, önce akorduna baktı. Bir süre böyle tıngırdattıktan sonra, nağmeler dökülmeye başladı. Yanık sesiyle saza eşlik edince, kadın erkek hepsi hayran hayran dinliyorlardı.

Bir ara saza da söze de ara vererek:

"Değerli Sağdıçım İmam Uşen'im erkekçe uğraş verdi. Ağaya, paşaya eyvallah etmedi. Dersim'in üzerine kara bulut gibi çöken bu belaya karşı yiğitçe karşı koydu. Şehit olup kırklara karıştı. O şimdi halkımızın kalbinde yaşıyor. Şimdiden bir efsane oldu. Her köyde, her komda, her mezrada onun yiğit yaşamı türküleştirilmiş, söyleniyor.

Onun katline acımayan, göz yaşı dökmeyen yok. Ondan sonra güneş ısıtmaz oldu. Ay aydınlatmaz oldu.

Ziyaretlerimiz dargın oldular. Çünkü İmam Uşen'lerimiz öldürülürken, elimizi koyunumuzda bağlı tuttuk. Dağlarımız, eski dağlar olmaktan çıktı. Asker çizmesi altında iniyorlar."

Tekrar sazının sesini yükselten Hemedi, sağdıçının türküsünü okumaya başladı. Kadınlar, göz yaşlarını tüketir gibi için için ağlıyorlardı.

*"Sekero Daye sekero
Cade yeno, cadeo de şeno,
Derde İmam Uşen mı re
Kemer'u dar ber'e Haqi veseno.*

*Ez şune ke Sileman'e Xıncıkı
Kaymakam verde niştero
Zernon suru moreno.*

*Mı vake, belka gonı qeyretane
Kuresijeni keno,
Ciğera mı zalımu desta
Eve weşeni ceno.*

*Mı nezona ke Sileman'e Xıncıkı
Kuresi jeni xo vira kerda
Dısmenena kane arda xo viri,
Şirsa xo xo verde hedi hedi sone keno.*

*Ne yapsın anne ne yapsın?
Bir yol geliyor, yol gidiyor,
İmam Uşen'in derdine
Dağ taş yanıyor.*

*Gidip gördüm ki
Süleyman'e Xıncıkı
Kaymakamın önünde oturmuş
Sarı altınları sayıyor.*

*Kan var, gayret var sanırdım,
Kureşanlılık yapıyor
Oysa ciğerlerim zalimin elinde
Tutuşmuş ateş içinde.*

*Kureşanlılığını unutmuş,
Eski düşmanlığı hatırlamış,
Süleyman'e Xıncıkı, bilemedim.
Almış kamasını önüne,
Ağır ağır biliyor.*

Hemedi, saziyla sözleriyle Xıdanlıyı büyülemişti. Onların üzerinde derin etkiler bırakmıştı.

Neydi bu hal? Nasıl çıkacağız içinden? Diye düşünürken, erkekler kendilerinde büyük bir eksiklik hissediyorlardı. Hemedi gibi olmak varken, nedir bu korku? Neden kaderimizi elimize almadık? Hayıflanıyorlardı. Fakat kuş kafesten bir kez uçmuştu. Asıl olan bundan sonra ne yapılmalı?

Bu durumdan en çok etkilenen Cafır, üzüntüsünü, huzursuzluğunu konuşmak istedi. "Bıra Hemedi!" deyince tüm gözler ona çevrildi. Sigaranın kalınlaştırdığı boğuk bir sesle:

"Bıra Hemedi, kurbanın olalım. Biz ne olacağız? Biz büyükleri bırak... bırak bir yana. Fakat hepimizin bir sürü çocuğu var. Onlar ne olacak?"

Asker aşağı geliyor, haberi düştü mü, biz büyükler girecek birer delik arıyoruz. Belki bir kaç gün daha fazla yaşamak için. Lakin çocuklarımız? Onları ortada bırakıyoruz. Onlar masumdur. Dokunmaz-

lar sanıyoruz. Oysa senden duyduklarımız, çocukların da ayırım gözetilmeksizin öldürüldükleridir.

Sen bizim canımız ciğerimizsin. Eskiden beridir ne yolumuzu ne de yordamımızı biliyoruz. Kaldığı bu zor günlerde hiç çıkaramayız."

Sesi titremeye başlamıştı. Heyecandan sapsarı olmuştu. Uzun pala bıyıkları ortada sigaradan sararan Cafir, konuşmasına devam etti:

"Bize bir yol göster. Bir yol göster bira!"

Artık konuşacak mecali kalmamıştı. Kelimeler boğazına kilitlemiş çıkmak bilmiyordu.

Kadın erkek hepsi onun düşüncelerine katılıyordu.

"Ocağımız tütsün. Ocağımız sönmessin!"

Hemedi tek tek onları izledi. Yalvaran, umutsuz, yuvalarından fırlayacak gibi açılmış gözlerle ona bakıyorlardı.

"Kardeşler!" dedi Hemedi. Bütün gözler ve dikkatler üzerindeydi.

"Kardeşler, ben konuşmamın başında da söyledim. Dersim bombalanıyor. Dersim yakılıp, yıkılıyor. Evler, köyler yerle bir ediliyor. Katliam bütün hızıyla sürüp gidiyor. Ortalıkta bir takım şaiyeler var. Sözde hükümet af çıkarmış. Fakat insanlarımız kitle halinde öldürülüyor. Af çıkmışsa bu insanlar neden öldürülür? Neden insanlar sürülür?"

Her gün birbirlerine bağlanmış insanların, yalınayak aç ve susuz Mazgerd'e Harput'a gönderildiklerini duyuyoruz.

Siz Xıdanlısınız. Hiç bir şeye karışmadınız. Onun için sizlere dokunmayacağız demezler elbette.

Ne de olsa siz de Kürtsünüz. Kanımca ellerine geçirdiklerini çoğunlukla ortadan kaldırıyorlar.

Benim kızkardeşim köyünüzde. Yeğenlerim içinizde. Eğer bir çaresini bilseydim, sizlerden gizler miydim. İyi bilin Dersim'de artık kurt kanunu geçerli.

Sonra, sağa sola kaçtınız diyelim. Bir süre saklanmak olanak dahilinde. Havalarda daha pek soğuk değil. Fakat önümüz kış - kıyamet.

Ele geçmesek bile, yani asker öldürmezse, bu kez kara kış yakarlar. Çoluk çocuk bu soğuğa dayanamaz mahvolurlar.

İlkbahara çıkmak bir mucizedir. Hanginizin doğru dürüst kış hazırlığı yapabildiniz ki? Ha bu gün, ha yarın gelecekler diye eliniz iş tutmadı. Diyeceğim odur ki işe nereden bakarsan bak, durum iyi değil.

Diyelim öldürmediler. Hepimizi sürgün ettiler. O zaman da yol-

larda insanımız kırılır gider. Vagonlara doldurup gönderdikleri insanları aç, susuz bırakıyorlar. Hastalık, aç insanın belasıdır. Hemen gelir onu bulur. Nitekim böyle olmuş. Gönderilenleri bir çoğu hastalıklardan kırılmış.

Aslında sağ kalıp batıda bir yerlere ulaşmak daha da kötü. Bu kez adamların dilini kültürünü bilmiyorsun. Yolunu yordamını bilmiyorsun. İsyan etmiş eşkiyasın. Pis Kürtsün. Kızılbaşsın. Bu nedenlerle hakaret görürsün. İnsanda onur bırakmazlar. Onursuz bir yaşam düşünmektense ölmek daha yeğdir.

Yani Dersimlinin tek seçeneği kalmıştır.

Ölmek!"

Sözlerine ara veren Hemedi, çatık kaşları ve alnında top top biriken kırışıklıklarıyla düşünceliydi. "Dersimde baykuşlar ötecek." diye mırıldandı. "Bu bir yangındır. Ne kurtarırsan kârdır." diye kendi kendine söylendikten sonra; sakin ve yumuşak bir sesle:

"Asker aşağı indiğinde buradayız ha, gelin götürün demeyin. İşini zorlaştırın. Saklanın. Çocukları öncelikle kurtarmaya çalışın. Onlar bizim geleceğimiz. Bir gün onlar, bu soykırımın hesabını soracaklar. Çocukları, birlik ve beraberlikten yana eğitin.

Bir daha Dersim böyle dağınıklığı yaşamasın. Sağ kalanlarımız, halkımızın yiğitçe mücadelesini gelecek nesillere aktarınlar."

Dedikten sonra tüfeğini eline aldı ve ağır ağır ayağa kalktı. Onu gören herkes ayağa kalkmıştı. Kadınlar hüngür hüngür ağlıyorlardı. Hemedi, herkesle tek tek vedalaştı. Dışarısı zifiri karanlıktı. Kardeşi Firaz yanında Pule Gewr'e kadar yürüdü.

Firaz döndüğünde erkekler birer ikişer dağılmışlardı. Kadınlar onun etrafında yeniden toplandılar.

Firaz, kardeşini bir daha göremeyecekmiş gibi ağlıyordu. Koje Ser'in üzerinden sabah yıldızı doğmuştu. Fakat onlar birbirine karışmış yumak gibi, başbaşa ağlıyorlardı.

* * *

O günlerde Dersim'e son darbe vurulacaktı. Ordulara: "Fırat'tan ötesini yok edin!" emri verilmişti.

Onaltı yıl önce de böyle bir emir verilmişti.

"Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz!"

O zamanlar, Türk-Kürt İslam kardeşliği adına Kürtler de Akdeniz'e Türk kardeşleriyle yürümüşlerdi. Nice Kürt insanı yaşamını Sakarya'da, Dumlupınar'da yitirmişti.

"Yedi düvel" kovulmuş, iş bitmişti. Üstelik Cumhuriyet hükümeti yeteri kadar güçlenmişti.

Kürt-Türk İslam kardeşliği artık geride kalmıştı.

Yasaktı. Böyle bir şeyden bahsetmek bölücülük, eşkıyalıktı.

Şimdi bir devlet, bir millet, bir önder yaratılmıştı. Bir zincirin halkaları gibi planlı, gayet düzenli. Tereyağdan kıl çeker gibi uygulanmıştı bu senaryo.

Ermeniye karşı, Kürtler kardeş görülmüş. Ermeni katliamına ortak edilmiş. Sonra Fransızla, İngilizle, Ruma karşı Kürtlerin kardeşliği ön plana çıkarılmış. Hıristiyan halktan Anadolu'da ve Kürdistan'da eser kalmayınca, bu kez mızrağın sivri ucu, İslam Kürt kardeşe çevrilmiş.

Koçgiri, Şıh Said ve diğer Kürt hareketleri en acımasız biçimde bastırılmış, şimdi ise sıra Dersimdeydi.

"Dersim islah edilecek, uygarlık getirilecek." deniyordu. "Ağaların egemenliğinden kurtarılacak. Dersim Kürt değil, özbeöz Türktür." söyleniyordu. Dersimin yoksul Kürdünden halis muhlis Türk yapmak için emir verilmişti bir kez.

Bunun için eşkıya ininde basılmalı ve de "tenkil" edilmeliydi.

Celal Bayar: "Eşkıya temizlenmeli. Dersimdeki taşlar, çakıllar ayıklanmalı diye buyurmuştu.

Ordular gönderildi Dersim üzerine. Havadan bombalamak üzere, uçak filoları gönderildi. Bizzat Atatürk'ün kızının kullandığı uçaklar, havadan can alırken, karadan da ordular en ufak bir acıma duymadan can aldılar.

Bu sıralarda başka ülkelerde de savaş vardı. Hitler-Mussolini birleşmiş, İspanya halklarını bombalıyordu. Ne var ki İspanya halkları yalnız değillerdi. Tüm dünya ilericileri, sosyalistleri İspanyol halklarının yanında savaşıyorlardı.

Dersim'de olan biteni kimse duymuyordu.

Uygarlık en barbar metotlarla Dersim'e girmişti.

O, toptu, tüfekti, bombaydı. Kürtlerin diline kilit vurmuydı. Uygarlık, Kürt halkının varlığını inkardı.

Uygarlık, yasaktı, sürgündü.

Uygarlık ölümdü, ölüm!

Hemedi gideli bir kaç gün olmuştu. Xıdanlının kuşkulu yaşamı, oldukça monoton sürüp gidiyordu. İnsanların ne yedikleri, ne de içtikleri belliydi. Diken üzerinde ateş üzerinde bir yaşam. Bu yaşam özellikle kadınları etkiliyordu. Tüm ev işleri yanında çocukların bakım ve sorumlulukları da onların omuzlarındaydı.

Öğleden sonraydı. Hamik tarafında asılı duran güneş, gölgeleri uzatmıştı. Xıdan düzlüğü akşam güneşinin aydınlığında yüzüyordu. Ark boyu dikili kavaklar, güneyden gelen hafif rüzgâra kapılmış, nazlı nazlı salınıyorlardı. Kavak hıştırtılarına, oraya buraya uçuşan sinirli kuşların cıvıltuları karışıyordu. Gök, engin bir deniz gibi masmavi. En ufak bir bulut görmek olanaksız.

Beser, Zere ve Firaz harmanın arkasındaki ulu cevizin gölgesinde oturmuşlar. Üçünün de bebekleri var. Kucaklarında uyuyorlar. Bir yandan askerin Haydaran olaylarını konuşurken, gözleri çocuklarında. Yüzlerine konan yılışık kara sinekleri kovmak için, çaba gösteriyorlar. Arada gözlerini açan çocuklarına acının en soylusundan ninniler söylüyorlar.

Uykusuzluk, kadınların göz çevrelerinde mor halkalar oluşturmuştu. Gözler kapansa bile konuşma sürüyordu. Dinleyen var mı önemli değil. Önemli olan bir şeyler söyleyebilmek. Var olduğunu kanıtlamak.

Beser: "Erkeğim olsaydı, çocuklarımı alır uzak diyarlara giderdim." deyince, uykudan uyanmış gibi silkinen Zere: "Ere bizim erkeğimiz var diye, senden farklı bir halimiz mi var? Görüyorsun hepimiz can derdindeyiz. Rahmetlik kocan sağ olsaydı, bugünleri gördüğü için üzüntüsünden kahrolurdu. İşimiz Duzgın'e kalmış.

Var da o, yok da o."

"He, doğru söylüyorsun kardeş." diyen Firaz, çocuklarından çok Hemedi'ye yanarken, öbürleri çocukları için bir yakarış tutturdular. Sesli ağlıyorlardı. Çocuklar uyanmış ciyak ciyak ağlıyorlardı. Duyan geliyordu. Gelen yanlarına çöküyor ve hemen onlara katılıyordu.

Tümü birden konuşuyor, birden ağlıyordu. Kimin ne söylediği belli olmuyordu. Lakin hepsinin gözleri yaşlıydı. Gürültü, harmandan Xıdan düzlüğüne yayılıyordu.

Küçük çocuklar dünyadan habersiz, kaygısız oynuyordu. Yaramazlık yapmada yarışıyorlardı. Sınırsız bir özgürlükleri vardı onların.

Pek dokunamı kızanı yok gibiydi.

Daha büyükleri, biraz akı erenleri düşünceli duruyorlardı. Genç kızlar, ev işlerini görmüş annelerinin harmandaki yakarışlarını kenardan izliyorlardı. Delikanlılar da, babalarının, amcalarının yanlarında durur diplerindelerdi. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Harmanın arkasındaki fırtınaya rağmen, Erkekler fırtınadan önceki sessizlik, durgunluk içindelerdi.

Birden: "Esker yeno, esker yeno! (Asker geliyor!)" bağırışları bir bomba gibi patladı. Xıdan karıştı. Kadınlar iyice şaşırmıştı. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Korku dolu gözlerle birbirlerine baktular. Askerin aşağı süzülüğünü görünce ilk şaşkınlıklarını atular. Hemen çocuklar arandı. Bir yandan çocuklar toplanırken, diğer yandan, heybelere yufka ekmek dolduruldu. Çocuklar omuzda, sırtta, kucaktaydı. Büyükler güçlkle yürüyorlardı. Xıdanlının her biri bir yana, yöne yöneldi.

Kadınların telaşı daha bir başlıydı. Yerde sürünen geniş etekli renkli fistanlarıyla, güçlerinin çok üstünde iş yapıyorlardı. İnce uzun boylarıyla zayıf, çelimsiz gibi görünmelerine rağmen, omuzunda, sırtında, kucagında çocuklar taşıyorlardı. Korku ve heyecan onları, yuvası bozulmak istenen ana kuş gibi sınırlı ve huzursuz yapmıştı.

Zere'nin korkusu hepsinden fazlaydı. Kalbi göğsüne sığmıyordu. Zere, bebeğiyle kuş olup uçmak istiyordu. Korkunun uğramadığı yerlere. Dağların tepelerine. Ulaşılmaz, varılmaz diyarlara.

Ufaktı bebeği Zere'nin. Altı kızın arkasından nihayet bir oğlu olmuştu. Her kızının doğumundan sonra bir parça daha aşağılanmıştı. "Neden bu karı hep kız doğuruyor?" diye sorup duruyordu kocası. Erkek doğurmadığı için o, kuru katırdan sonra geliyordu. Aile içinde bu nedenle yeri yoktu. Zere, erkek doğuran kadınlara gıpta ediyordu. Erkek doğurmak için, gitmediği ziyaret, yüzünü sürmediği yatır kalmamıştı. Nice pınarlardan kutsal sular içmişti. En sonunda muradına ermişti.

Dersim'in üzerine kara bulutlar akarken, bir oğlan dünyaya getirdi. Sevinç içindeydi ailesi. Kocasının mutluluğu erişilmez kadardı. Sonunda ailenin adını sürdüren, ocağını tütüren, ateşi söndürmeyen biri dünyaya gelmişti.

Zere, artık baş göz üzerinde tutuluyordu. Erkek annesiydi artık. Şimdi ise, korku bir hançer gibi içindeydi Zere'nin.

Ođluna bir Őey olur diye kucağından dūŐürmüyordu. Kızlarına acıyor, lakin bakma olanağı bulamıyordu. Uzun, kırılacak kadar ince boyuyla öbür yavrularına yaralı ceylan gibi bakıyordu.

Herkes bir tarafa kaçarken, Hesen'e Ali kuzeye, askere doğru koşuyordu. Gören çıldırımıŐ sanırdı. Fakat o görünmeden, tarlaların, tümlerin arasından koştu. Bir tazı kadar çevik ve hızlıydı. Bıyıkları yeni terlemiŐ delikanlıydı. Xıdan düzlüğünün tam ortasındaki ulu armut ağacına yetiŐti. AlıŐık hareketlerle, bir sincap gibi tırmandı ağaca. Kimbilir bu kaçınıcı tırmanıŐıydı onun. Ağaç hiç dokunulmamıŐ, bu-danmamıŐtı. Dalli budaklı kocamandı. O kadar dalları geniŐlemiŐti ki, bir kaç sürü altında gölgede durabilirdi. Kendisine önceden hazırladığı yere yerleŐti. Kuzeye bakıyordu. Buradan Memik Ağa'nın evini, hem de Xıdanı, Pirepesi görebiliyordu.

Fero Sur'un çocukları Pule Gewr'e kaçarken, Zere, kocası ve çocuklarıyla Alçeğe gitmek üzere Qelwe ormanına girmişlerdi. Yerinden kalkamayacak kadar ihtiyaurlar bile, gizlenmek üzere evlerden ayrıldılar.

Xıdan düzlüğünün arkasında, ağanın en büyük tarlalarından birini taburun sebze ihtiyacı için bostan yapmışlardı. Xarput'tan getirilen bir Türk, bostanı iŐletiyordu. Kendi halinde biriydi. Sülü ile dost olmuştu. Xıdanda gürlütüler patlayınca, Sülü küçük oğluyla bostancının yanındaydı. Önceleri, askerin inişini görmedikleri için, Xıdan'ın doğal gürlütüsü sanmıŐlardı.

Fakat askerin yukarıdan geldiğini gören Sülü, işin ciddiyetini anladi.

Bostancının eline sarılarak: "Oğlum sana emanet. Kendisine iyi bak. Eğer öldürölürsek senin olsun. Ayağını öpeyim iyi bak oğluma." diye yalvardı. Gözleri dolu doluydu.

Yaşlı bostancı, ŐaŐkın babacan tavırlarla:

"Sen hiç merak etme. Gözüm gibi bakarım ona." deyince Sülü'nün üzerinde ağır bir yük kalkmış gibi hafifledi.

Sonra oğlunu kucağına alarak bağrına bastırdı. Yılların özlemini giderir gibi, yanaklarından yüzünden, gözünden öptü. Uzun, dönüŐü olmayan bir yolculuğa çıkan insanın, geride bıraktığı sevgililere sarıldığından daha da sıcak. Olanak olsa da açıp göğsüne saklayacak kadar sıcak. Gözlerinden yaşlar süzölüyordu.

Oğluna dönerek: "Tı lée na ap de winde. (Sen bu amcanın yanında

dur.)"

Der demez Xıdana doğru koşmaya başladı. Ayakları yere değmiyordu adeta. Boşlukta hissediyordu kendisini. Kafası, geride bıraktığı dört yaşındaki küçük Hesen'indeydi.

Küçük Hesen'in gözlerinde korku gözyaşları birikmişti. Dudakları geriye gerilmiş ağlamak üzereydi. İhtiyar bostancı onu kucağına alarak okşadı.

Öğrendiği Kürtçe kelimelerle yatıştırmaya çalıştı.

Eline bir dilim karpuz tutuşturarak, yattığı kulübeye götürdü. Biraz sonra askerler rap rap aşağı iniyorlardı.

Bostancı hasırın üzerinde ikinci namazını kılmaya başlarken, kafasında küçük Hesen ve Sülü vardı.

Secdeye kapanıp kalkışlarında, işe ikide bir gözleri ulu Duzgın'e takılıyordu.

Asker düzensiz adınlarla biçilmiş tarlalardan aşağı akıyordu. Hesen'e Ali, oturduğu yerden hepsini görüyordu. Sülü'nün deli fişek gibi koşuşunu ve askerlerin her hareketini izliyordu. Önde, omuzlarından pırılular gelen subay, arkasında askerleri. Saymaya koyuldu. Bir kaç kez askerler karışınca saymayı yanda kesti. Sonunda doğru saydığına emin olunca, rahatladı.

"Oh olsun, saydım ya!" der gibi. Ağzı kurumuştü. Biraz içecek su olsaydı diye düşündü.

Askerin hangi tarafa gideceği bilinmiyordu daha. Xıdana mı yoksa ağaya mı? Çok sürmez belli olurdu. Hesen'e Ali kendi kendine:

"Uso Fer'in bostanında belli olur." dedikten sonra:

"İnşallah bizim tarafa gitmezler." diye mırıldandı.

Bir kaç yüz metre kalmıştı Uso Fer'in bostanına. Hesen'e Ali gözleri yuvasından, kalbi göğsünden çıkacakmış gibi bakıyordu. Asker, uğultular bırakarak yakınından geçti.

Uso Fer'in bostanına varmıştı asker. Xıdan'a doğru yürüyorlardı. Bir burukluk duydu Hesen'e Ali.

"Hepimizi öldürecekler. Hepimizi..." diye söylendi. Yüzü sapsarı kesilmişti. Bacaklarında derman kalmamıştı. Neredeyse ağaçtan düşecekti. Tutundu ağaca. Yorgun gözlerini bir süre kapattı. Nasıl olsa hedef belli olmuştu.

Güneş Hamiğin üzerine takılmış gibi duruyordu. Çıplak düz tepeleriyle yaşlı ve yorgun gibi görünüyordu Koje Hamik. Lakin biraz

aşğılardan başlayan meşe ormanı, giderek sıklaşıyor, eteklerde ceviz ağaçlarının top top duruşları da katılarak, dağa bir güzellik, canlılık kazandırıyorlardı.

Hesen'e Ali düşüncelere dalmıştı. İmam Uşen'i anımsadı. "Nasil öldürecekler? Keserek mi, kurşunlayarak mı? Önce kim ellerine düşecek?" Demenan'da ve Haydaran'da ele düşmemek için, kendilerini uçurumlardan aşağı atan kadınları, genç kızları, gelinleri anımsadı. Dalmıştı. Ölümün bu kadar yakın olabileceğini ilk kez bilinçli olarak duymuştu. Bir kez daha Xıdan'dan yana baktı.

O de ne? Asker çark yapmıştı. Hesen'e Ali, inanamadı gözlerine. "Doğru mu görüyorum?" Oğuşturdu gözlerini, bir kez daha baktı. Evet, asker Xıdan'a girmek üzereyken birden Memik Ağa tarafına yönelmişti. "Bir manevra mı? Yoksa karınları mı acıktı." diye düşündürken, ağanın evinin önünde biriken kalabalığın dalgalandığını, insanların telaşlı birbirlerine karışuklarını gördü.

* * *

Memik Ağa, sedire uzanmış, yarı açık yorgun gözlerle Hamiğe bakıyordu. Bakmaktan çok, takılmıştı gözleri bir noktaya. En uzak, mavi gökle birleşen noktaya. Bilinçsiz, boş gözlerle bağlanmıştı oraya. Uzun süre baktı durdu. Yorulunca hedef değiştirdi. Yaklaştı evine. Bahçede hafif rüzgâra takılmış ağaçlara baktı.

Serçeler kalkıp konuyordu. Yaramaz yaramaz. İkinci güneşi doldurmuştu içeriyi. Demet demet ışık huzmelerinde yüzen tozu gördü. Toza karışmış bir sürü kara sinek, sıcağın keyfini çıkarıyorlardı. Hedefsiz, oraya buraya uçuşup duruyorlardı.

Arada bir gözleri kısılıyor, alın çizgileri değişiyordu ağanın. Yüzü şekilden şekile giriyordu.

Dışarıda gürültüler, giderek artmıştı. Kalkıp şunlara ağızlarının paylarını vermek gerekir diye düşündü.

"Babanız, biricik ağanız evde dinlenirken bu saygısızlık hiç yapılır mı?" diye bağırarak istedi.

Bir iki kıpırdamak istediye de olmadı. Uzun süre hareketsiz oturmuştu. Bu nedenle kemikleri yardım etmediler.

Fakat gürültülerin dozu giderek artıyordu.

"Wıy daye! Wıy, wıy..."(Oy anne)

Herhalde torunlarından biri düşmüştür, diye düşündü. Artık dünya değişiyor. Memik Ağa evdeyken, hiç düşen çocuk için bunca gürültü yapılır mı?

Ağa bu minval düşünürken, oğlu Mustafa hızla içeri girdi.

"Baba, asker geliyor."

Mustafa çok heyecanlıydı. Babasının uumursamadığını görünce, sesini yükselterek:

"Baba, asker geliyor dedim."

Ağa bu kez yüzünü oğlundan yana çevirerek"

"Kaç kişiler?"

"Çoklar."

"Sana kaç kişiler diye sordum."

"Belki yirmi, belki otuz. Önce Xıdana gider gibi yaptılar. Fakat birden bize taraf yöneldiler. Neredeyse harmana varacaklar."

Ağa acele etmeye başladı. Haki şalvarını giydi. Kuşağını bağladı, üstüne de yeleğini çaktı. Yeleğin cebindeki saati çalışmadığı halde, hep altın köstek nedeniyle çıkarmazdı. Öyle ya boşuna ağa olunmaz. Varsıl görünmek gerekir. Ağa ömründe alışmadığı bir dönemecin geldiğini anlar gibi olmuştu. Şimdiye dek ona kimse, gözünün üstünde kaşın var dememişti. Kendisinden yukarıda yalnız gök kubbe vardı. Oysa şimdi gelecek bir kaç toy subayla Ali Fethi ile yaptığı gibi alttan almak zorunda kalacak, belki de yalvaracaktı.

Kaşları iyice çatılmış, alnında derin derin düşünenlerin yüz kırışıklıkları görünüyordu. Her zaman ölçsüz değer verdiği bıyıkları dağınık, aşağı sarkmışlardı.

Önde yürüyen subaya bir kaç adım atarak:

"Hoş gelmişseniz kumandan. Başımız, gözümüz üstüne yeriniz var."

Teğmen büyük bir umursamazlıkla, yanındaki çavuşa kafasıyla bir işaret verdi.

"Kumandan, gelmeniz hayırdır?"

"Ağa, telaşa gerek yok. Yukarıda sizleri bekliyorlar."

"Bizi mi? Olur şey değildir."

"Hepinizi götürmek için emir aldım."

Ağanın zayıflayan, küçülen yüzü sapsarı kesildi. Gözleri karadı. Neredeyse oracıkta düşecekti.

Fakat ağa gün görmüştü. En zor durumlarda bile soğukkanlı ol-

manın, meseleyi yarı yarıya halledebileceğini anımsadı.

Kadınlar odalarına girmişlerdi. Fakat tüm oğulları ve torunları kendisini izliyorlardı. Korkulu, ürkek. Sanki evlerinde değil de yabancı bir yerdeler.

Ağa ister istemez "Demek hepimizi götürmeye geldiniz." diye mırıldandı. Sonra da bir şaka imiş gibi yılışık, yapmacık gülümsedi.

"Allahı sever doğru söyle kumandan. Eshahtan mı?

Yani hepimizi götüreceksin!"

Teğmen kararlı bir yüz tavrıyla:

"Bu iş şaka maka değil."

Ağa bir türlü inisiyatifi elden bırakmıyordu.

Bu nedenledir ki, teğmeni konuşmaya almak istedi.

"Teğmen billah. Siz devletin nasıl dostuysa, ben de devletin dostuyam. Dediğim gibi. Dostuyam bizim devletin. Siz herhal beni tanımaz. Ben tabur komutanı İhsan Beği ve de bilhassa Yüzbaşı Ali Fethi Beği iyi tanır. Arkadaşıyam onun. Buyur iki gözüüm otur. Birlikte akşamı yiyelim. Bu suretle iyice tanışırız. Ben Türk dostuyam. Hiç bir zaman eşkiyadan yana olmadım. Yalan söylemez ben. Yalanım varsa," Burada "Duzgün çarpsın" diline geldi. İnanmadığı halde alışkanlık olmuştu. Fakat hemen kendisini frenleyerek: "Kuran çarpsın. He babam, bir iki kendini bilmez yaptı. Biz ne yapağ ki? Her vakit karşı çıktık."

Teğmenin pek dinlemediğini farketmişti ağa. Nasıl bu adamın ilgisi- ni çekebilirdi? Bütün maharetini kullanmaya koyuldu.

Teğmenin koluna doğru uzanarak: "Buyur!" dedi.

Teğmen enerjik bir atakla:

"Ağa, ağa ben emir aldım. Hepinizi götüreceğim.

Şimdi söyle de herkes hazırlansın."

"Kumandan kurban, söylemek kolaydır. Sen anne baba vardır. Belki çoluğ, çocuk. Kolay mı sanırsen?"

Teğmen sinirlendi. Fakat ağanın bir sürü erkek çocuğu vardı. Bunlar silahlıdır mutlaka. Yumuşak davranıp askerinin kaybını önleyebilirdi.

İçinden: "Adam amma da yılışık. Biraz alttan alayım." diye düşündü.

Ağa, bu sırada içeri girmelerini yenilemişti.

"İçeri girersek ne değişecek ağa?"

"Olsun beğim. Hele bir buyur."

Teğmen çavuşu yanına çağırarak:

"Ben içeri giriyorum. Sen duruma vaziyet et!"

Birlikte içeri girdiler. Ağa yer göstererek:

"Valla sizin iyi süt emdiği hemen belli oluyor."

Teğmen, ağanın boş laflarını bir süre dinledikten sonra

"Ne konuşmak istiyorsun?"

"Sevgili kumandan. Bu konağda kırk can yaşier. Kırk can. Siz dersiz buyur sizi götüreceks. Ama ve lakin nedendir?"

"Ağa bana emir verildi. Ben yalnız emir kuluyum."

"Emir yalnız benim için mi?"

"Hayır, hayır. Daha bir çok ağalar götürülecek."

"Belirsez nereye?"

"Doğrusu bilmiyorum. Fakat olsa olsa batıya, sürgüne."

Odada bir an sessizlik oldu. Ağa heyecanını yenmeye soğukkanlı olmaya gayret gösteriyordu. Xıdanlının biri onu bu halde görseydi, kesinlikle acırdı. Memik Ağa'nın bakışları, yüz hatları çok zavallı görünüyordular. Eski Memik Ağa'dan eser kalmamıştı. O gitmiş, yerine zavallı bir Memik gelmişti.

Ağa baktığı olacak gibi değil. Hem rüşvetin açmadığı kapı yoktu. Yeni hükümetin memurlarının anlayışlarının Osmanlıdan farkı yoktu. Onlar da rüşvet almayı gelenek haline getirmişlerdi. Hem bunlar Osmanlıdan niye farklı olsunlar ki? Nasıl olsa birbirlerinin amca çocuklarıydı. Devlet düzenine üstten yapılan zorlamacı yenilikler, aşağıda eriyip bitiyor, isteyen yine istediğini yapıyordu. Ağa bunları Xarputlu dostlarından öğrenmişti.

Kalktı usulca sandığa doğru yöneldi. Yeleğinin cebinden çıkardığı anahtarlarla açtı. Rahatlıkla yetişkin bir insanın girebileceği büyüklükteydi. Her iki yanında metal tutacakları vardı. Dıştan metal işlemeli sandıkta Memik Ağa'nın taşınır mal varlığı vardı. Yarı beline kadar eğildi. Çok geçmeden elinde bir torba Teğmene yöneldi.

"Kumandan al bunları. Anan sütü gibi helal olsun!" dedikten sonra torbanın ağzını açarak içindekilerini sedirin üzerine serilen halının üzerine döktü.

Teğmenin gözleri altunlardaydı. Aceleden saydı. Sonra bir kaçını eline alarak, İlgisiz görünüyormuş gibi, ya da bozuk paraymış gibi ha-

vaya attı. Sonra da öbürlerinin üzerine fırlattı.

Ağanın bunlar gibi daha pek çok altınlarının olduğuna inancı arttı. Umursamaz gibi yaparak:

"Ağa, bunlar da ne oluyor?"

"Hiç. Size küçük bir hediye."

"Buna karşılık ne bekliyorsun?"

"Bize yardım eder."

"Nasıl?"

"Götürmez, olur biter."

Teğmen sertleşerek:

"Olamaz. Kesin emir aldım."

"O halde yalnız beni götür."

"Mümkünatı yok ağa. Sizleri götüreceğim. Altınların senin olsun."

Ağa, bazı insanların satın alınmakta kendilerini pahalıya satuklarını biliyordu. Bu da onlardan biridir, diye düşündü. Lakin kafasında bunların en iyisinin bile satın alınabileceği yerleşikti. Kurtuluş yoktu. Onun için fiyatı arttırmak gerekiyordu. Tekrar sandığa yöneldi. Bir o kadar daha önüne döktü.

"Yüz altın" diye düşündü teğmen. Torbaları eline alıp bir kaç kez tartar gibi yaptıktan sonra:

"Ağa, şimdi söyle herkese hazırlanmalarını. Taşıyabileceğiniz ne varsa yanınıza alın. Toplanmanız için gereken zamanı veriyorum." dedikten sonra aceleden dışarı çıktı.

Ağa ne söyleyeceğini bilemedi. Bitkin bir haldeydi. Yüzü, sarı ile yeşil arası bir renge bürünmüştü. "Urum uşağına yüz altın veriyorsun, yine de unmiyor." diye söylendi.

Şimdiye dek Veli'nin kahvesinde öldürdüğü zamanın ne kadar değerli olduğu aklına geldi. Kapıya yürüdü. Oğlu Ferad onu bekliyordu.

"Ero gel içeri."

Oğlunun gözlerine bakmaktan korkuyordu.

"Bizi sürgün ediyorlar. Kadınlar takılarını, ve taşınabilir ve varsa yanlarına alsınlar."

Kelimeler zar zor ağzından dökülüyordu. Bütün vücuduyla acının en derinine gömülmüştü. Kulakları uğulduyor, başı dönüyordu. Mengenede sıkıştırılmış gibi geldi kendisine. Oğluna sırtını döndü ve kendini sedire attı.

Bir süre hareketsiz öylece kalakaldı. Sonra ayağa kalktı. Bir o yana bir bu yana gidip gelmeye başladı. Paniğe kapılmış gibiydi. Dışleri kenetlenmiş, avurtları çökmüş, gözlerinde o eski kurnazlıktan eser kalmamıştı.

Sandığın başında durdu. Altın ve gümüş mecdidilerine yeniden göz attı. Bunların dağıtılması gerektiğini düşündü. Reşat, Hamit ve gümüş paraları eşit şekilde torbalara böldü. Oğlu Ferad'ı yeniden çağırdı. "Al şunları, her birini bir kardeşine ver. İyi saklasınlar."

Ağa en yeni giysilerini giydi. Görünüşüyle Xarput beylerine benziyordu. Dışarı çıktı. Teğmeni harmanda eli ceplerinde dolaşırken görünce:

"Köpeğin dölü! Eli nasıl da altınların üzerinde." diye mırıldandı. Bir kez, son bir kez daha teğmene sormak geçti içinden. Durumu nasıl kutranırım acaba? Kendini toplayarak ona yaklaştı.

"Teğmen, iki gözüm. Yapma, etme. Bu konak kime kalacak? Yılların emeği. Bırağ ben bir yuğarı gideyim.

Siz bir güzel karnınızı doyurur. Tabur komutanıyla Ali Feti Beğle konuşur, sonra gelir. Bunda ne var?"

Teğmen yakasını kurtarmak için enerjik olmak gerektiğini anlamıştı.

"Ağa, ağa sana kaç kez söyledim ben emir kuluyum. Bana sizleri getirmem emri verildi. Sizi yukarı götürüleceğim. Orada kiminle konuşacaksan konuşursun. Belki de sizleri geri evinize yollarlar. Şimdi beni rahat bırak" dedikten sonra arkasını döndü.

Memik Ağa, ulu ağacının dalları, oğullarına yaklaştı.

"Namusuzlar bizi götürmeyi kesin kafaya koymuşlar. Ne yaptım-sa olmadı. Bunca yıl dost geçindim, yardım ettim. Şimdi de ceza olarak sürgün."

Tek tek çocuklarına bakan ağanın hüngür hüngür ağlayası geldi. Çocukları, özellikle torunları kurbanlık kuzu gibi onu izliyorlardı. Bir şey demeden, hareketsiz. Hapishanedeki oğlu ağanın yadına düştü.

"Bizim kaderimizi şimdilik paylaşmıyor. Ne yapıyor olmalı?"

Sonra çocuklarına: "Taşıyabileceğiniz kadarını yanınıza alın. Ayrıca herkes kendi çocuğuna göz kulak olsun.

Bana bir şey olursa ağabeyiniz Ferad'ın sözünü dinleyin." Babasının sözlerinin bitmesini bekleyen Uşen, heyecanlı bir şekilde: "Ya bunlar bizleri Bertal Ağa gibi öldürmeye götürüyorlarsa?"

Hepsi düşünceliydi. Bertal'ın akibetine uğramaktan korkuyorlardı. "Ya bir derede elimiz kolumuz bağlı kurşuna dizilirsek?" Sürgünü kötünün iyisi görüyorlardı.

Bu kez de Mustafa: "Güvencemiz yok!" diye söylendi. Hıdır'ın gözleri alev alevdi. Etine dolgun pehlivan görünümüydü. Gençliğin verdiği enerji onu konuşmaya zorladı.

"Baba, bırak ta başımızın çaresine bakalım. Toplu ölmektense, mücadele verelim."

Ağanın kaşları çatıldı. Alttan alttan oğlunu süzdü. Bakışları kızgın, öfke doluydu. Kafasını "Buna da ne oluyor?" der gibi sağa sola salladı. Sonra:

"Oğlum, her taraftan sarıldığımızı görmüyor musun?"

"Görüyorum baba."

"Buna rağmen nasıl düşünüyorsun? Çoluk çocuk telef olur."

"Bertal Ağa'nın çoluk çocuğu da öldürülmedi mi? Sonumuz ne olacak kimse bilmiyor. Hiç olmazsa anneler kimleri doğurmuş, gösterelim bunlara. Bizim de silahlarımız var. Böyle kuzu kuzu götürülmek bana ters geliyor."

Genç oğlu isyan bayrağını açmıştı. Daha fazla karıştırmadan yatıştırmak gereğini düşündü ağa.

"Sabırlı olmak gerekir. Dostlarının bundan haberi olmayabilir. Onların bu kadar vefasız olacaklarını hiç sanmam. Saadetin ne yapar eder, bize yardım eder. Hıdır'ın gösterdiği kurtuluş yolu değildir. Hem bu canda nefes olduğu sürece, kararları yalnız ben veririm. Gidin toplanın."

Ağanın kafasında olumluluk ile olumsuzluk çarpışıyordu. Çoğu kez olumsuzluk eğemen olmasına karşın, bazen de dostlarının yardımı gelip kafasına oturunca, rahatlıyordu. Bazen bu zıtlıklar saniyede yer değiştiriyordu.

Konakta korkuyla karışık telaş vardı. İnsanların yüzlerinden acı ve onulmaz burukluk akıyordu. Buna rağmen alınabilecek, taşınabilecek ne varsa yanlarında götürmek üzere topluyorlardı.

Ağanın gelinleri en yeni fistanlarını giydiler. Uzun, ayak topuklarına dökülen, geniş etekli fistanlar, çiçek denizini andırıyordu. Parlak göz alıcı renkler. Hani yüzler asık olmasa, insan onları düğüne gidiyor sanır. Birbirlerinden güzel, ince narin gelinler. Bu güzelliği, taktıkları

altın gerdanlıklar, gümüş kemerler süslüyordu. Feslere takılan altın paralar alınlarına dökülüyordu. Her biri Dersim dağlarında açan bir çiçek gibiydi. Hareketlerinden metal şingirtuları geliyordu. Kolları bileziklerle doluydu. Her kadın bir zenginlik, bir şahane güzellik taşıyordu.

Genç kızlar da anneleri gibi kendilerine ait malları takıp taşıyorlardılar. Anneleri gibi alımlı ve güzel.

Yemoş içeri girmeye gerek görmemişti. Her zamanki gibi evin duvarının dibine çökmüş, Duzgın'e bakıyordu. Onu anlayan biricik sevgiliydi Duzgın. Bir hayalet gibiydi. Yaşıyor mu, ölü mü?

İnsana tenhada rastlasa, korkutacak kadar kirç beyazı yüzü vardı. İncelmiş, pörsümüş, kuru bir yüz. Kuru kafa gibi. Gözleri çukura düşmüştü. Derinden sevecen bakıyordu Duzgın'e.

Mustafa'nın altı yaşındaki kızı Şilan, onu çok seviyordu. Ondan ayrılmak bilmiyordu. Nenesinin etekleri üzerine diz çökmüş, onu ısıtır gibi sokulmuştu. Ağabeyi zorla giydirmek için eve sokmuştu. Fakat o işi biter bitmez tekrar nenesinin yanına koşmuştu.

İri kara gözleri hayret ve korku içinde, askerleri izliyordu. Sessiz...

Delikanlılar herkesten önce hazırlanmış. Kimi ulusal giysiler içinde, kimi de dedenin Harput'tan getirdiklerini giymiş. Temiz, bakımlı, gülbüz, koç koç. Ferad'ın oğlu Ali ile amcası oğlu Memed bir köşede konuşuyorlardı.

"Korkuyor musun?" diye sordu Ali.

"Neden korkacak mıyım?"

"Asker tümümüzü öldürecek diye."

"Bizim hiçbir suçumuz yok. Bizlere kimse bir şey demez. Fakat doğrusunu söylersem, babam ve amcalarım için korkuyorum. Bir yandan da bu korkuyu gereksiz görüyorum. Çünkü bütün aile götürülüyor. Bu demektir ki öldürmeyecekler. Kötü bir olasılıkla sürgün edecekler." diyen Memed'e, Ali de kauldı.

"Sürgün edecekler!" dedi.

Hıdır'ın karısı Elif, kızlarını giydirip dışarı yolladı. Kendisi de hazırlanma işini bitirmişti. Lakin içinde onulmaz bir huzursuzluk ve karamsarlık vardı. Üstelik bebeği ortalıkta yoktu. Asker Xıdandan ağaya doğru yönelirken, hizmetçi kadın Kemiz, kendisinden bebeği almıştı. Hem altını değiştirmek, hem de Elif'in asker gelirken morali

iyice bozulmuştu. Onun biraz rahat etmesini istemişti. Aradan iki saatten fazla geçtiği halde ikisinde görünürde yoktu.

Kendi halinde düşünceli, için için üzülen Hıdır, Elife yaklaşarak: "Hazır mısın?" diye sorunca:

"Biz hazırız, fakat Mamed yok. Asker bizim tarafa yürürken Kemiz almıştı benden."

Hıdır, elini alnına götürerek öne dökülen saçlarını geriye atı. Bir süre hiçbir şey demeden öyle durdu. Sonra Elife dönerek:

"Elif, bunlar bizi öldürmeye götürüyorlar. İnşallah Kemiz Mamed'i bir yerlerde saklar. O çok iyi kadındır. Kimbilir kalbine bir şeyler mi doğdu, ne oldu. Hiç olmazsa oğlumuz sağ kalır." derken Elif ağzını elleriyle kapatarak: "Hayır çıksın ağzından Hıdır. Bizi öldürmek kime yarar getirir? Bunca çoluk çocuk, masum insanın günahına kim girebilir? İnşallah birlikte kocarız."

"Ah Elif, ah! Umarım senin dediğin olur."

"Kemiz'i aramaya çocukları göndereyim mi?"

"Sakin ha! Bu işte belki bir hayır vardır. Bak sevgili Elif'im. Biz bir felaketle karşı karşıyayız. Nuh'un tufanı gibi. Ne olacağımız, sağ kalıp kalmayacağımız belli değil. Üstelik hepimizi bir aradabuldular, eliyle koymuş gibi hiç zahmet çekmeden götürecekler. Babamın aklı işte. Dostlarımız dedi başka bir şey demedi. Aha dostları! Şimdi de ağzını bıçak açmıyor. Oysa tedbirli olsaydık. Zamanında sağa sola dağılsaydık, oralarda fırtına dinene kadar bekleyseydik böyle olmazdı.

Şimdi dostları bizi yerimizden yurdumuzdan alıp kendi ülkelerine konuk yapmak için götürüyorlar. Ne dost? Ne dost?"

Bunları söyledikten sonra karısına yaklaştı. Sevgiyle baktı ona. Acı, yüz hatlarına eğemen olmuştu. İki genç insan sarıldılar birbirlerine. İkisi de bu anın sonsuza dek sürmesini istiyorlardı. Odayı bir hü zün basmıştı. Hıdır zor soluk alıyordu. Kolları arasında tuttuğu karısına:

"Elif, içimde bir şeyler kaynaşiyor. Acayip duygular bunlar Ne oluyor bana, doğrusu anlamıyorum. Sanki içime doğmuş öldürüleceğimiz. Bertal gibi."

Elif gözyaşlarını tutamadı. Sıkıca Hıdır'a sarılarak ağlıyordu. Hıdır karısının yüzünü yukarı kaldırarak, gözyaşlarını sildi. Sonra kalbinin derinliklerinden gelen en içten duygularla öptü, öptü.

İçi içine sığıyordu. Bağırarak isyan etmek istiyordu. Sonra

acele adımlarla dışarı çıktı.

Koca kemikli, hantalın biriydi ağanın büyük oğlu. Ortada birleşen kalın siyah kaşları yüz hatlarını daha da sertleştiriyordu. Onun sakin duruşu bile heybetli ve ürkütücüydü. Fakat bu görünüşü ile karakteri tam bir tezatı. İri kaba yapısına bakan onun, babası gibi zalimin biri olabileceğini düşünürdü.

Ancak o, halim selim, yumuşak huyluydu. Düşünceli dururdu çoğunlukla. Kaygılı ve mutsuz görünürdü. Onun bu görünümü Xıdanlının çenesini yorardı. "Nesi eksikti?" ya da "Ağa oğlu olarak dünyaya gelmek, başlıbaşına mutluluk demekti değil mi?" diye konuşurlardı.

Ferad'ın sade ve gösterişsiz bir yaşamı vardı. Baba evinden ayrılmayı çok zaman hayal ederdi, lakin ağa sağ olduğu müddetçe bu düşüncelerinin olanaksız olduğunu da biliyordu. Töreler böyleydi.

Ferad hazırlanırken anlaşılmaz homurtular çıkarıyordu. Öfkesi burnundan akıyordu. İri uzun yüzü korkunçtu. Eti kalın dudakları sarkmış, gözlerine ağır bir hüznü oturmıştu. Karısı Senem göz altından onun nasıl bir bunalımda olduğunu görüyordu. Dokunsan patlayacaktı. Bir ara hazırlık yapan Senem'e doğru yönelerek:

"Babamın yaptıklarını hiç onaylamadım." dedi. Sesi bir borudan çıkıyor gibi kalın ve boğuktu. Ümitsizlik bunaltmıştı onu.

"Babam bizleri yalnız bıraktı. Üç beş baldırı çıplağa güvendi. Onlara inandı. Bunlar nedeniyle tüm aşiretlerle ilişkilerimiz kesildi. Tek başımıza kaldık. Kendimizi bilerek etrafımızdan ayırdık.

İnsanlarımızın içinde ıssız bir adadaymış gibi yaşamak zorunda bırakıldık. Senem, inan ki seninle, çoluk çocuğumuzla, babamdan ayrı yoksul bir yaşamı tercih ederdim.

Törelerimiz böyle dedik, esir olduk. Kişisiz bir yaşam sürdürdük. Babamızdır, atamızdır dedim. Herşeyini gözü kapalı kabul ettim. Doğru mu yanlış mı ayırmadan.

Az çekirilmedi hani Xıdanlıya. Bunların ahı tuttu şimdi. Üstelik Demenanda oluk oluk kan akarken, biz ilgisiz kalmayı bir yana bırak, devletin tarafını tuttuk. Bu suretle Demenanda öldürülen her çocuğun, her kadının, her ihtiyarın, her Kürdün katili olduk."

Ferad, titriyordu. Dişleri kenetlenmiş, yumrukları sıkılmış patlamaya hazırdu. En iyisi babasına gidip, yaptığı domuzlukları yüzüne

haykırmak istedi.

Bu sırada Senem: "Sakil ol Ferad. Kaderimizde ne varsa o olur. Baban sadece bir sebeptir." deyince, Ferad hemen sözünü keserek:

"Sen ne diyorsun? Adam bizim Allahımız olmuş. Kaderimizi de, alın yazımızı da bu adam yazdı. Devlet böyle iyidir, şöyle dosttur deyip durdu. Şimdi de topraklarımızdan alıp bir kaç saat içinde götürüyorlar.

Sürgün edeceklermiş. Bari öldürsünler daha iyi. Gidip Türklerin içinde rezil olmaktansa, ölmek daha iyi.

Hangimiz Türkçe biliyoruz? Ne yapacağız yaban ellerde? Ne yiyip, neyle geçineceğiz? Rezil olmaktan başka. İnan sizler olmasanız, şu anda kafama bir kurşun sıkardım. Şu kalın kafama..." Biraz bekledi. Ağır ağır soluk alıyordu. Ferad yıllardır yaşadığı karısına bu şekilde daha dert yanmamıştı.

"Bizim Xıdanlıdan farkımız neydi? Onları horladık. Sonra yedi ceddimiz Kürtken, birden ağa bizi Türk yaptı. İhtiyar annemden utanıyorum. Nasıl acılar çekiyor? Herhalde Bertal Ağa gibi öldürülsek, ölülerimiz ortada kalır. Bunca olandan sonra hangi Allahın kulu üstümüze toprak atar?" Sesini daha da yükseltmişti. "Ah! Ah şu babam? Nice hayinlikler yaptı. Kendisine kalır belledi. Ah!"

Ferad, kafesteki yaralı aslan gibiydi. Bir oyana bir bu yana kükreyip duruyordu. Karısına içini dökmeden edemiyordu. Suçlu gibi. Bağışlanmak istiyordu.

Pencereden dışarıya bakınca, gitmeleri gerektiğini hatırladı.

"Bizi bekliyorlar Senem. Haydi gidelim. Bunları sana önceden anlatmadığıma çok üzgünüm." dedikten sonra, iri adımlarla odadan ayrıldı.

Annesini Duzgın'e dönmüş dua ederken gördü.

"Bu saatten sonra Duzgın de bize bir tekme vurur." diye acı acı yakındı.

Harman bir ana baba günüydü. Akşam güneşi, ince saman tozlarında sarı pırıltılarla etrafa uçuşuyordu. Küçük çocuklar annelerinin eteklerine sarılmış, korku içindeler. Büyük küçük herkes dehşet içinde. Etrafta süngü takmış gezen askerlere kuşkulu gözlerle bakıyorlar. Konağın her tarafı çevrilmiş.

Hıdır karısının yanında, durmadan etrafı gözlüyor, Kemiz'in nerede olabileceğini düşünüyordu. İçinde korkuların en büyüğü vardı.

"Ya şimdi çıkar gelirse?" Karısına eğilerek:

"Nerede olabilir? Ortalıkta görünmüyor."

Elif: "Babana söyleyelim. Belki aramak için izin alır." deyince Hıdır kaşlarını çatarak:

"Sakin ha. Kimse bilmesin. Eğer sürgüne götürülürse, söyleriz kendilerine. Yok ölüme gidiyorsak, hiç olmazsa çocuğumuz kurtulacak." dedi.

"Hazır mısın Ağa?" Teğmenin sesi kamçı gibi inmişti. Ağa bunun üzerine etrafına bakındı. Ağır ağır etrafında döndü. Feri çekilmiş gözlerle çocuklarına, torunlarına baktı. Ulu ağacının dalları, budakları tümü bir aradaydı. Hepsi gürbüz, bakımlı. Birbirlerinden güzel. Bakmaya kıyamazdı insan.

Zaman dursun istedi ağa. Dursun bu noktada. Yaşam güzel. Özellikle doğduğu, büyüdüğü topraklar üzerinde daha güzeldir. Her gün kalktuğunda gördüğü, tüm yaşamına tanık olan dağlardan olmak, yenilir yutulur şey değildi. Tozuyla, toprağıyla, sıcağıyla, soğuğuyla vatan, insanın bir parçasıdır. Ağa, dere boyunu dolduran meyve bahçesine yeşil tümlerine, sarı turuncu tarlalarına baktı. Bu güzellik bırakılır mıydı?

"Hazırım" dememek için zaman dursa! "Yemoş bunca dua ediyor. Nerede bunlar şimdi?" diye anımsadı.,

"Hazırım, gidelim." demek olanaksızdı. Memik Ağa bir kez daha şu Urum çocuğuna yalvarmayı geçirdi içinden. Yöneldi ona iyice yaklaştı.

"Komutan efendi, gel seninle anlaşalım. Sen genç bir adamsın. Sana dünya malı gerektir. İste altın vereyim. İste gümüş. İste mücevher. Bahtuna düşmüşem bırak yakamızı. Ben çarşıya giderim. Bu kadın kızıdan ne istersin?"

Ağa gözlerini ayırmadan bakıyordu. Belki insafa gelir. İki dudağı arasından: "Haydi yahu be! Vazgeçtim hepinizi götürmekten. Yalnız seni götürüyorum." Bu sözleri duymak için neler vermezdi ki?

Teğmenin eli cebindeki altınların üzerindeydi. Kendisine emri veren tabur komutanını anımsadı.

"Kadın, kız, çocuk, ihtiyar acımak yok. Hepsi getirilecek. Eğer birileri kurtulursa, it gibi ürerler bu pisler."

Ayrıca tabur komutanı, düzenlediği toplantılarda hükümetin poli-

tikasını subaylarına sık sık aktarıyordu.

"Devletimize, genç cumhuriyetimize karşı gelenler, acımasız ortadan kaldırılabileceklerdir. Evde, tarlada, dağda, bayırda nerede görürseniz, düşüneceğiniz tek şey, düşmanlarımızı fizik olarak ortadan kaldırın.

İyi bir Kürt, ölü bir Kürttür. Bu sözü kafanızdan çıkarmayın.

Mareşal Hazretlerinin emirlerini günü gününe subaylarına iletliyordu. Gerek Mareşal, gerekse Başbakan Celal Bayar ve diğer devlet büyüklerinin ortak görüşü:

"Dersim tenkil edilmelidir."

Dersim konusunda devlet büyükleri kenetlenmişti.

Tenkil....

Teğmen evlerin aranmasını emretti. Bunun üzerine askerler ağanın konağını didik didik aramaya başladılar. Buğday ambarları, merrek, ahır, tüm köşe bucak her deliğe girip çıktılar. Saman yığınları süngülendi. Yağ ve çökelek tulukları kontrol edildi. İçerde canlı yaratık kalmadığına kanaat getirilince, ev kilitlenip mühürlendi.

Yola koyulmuşlardı. Kırk can kırk ölü gibiydi. Şoke olmuşlardı. Ne gözleri görüyor, ne de bacakları çekiyordu. Sürünen ayak seslerine, kadın takılarının metal şingirtıları karışıyordu. Arada bir içten gelen ah çekmeler, acınmalar, yakınmalar duyuluyordu. Olayın büyüklüğü altında küçülmüştü büyükler. Ne yapacaklarını bilmez, kadere takılmış sürükleniyorlardı. Yaşama tüm canlılığıyla bağlı olmalarına karşın, uçurumdan aşağı itilmeye hazırlanan insanın ruh haleti içindelerdi.

Geçtikleri her taş, arkada bıraktıkları her çalı, ağaç, anılarla doluydu. Bu anılardan ayrılmak gücü.

Ayakları yere yapışmış gibiydi.

Kafilenin önünde teğmen, sonra ağa, onu takiben de on beş, on altı, on yedi yaşlarında koç delikanlılar yürüyordu. Kızlar, annelerinin gölgesi gibi onlardan ayrılmadan izliyorlardı. Avcıyı görüp korkuyu sezen ceylanın iri güzel gözleri gibi korkulu. Yemoş, en arkada. Yürümek istemez halde. Şılan ona yapışık.

Ferad Ağa'nın koca kafası omuzlarına düşmüştü. Kafasını yerden ayırmıyor. Gözleri yere yapışmış, ayak ucuna bakıyor. Düşüncelerle doluydu. Babasıyla için için kavga ediyordu. "İngiliz politikası var bunlarda. Bugün iyisin, hoşsun. Lakin işleri bitince, paçavra gibi bir

kenara atarlar." diye konuşmuştu Xıdanlı Cafır.

"Babasına rehma, doğru söylemiş." diye mırıldandı.

Bütün bu olayların müsebbibinin babası olduğunu düşününce öfkesi kabardı. Çünkü o kimseye metelik vermiyordu. Her şeyin doğrusunu kendi bilir sanıyordu. Oysa şimdi Cafır haklı çıkmıştı. Bir başka konuşmada Ferad'a:

"Kürtler, hiç bir zaman Osmanlıya inanmadılar. Çünkü Osmanlı'nın gerçek yüzü olaylar içinde görünmüştür.

Onlar yalnız soygun ve savaş getirmişlerdir. Barış yıllarında bile Kürdistanı rahat bırakmamışlardır. Hazine mi boşaldı, Kürdistan'a sefer başlatmışlardır. Bu güzelim topraklarda yoksul yaşıyorsak, bunun sebebi Osmanlıdır. Ona inanılmayacağına, inanılmadığına göre, bunlara neden inanılsın? Farkları nedir bunların?" deyince Ferad söylenecek söz bulamamıştı.

Yemoş güçlükle yürüyordu. Tüm çocuklarının torunlarının arkasına takılmış. Bu, hayatından daha çok sevdiği yaratıklar önde olmasalardı, bir adım bile atmaz, oracıkta ölmeyi yeğlerdi. Hepsi öndeydi. Onlara dualarımla kol kanat gererim savıyla çabalıyordu.

Arada bir "Duzgın! Duzgın!" sesleri dökülüyordu ağzından. Bunca yıl hizmet etmişti ona. Uğruna adaklar adamıştı. Oruç tutmuş, saygı sevgi göstermişti. "Ne güne durur bu Duzgın?" diye düşündü. "Zor günlerde yardım etmezse, torunlarımı çocuklarımı yalnız bırakırsa iyi mi eder?" Sonra kızmaya başladı. "Yoksa kerameti kalmadı mı? Benim gibi ihtiyarlardı galiba. Büyüklüğünü unuttu mu dersin." İkircimliydi Yemoş. Mırıldanıp duruyordu. Anlaşılmaz bir şekilde. Kızıyor, yalvarıyor, barışıyor, küsüyordu. Şilan onu korkulu gözlerle izliyordu.

Dere Qız'ın arkasındaki çeşmeyi geçtiler. Kalesan deresine paralel yürüyorlardı. Yol dikleştikçe, Yemoş yavaşladı. Dizlerinin bağı çözüldü. Sanki Duzgın yokuşunu çıkıyor. Dermansızdı. Göğsü kuş göğsü gibi hızlı hızlı kalkıp iniyordu. Bu sırada dereye bakan dik inişin üzerindeki koca badem ağacının altından geçiyorlardı. İlkbaharda bu ağaç çiçek açınca, bir kadının gerdanına asılı pırlanta gibi yeşil yamaci süslerdi. Pembe bir bulut olur, yere yapışırdı.

Bu ağacın altında Yemoş kendini yere bıraktı.

"Ez ne son! (ben gitmeyeceğim!)" Her zamanki gibi dönmüş Duzgın'e, tutturmuş bir ağıt. Aklına geleni ağıt yapıp söylüyor. Askerler haberi öne ulaştırdılar Teğmen tatsızlık çıkarmadan görevini

ifa etmeyi bir kez kafasına koymuştu. Sağ salim komutanına teslim etmek istiyordu. Biraz gecikmiş önemli değildi. Ağaya doğru bir kaç adım atarak:

"Ağa, hatun niye yürümüyor?"

Düşüncelerinden uyanan ağa, teğmenle göz göze gelmemeye gayret etti. Yavaş hareketlerle geriye döndü ve karısına doğru yürüdü. O aşağı doğru yürürken, torunları, gelinleri, çocukları yol aular. Ferad ise görmek için sırtını döndü.

Ağa bitkin bir halde yürüyordu. Ağırlığı onu aşağı çekiyor gibiydi. Oysa o buradan inerken hep neşelenir, sevinirdi. Kökleri derine salan ulu ağacının dallarını, çiçeklerini az sonra görecek, konağında olmanın mutluluğunu yaşayacaktı. Kalesan tepesinden konağını görünce, bir sevinç dalgası tüm benliğini sarardı. Şimdi ise, uyur gezerek gibiydi. Rzgra kapılmış yaprak gibi.

Yemoş'un başına geldiğinde, bir süre bekledi. Karısının varlığının farkına varacağını sandı. O hiç oralı değildi. Oysa o, ağayı her grdğinde, eli yağda veya balda olsa, ya da ekmek pişirirken bile olsa hemen ayağa kalkardı. Kocasına aşırı saygı gösterirdi. Eski Yemoş gtmış yerine zor tanınır biri gelmişti. Ağıt ve dualar yapıyor, oturduğu yerden gövdesini ileri geri sallıyordu.

Ağa bütün gözlerin üzerlerinde olduğunu tahmin etti.

"Yemoş!" diye seslendi. Güçsüz ıkmıştı. Zaten ağıt dizmekte olan Yemoş duymamıştı bile. Yerden avuç avuç toprak alıyor, sonra da havaya savuruyordu.

"Bu kutsal toprakları terkedemem. Bensiz kim ulu yaturlarımıza hizmet eder? Onları yalnız bırakamam." Arada bir de "Duzgın! Duzgın!" diye sesini yükseltiyordu.

Şılan nenesinin yanına diz çökmüş ağlıyordu. Nenesine bir Şey olacak diye korkuyordu.

Ağa bir kez daha bağırdı. Yine bir hareket göstermedi.

"ıldırıldı galiba" diye düşündü. Sonra oğullarını çağırdı.

"Uşen, Mistafa! Taşıyın annenizi!"

Karısını bırakarak ağır adımlarla yukarı doğru yürüdü. Sabırsızdı. Ne olacaksa olsun, der gibi bir hali vardı. Bıkın, kendinden bezgin.

Mustafa, annesinin önünde diz çöktü. Ellerini ellerine aldı. ocuk eli gibi ufalmış, küçücük, pörsümüş. Annesine sevgiyle

acımayla baktı. Sonra ihtimamla kucağına aldı. Tüy kadar hafifti.

Kafile tekrar yola koyuldu. Xıdan düzlüğü, ölü sessizliği içindeydi. Bütün canlısıyla Xıdan susmuştu. Kuşun kanat çırpması, sineğin uçuşması duyulacak kadar sessiz. Oysa her gün buradan şamatanın alası göğe yükselirdi.

Güneş batıya asılmış, Xıdan düzlüğünü sarı kırmızı renklere boğmuş batmak bilmiyordu. Olaylara tanık olmak ister gibi, yer gök onları izliyordu. Koje Duzgın'ın yarısı kurşuni aydınlık içinde parlar-ken, öbür yarısına uzun koyu gölgelik siyah çarşaf gibi örtünmüştü.

Xıdanlılar, gizlendikleri yerden, görebildikleri kadarıyla gözlerini kırpmadan izliyorlardı. Soluksuz, en ufak bir şeyi kaçırmadan.

Hesene Ali, armut ağacındaki yeri itibarıyla en iyi izleyiciydi. Her taraf ayna gibi görünüyordu. Sırtını ağacın dalına dayamış, semerin üzerindeymiş gibi bacaklarını sarkıtmış korkudan açılmış gözlerle ağagili adım adım izliyordu. Gelirken askerleri saymıştı. Bu kez de ağanın konağından çıkarılanları tespit etmek istedi. Kafile oldukça yavaş yürüyordu. Saymak için yeteri zaman vardı. Ağırdan alarak işini bitirdi.

"Kırk kişiler." diye söylendi. Bir süre sonra iki hamile gelini anımsadı. O halde: "Kırk iki can." sözleri dudaklarından döküldü. Yirmi beş asker tarafından sarılmış götürülen kırk iki can.

Kalesan tepesine varmışlardı. Ağa durup geriye döndü. Onu gören herkes durmuştu. Kanı çekilmiş yüzler konağa, bahçeye, anılarının geçtiği yerlere baktular.

Bahçeye sarı kırmızı renkler düşmelerine karşın, yeşil daha ege-mendi. Dere boyu koyu gölgeliklere bürünmüştü. Xarstan su taşıyan ark, ağanın arazisini Xıdanlıdan ayırıyordu.

Arkın iki tarafına dikilen kavak ağaçları ince uzun. Başları göklerde dolaşıyordu.

Memik Ağa'nın göğsü hızla kalkıp iniyordu. Acı, bir bıçak gibi içine saplanmıştı. Buğulu gözlerle konağına baktı. Gözünü alamadı ondan. Anılar küpü konağı. Xıdan düzlüğüne kuğu beyazlığında otur-tulmuş.

Kırk çift göz, kırk can, doğup büyüdükleri yere çivilenmişlerdi. Ayrılmak bilmez bir çekicilikle bakıyorlardı.

Bir daha görmek nasip olacak mıydı? Hepsinin zihninde yalnız bu

düşünce vardı:

"Bir daha konağı görebilecek miyim?"

Kışlaya vardıklarında güneş kaybolmuştu. Fakat Koje Hamik üzerinde ışık içinde yüzen, kırmızı, turuncu renkli bulutlar etrafa esrarlı bir aydınlık veriyorlardı.

Memik Ağa ve efradı, hükümet konağının önündeki barakaya dolduruldular. Kimsccikler yoktu içerde. Herkes bir yere çöktü. Çocuklar annelerinden ayrılmıyordu. Ağa sırtını duvara dayamış, hem gözleriyle hem de düşünceleriyle uzaklara gitmişti. Kendinden uzak.

Yemoş ise ortada bağdaş kurup oturmuştu. Yüzü kapıya dönük. Şilan nenesinin beton üzerinde yayılan geniş entarisinin üzerinde, sıkı sıkıya ona yaslanmış. Arasına ürkek ürkek konuşan çocuklar dışında, hepsi suskun, düşünceli, endişeli.

Geleli çok olmamıştı. Birden kapı açıldı. Bir kadın itilerek içeri atıldı. Bütün gözler ona çevrilmişti. Fateydi. Annesini görür görmez yaklaştı. Önünde diz çöktü. İbrahim öldürüldükten sonra Fate, annesinden başka kimseye sevgi duymuyordu. Önce hiç bir reaksiyon göstermeyen Yemoş, kızını güç bela tanıyınca, başladı ağıt yakmaya. İki derli kadın sarıldılar birbirlerine. Ağladılar. Durmak bilmeyen bir ağlama. Göz pınarları kurumuştu.

Soğuyan beton üzerinde uyuyan çocuklar iyice bözölmüş, ufalmışlardı. Annelerine sokulup sıcaklığını alan, ya da babasının kucağında güven içinde olduğuna inananlar uyumuşlardı. Korkulu, heyecanlı günün yorgunluğu onları alıp götürmüştü.

Fate ile Yemoş göz kırpmadan birbirlerine bakıyorlardı. Konuşmamalarına rağmen, bütün dertlerini anlatmış gibi birbirlerini anıyorlardı.

Ağa, kıpırdamadan bütün gece bir noktaya baktı. Geçmiş ile fırtınalı bir savaşım içinde olduğu belliydi.

Gün ağarmış, dışarda süngü takıp dolaşan mahmur askerler iyice görölmeye başlanmıştı. Kulübenin etrafı asker doluydu. Hemedi'nin buradan kaçıp kurtulması, güvenlik önlemlerini artırmış olmalıydı.

Memik Ağa duvara tutunarak kalkmaya çalıştı. Kemikleri, soğumuş, kazık kesilmişti. Uzun süre hareketsizliğin verdiği uyuşuklukla kalkmakta güçlük çekti.

"Kalkmalıyım." dedi ağa. "Tek umudum Saadettin. Ona bir haber

uçurtmalıyım." diye düşündü. "Gelir mi acep?"

Sonra: "Benim tanıdığım Saadettin mutlaka gelir. Ve de bizi bu beladan kurtarır."

Yarı büklüm pencere önüne geldi. Bir süre dışarıyı izledi. Sonra gözüne kestirdiği bir askere işaret ederek, pencere önüne gelmesini istedi. Camın önüne gelen askere:

"Bana Saadettin Efendi'yi çağır. Aha bu aşağıda oturur."

Asker oralı olmadı. Geri dönüp gitti. Ağa diğer askerlere yalvardı yakardı. Kimse yaklaşmıyordu.

Güneş Koje Ser'in üzerinde yükselmiş, etrafı ışık seline boğmuştu. Kulübenin dışında emirler veriliyor, günlük askeri çalışmalar başlıyordu.

Askerler, kulübedekileri dışarı çıkarmaya başladılar. Kapının önündeki düzlükte bekletiliyorlardı. Kadınlar, yazmalarını burunlarının üzerine çekmiş, erkeklerinin arkasında gizlenir gibi duruyorlardı. Başları önlerinde, sıkılgan ve korkak. Çocuklar korku içinde. Etraf süngü takmış askerle dolu. Bu kadar askeri bir arada kimse görmemişti. Süngüler ışıktaki parıldıyordu. Temizlenmiş, yağlanmış, öldürmeye hazır.

Kimbilir bugüne dek kaç Kürdün göğsüne saplandılar?

Hamile kadınların karınlarına girip çıkular? Kaç bebenin küçücük göğüşlerini deldiler?

Olağanüstü bir gündü. İlçede bir kaynaşma bir hareket vardı. Mehmetcik temizlik hareketine girişmişti. Hummalı bir çalışma sürüyordu. Yağmur gibi emirler yağıyordu.

Dersim Dağları sahiplerinden temizlenecekti. Kürdü dağlarından ayırmak emrini ifa ediyorlardı. Kürtsüz Dersim? Kürtsüz Kürdistan?

Memik Ağa, son gün kahrından erimiş gitmişti. Beyazı daha beyaz olmuştu. Gözleri çukura düşmüş, göz altlarında iri torbalar oluşmuştu. Kavrıyamıyordu ağa kendisine yapılanları.

"Bırak taltif etmeyi yahu, bari rahat bıraksalardı." diye için için yanıyordu.

"Bebextlik!" deyip kafa sallıyordu.

Ağa, umudunu kaybetmek istemiyordu. "Büyük bir ihtimalle sürecekler." diye düşünüyordu. Saadettin'in evine doğru yürütülürlerse, hiç olmazsa yaşayacaklardı. Belki Yemoş, sonra da kendisi bu kahıra

dayanamayacak, yollarda öleceklerdi. Lakin çocukları, torunları yaşayacaklardı.

"Ya Efkâr tepesine doğru götürülürlerse?" Bunu düşünmek bile onu perişan etti. Üstünden bir kazan sıcak su, sonra da soğuk su dökülmüş gibi oldu.

"Ya..."

Başı döndü ağanın. İçi bulandı.

Bekleyiş uzun sürmedi. Yüzbaşı Ali Fethi Esener ve onu biraz geriden izleyen dünkü teğmen göründüler. Yüzbaşı uzakta bir tepeden durdu. Elleri cebinde, mağrur. Ağa, ona gözlerini dikmişti. Gelip yaklaşacak sandı. Elini verecek, toka yapacaklar sandı. Baktı ki gelmiyor yanına, kendisi ona doğru yürüdü. Askerleri geçip gitmek istedi. Bırakmadılar. Tekrar tekrar denemek istedi. Her seferinde başarız kaldı. Eitten bir duvar çevrilmişti. Ona Memik Ağa demişler, öyle kolay bırakır mıydı?

Nitekim öyle de yaptı. Bütün gücünü toplayarak yüzbaşıya seslendi:

"Komutan, gözünü severim. Bunca ekmeğimi yedin. Suyumu ayrınımı içtin. Tanımaz daha beni? Ben hep sizden yana olduydum. Devletten yana olmağ suç mu? Bu ne haldir? Kim çıkarır bu emri? Yanlışlığ olmuştur. Gurban sana düzelt bu işi."

Yüzbaşı en ufak bir reaksiyon göstermeden dinliyordu. Ağa kendisinden beklenmeyen çeviklikle konuşmasını sürdürdü.

"Ali Feti Bey, bırak çoluk çocuğumu, istediğini verirem. Ben bugünecek devletten yanaydım. Allah zeval vermeye. Bunca çabam boşuna mı? Bırak evimize dönelim."

Ağa bu minval konuşmasını uzattı. Yüzbaşı ise hareketsiz dinledi. Nede olsa arkadaşı.

Memik Ağa mecahsiz kalmıştı. Giderek aynı şeyleri söylüyordu. Sonunda sözcükler anlaşılmaz seslerle çıkmaya başladı. Türkçe mi, Kürtçe mi anlaşılıyordu. Bitkindi. Yere göğe nereye bakıyorsa, her yer dönüyordu. Deprem mi oluyor? Kıyamet mi kopuyor? İnsanlığın sonu mu geliyor? Ağa çırpınıyordu. Boynu kesilen horoz misali. "Koo muuu taaan!"

Elini kafasına koymuş, gözlerini kapatmıştı. Koje Ser üstüne üstüne geliyordu. Biraz sonra açıp karnını yutacak sandı. Dizleri üzerinde yere düştü.

"Koje Ser Jenö! Koje Ser Jenö! (Koje Ser geliyor!) " deyip duruyordu. Korunur gibi yere kapanmıştı. Türkçe konuşmayı bırakmıştı. Ağanın yüzü gözü toz toprak içindeydi. O bakımlı pala bıyıkları dağınık, sarkık ve kirliydi. Debelenip duruyordu.

Yüzbaşı Ali Fethi Esener, duruşunu bozmadan olanları izliyordu. Kafası ağanın mal varlığında idi. "Eğer bir yerlere gömmediyse! diye mırıldandı. Sonra da: "Ermeniler, ele geçmesin diye gömdüler altınları. Fakat Kürtler, ölünceye dek yanlarında taşırlar." diye düşününce rahatladı. Yüzüne sevinmenin mutluluğu yayıldı. Artık işi uzatmaya gerek yok. Emrini verdi:

"Asker, erkekleri bağla!"

Askerler harekete geçtiler. Süngüler göğüs hizasında tutuldu. Ferad Ağa, Uşen Ağa, Hıdır, Ali, Mustafa, Mehmed, Qemer bağlandılar. Ağa öylesine kendinden geçmişti ki olaylardan haberi bile yoktu. Onu bağlamaya gerek görmediler. Yüzbaşı'nın ikinci emri de kamçı gibi gümledi.

"Üstlerini ara. Para ve ziynet eşyalarını topla!"

Askerler, ağa ve çocuklarının altın keselerini elleriyle koymuş gibi buldular. İşinin erbabı oldukları belliydi. Bunlar ilk aradıkları değildi. Deneyli usta erlerdi.

Sıra kadınlara gelmişti. Senem, en başta duruyordu. Hepsi ağlıyordu. Asker yaklaşır göğsüne el aunca, irkildi. Geri geri çekildi. Nefretle bakıyordu. Asker tekrar takılarını almak için üzerine gidince, Senem kendisi çıkarıp askere attı. Ferad Ağa dayanılmaz acı çekiyordu. Karısına yapılanları görmektense ölmeyi yeğ görüyordu.

"Laze Teresu! (Teresin çocukları!)" sesi beyaz badanalı hükümet konağında yankılandı.

"Laze kutko! (Köpeğin çocukları!)"

Askerler onu süngü çemberine almışlardı. Ferad'ın kını gitikçe büyüyordu. Büyüdükçe de ona güç veriyor, yeni kuvvet kazandırıyor. Bu kuvvete karşı koymak olanaksızdı. Bir yandan kulakları sağır eden naralar atıyor, öbür yandan tüm gücünü bir noktada toplayıp kollarını açmak istiyordu. Ferad Ağa'nın gücüne kemikleri dayanamamıştı.

Bilekleri kırılmıştı. Sesi giderek zayıfladı, azaldı, sonunda kayboldu.

Kadınlar, Senem'e yapılanları gördükten sonra, üstlerindeki ziynet eşyalarını hemen çıkarıp önelerine tozlu toprağın üzerine atular. Aske-

rin elinin değmesi ölüm demektir. Ar namus elden gitti demektir. Hele elleri bağlı kocalarının gözleri önünde kinleri daha kabarmıştı.

"Lanet olsun. Elleriniz değmesin de ne olursa olsun." der gibiydiler.

Genelde askere duyulan nefret inanılmaz derecedeydi. Irz düşmanı, can düşmanı, çalan çırpan, pis ve küçük görülürdü. Onun su içtiği kap, içine fare düşmüş gibi temizlenir.

"Mundar oldu." denir. Bir kadına yapılabilecek en büyük hakaret; "askerin karısı" demektir. Kızıl kıyamet koparır bu sözler.

Memik Ağa'nın gelinleri korkudan titriyorlardı. Sapsarı, kanı çekilmiş yüzleri gerilmiş, gözlerinden kin fışkırıyordu. Ne olacaktı?

Askerler, güneşte parlayan çil altınları, gümüş kemerleri, ağanın zenginliğini yüzbaşılara ulaştırdılar. Oldukça büyük bir ganimetti. Memnundu yüzbaşı. Tarih bir kez daha tekerrür etmişti. Sultanlar, boşalan hazinelerini doldurmak için Kürt beylerini boğdurturlarmış. Bu suretle onların mal varlığına konarlarmış. Memik Ağa'nın mal varlığına da cumhuriyetin genç subayları sahipti şimdi.

Yüzbaşı Ali Fethi Esener gürlledi.

"Götürün!"

Tüfekler şakladı. Süngüler parladı. Kafile yola çıkarıldı. Kırk üç can Elkâr Tepesine doğru yola çıkarıldı.

Kırk can ölümün birkaç dakika işi olduğunu anladılar. Ağa temelli kendinden geçti. Sanki Koje Ser açmış karnını almış ağayı içine. Var mıydı, yok muydu? Sadece nefes almak, yaşamak için yeterli değildi. Ağa iyice bitmişti.

Yemoş'u gelinler taşıyordu. O Duzgın'e son hizmetini veriyordu. "Gelmedin yardıma. Dardin çoktu. İşin çoktu. Yoksa garip Yemoş'u yalnız bırakmazdın. Dinlerdin. Yardım ederdin..."

Kızlar, oğlanlar küçücük çocuklar annelerinin fistanlarına tutunmuş, zır zır ağlıyorlar. Karnı burunlarında iki kadın zor yürüyor.

Gökte tek bir bulut yok. Sonbaharın üzgün renkleri, sarı kırmızı hüznün eğemen doğaya. Pepug ötmez olmuştu. Dersimlinin derdi yanında onunkisi hiçti. Ayıp olur öterse. Bu gidişle ötmeyi unutacaktı.

Lanet yere varmışlardı. Eşek dikeninin bile kabul etmediği lanet yere, kırmızı yamaca.

Dizdirildiler sıra sıra. Çocuklardan, kadınlardan, gençlerden yükse-

len yakarışlar kanlı dereyi dolduruyordu. Haykırışlar dağları aştı, Xıdan düzlüğünü doldurdu.

"Lemin dae! Uy Lemin! Lemin!"

Şivan kulakları sağır ediyordu.

Askerler diz çöktüler. Tüfekleri omuza dayadılar. Gez, arpacık, göz, nefes kesip emir beklediler.

Bir zamanlar Memik Ağa'nın elini sıkkan kol önce yukarı kalktı, sonra süratle aşağı indi.

"Ateceşş!"

Savruldu selvi boylu kadınlar, koç delikanlılar. Dalından kopan yaprak hafifliğinde. Bebelerin küçük göğüsleri parçalandı, kalbura çevrildi. Kırk can ve iki yolcu kısa sürede kanlı derenin yamacına serildiler. Küçük Şılan yine de nenesine yapıştı.

Dersimde kan akıyordu. Dersim Dersim olalı böyle bir barbarlığı görmemişti. Küçük Helinler, Şılanlar, Hıdırlar, Hasanlar anne rahminde imha ediliyordu.

*Dersim i vera sona kare
Mordem ke sono ra Dersim ser
Cero yeno venge şin u şiware
Ax lemin lemin lemin.*

*Ceno xo dove devursu sero
Vane: "Zoro, zoro derde cigera hare"
Ne zalimone dina
Xorte Dersim i qurkerde
Cer u cor kerde te virare
Ax lemin lemin lemin.*

*Dersim i sera mız u dumano
Usar nawo ame
Derde mare pepug u sosin
Gile koje na niso bivano
Ax lemin lemin lemin.*

*Kami zawt dave pıro
Vake: "Mırode pörüne çım de bımano"*

Ne zalimone dina ferman do
Vato: "Dersim de az u wuz nemanu"
Ax lemin lemin lemin.
Altundan Dersim'in,
Üstünden
Yükseliyor ah-u vah, şivan
Ah lemin lemin lemin.

Kapanmış cesetlere
Inliyor kadınlar.
Diyorlar: "Zor, zor, ciğer derdi zor."
Dünyanın zalimleri
Öldürmüş gençlerini Dersim'in
Atmışlar üst üste
Ah lemin lemin lemin.

Dersim'de sonbahar
üzerinde sis ve duman
Konsun dağların tepelerine
Ötsün pepug u sosin (guguk kuşu)
Ah lemin lemin lemin.

Vurdular yiğitler
Dediler: "Muradları içinde kalsın"
Ferman çıkarmış fakat
Dünyanın zalimleri
Diyor ki: "Çoluk çocuk, Dersimli yok edilecek."
Ah lemin lemin lemin.

Yüzbaşı, cumhuriyet düşmanlarının içinde daha yaşayan var mı sanısıyla aşağı indi. Kanlı kırmızı yamaçtaki öldürülen insanların arasında dolaştı. Hareketsiz, açık cam gözler. Kanlı kafalar. Kırmızı yamaç daha da kızıl görünüyor. Memik Ağa'yı ve onun çocuklarını inceledi. Kimse yaşamıyordu. Kanaat getirmişti artık. Dönüp kışlaya gidecekti. Birden bir inilti onu geri çevirdi. Sesin geldiği tarafa yöneldi. Ferad Ağa iri gövdesiyle oğlu Ali'nin üzerindeydi Yüzbaşı, gencin üzerinde durdu. Derin derin nefes alıyordu. Çekti tabancasını,

kafasına doğrulttu. Tetiği çekip onu da öldürünce, burada işinin bittiğine artık kesin inandı.

Yüzbaşı Ali Fethi Esener, kışladaki makamına gelmişti. Emirlerini çağırarak, bir telgraf yazdırdı.

"Tümen komutanlığına - Elazığ

Kendisi ve bütün ailesi imha edilen Ağa Memik'in oğlu Mursa, Elazığ hapishanesinde tutulmaktadır. Adı geçenin hapishaneden alınıp imha edilmesi devletimizin çıkarıdır. Gereğini arz ederim."

Xıdanlı olanları hemen duydu. Haber kısa sürede yayıldı. Korkuları daha da arttı. Öyle ya, ağa ki onların dostuydu. Onu bütün ailesiyle öldürdüler. Onlar daha bir askere selam bile vermemişlerdi, onları haydi haydi, İyice dağıldılar. Yapıştular kutsal dağlarına.

Gece karanlık çöküp, asker tehlikesi ortadan kalkınca aileler birbirlerini görmek için toplanmaya çalışıyorlardı.

Kemiz, asker gelince hemen derenin öbür geçesine geçerek saklandı. Kucağında Hıdır'ın bebeği konağı izliyordu. Yeşil bir mağaranın içinde gibiydi. Dalları yere sarkan söğütler ve sık çalılıklar hertarafı örtüyordu. Bu doğal mağaranın bir deliğinden, aydınlık içindeki ağanın konağına bakıyordu. Korku ve heyecan içindeydi. Askerin konağı bu şekilded sarması akıl alır bir şey değildi. O güne dek bir çok kereler ağanın evinde asker ağırlanmıştı. Fakat bu telaş, şu her tarafa girip çıkmalar ne oluyordu. Olağanüstü bir şeyler olacaktı. İyice farkına varmıştı Kemiz. Bekledi. Öyle bir bekleyiş ki bir ömür kadar uzun geldi kendisine.

Mamed ağlamasın diye, sarkık pörsümüş memesini ağzına verdi. Ağasının ve tüm hane halkının götürülüşünü iç burukluğuyla izledi. Kalesan tepesinden kayboluncaya kadar gözlerini ayırmadı.

Dereye karanlık çökmeye başlamıştı. Konağa gitmeyi uygun görmedi Kemiz. Mame Kuj'lara gitmeye karar verdi. Mamed, ayrılmaz bir parçası olmuştu. Kucağından düşürmüyordu. Acıma ve sevgi doluydu ona karşı.

Bütün gece ve ertesi gün gözü kulağı yolda bekledi. Ağasından bir haber gelir, kötü olmayan bir haber.

Öğlene doğruydı. Ale Postuk'ın bacakları üzerinde yaylanır gibi dereye indiğini gördü. Ağanın uzaktan akrabası olurdu. Askeriyeye postacılık yapıyordu. En kötü hava koşullarında bile işini aksatmazdı.

Askeriyenin yol göstereni, yardımcısı ayak işlerini gören biriydi.

Kemiz, haberi vardır diye, kucaklarında Mamed ona doğru yürüdü. "Kurban Olduğum Ali Ağa, ağamdan bir haberin var mı?"

Ale Postuk'ın yüzünün çizgileri değişti. Kafası karıştı.

Bir kadına, bir çocuğa bakıp duruyordu. "Kimin bebeği?" diye düşündü. "Kemiz kaur gibi kurudur. O halde çocuk kimin?"

Sert bir şekilde sordu.

"Kimin çocuğu?"

"Hıdır'ın bebeği. Kurbanım ben ona. Mamed."

Bunu duyunca kinle, nefretle baktı bebeğe. Alıp boğası geldi içinden. Fakat nasılsa ağanın soyu soppu yok edilmişti. Bebeğin yaşadığını askeriye haber vermek yeterli diye düşündü. Kemiz'e yanıt vermeden hızla oradan ayrıldı.

Ale Postuk soluğu kışlada almıştı. Elinde şapkası yüzbaşının karşısında dimdik duruyordu.

"İyi biliyor musun? çocuğun Memik Ağa'nın torunu olduğunu?"

"Evet komitan. Vallahi, billahı iyi bilirem."

İnanılmaz bir heyecan duyuyordu. Çocuğun yaşaması tüm rüyalarının uçup gitmesi demektir. Arazi, ev bark çocuğa kalacak. Yoksa tüm bu zenginlik kendinin olacaktı.

Yüzbaşı ne yapacak diye meraktan çatlıyordu. Bekleyiş uzun sürmedi. Yüzbaşı teğmeni çağırtı.

"Memik Ağa'nın bir torunu hayattaymış. Al şu herifi yanına çocuğu bul ve öbürlerinin yanına gönder."

Sözlerini duyan Ale Postuk, neredeyse yüzbaşının eline, ayağına sarılıp öpecekti. Sevinci sonsuzdu.

Kemiz, Ale Postuk'ın davranışına bir anlam veremedi. Tekrar geri gidip kadınların yanında ufaktan ufaktan ağlamasını sürdürdü. Bu sırada ağanın akibeti, acı haber ona ulaştı. Kıyamet koparır gibi bağırıyor çağırıyordu. İki gözü iki çeşme ağladı, sızladı, ağıtlar yaktı. Sık sıkıya Mamed'e sarıldı. Acısını, kalbinden kopup gelen sözlere döküyordu.

Güngörmüş kadınlar, Ale Postuk'ın bir kötülük yapacağından korktular. Ona yiyecek hazırladılar. Kaçıp çocuğu bir süre, hiç olmazsa gündüzleri saklamasını önerdiler. Kemiz, dereyi geçip bahçeye oradan da konağın ve ballığın altından sık meşe koruluğuna girdi. Gözlerden uzak gömüldü ıssız koruluğa.

Ale Postık önde, teğmen ve askerler arkada aramaya koyuldular. Uzun sürmeden Kemiz'i buldular. Çocuğu kopararak aldılar ondan. Kanlı dereye kadar Ale Postık taşıdı. Orada bebek süngülenerek kanlı dereye atıldı.

Mursa, olanlardan habersiz Elazığ hapisanesinde yatıyordu. Hapishane müdürü onu himayesine almıştı. Ayrıcalıklı bir yeri vardı. Türkçe öğrenim görüyordu. Gardiyanlarla arkadaşlığına ise diyecek yoktu.

Tümen komutanının birkaç kez Mursa'yı alma isteği geri çevrilmişti. "Cezası bitince verimiz." deyip zaman kazanmak istemişti hapishane müdürü. Böylece ağanın bir dalı yaşama olanağına kavuşmuştu.

Hıdır'ın bebeğinin katladelmesine karşı amansız bir hınc duyuyordu Xıdanlı. Fakat kendi dertlerine düşmekten ötürü, bir araya gelip birlikte ağıt yakmayı yapamıyorlardı. İki kişi bir araya geldiğinde, hemen acılarını birbirlerine konuşuyorlardı.

"Yezid bunlar. Kerbela'da İmam Uşen'i bütün ailesiyle katleden yezitler. Şimdi de Dersim'i katlediyorlar."

Haber, Alçek'in arkasındaki ormanda gizlenen Zere'ye de ulaşı. Duyar duymaz korktu, titredi. Giderek güvencesiz oldu. Diken üzerinde, tetikte bir yaşam sürdürüyordu. Ormanda ufak bir hışırtı mı duydu, irkilerek bebeğini bağrına basıyordu. Gündüzleri ormanın derinliklerine giriyor, insanın aklına gelemeyecek biçimde saklanıyordu. Gece olup karanlık basınca, köye iniyordu. Geceleri kızlarına sarılıyor, hasret gideriyordu.

Günlerce, haftalarca bu yaşam sürdü. Zere vahşi bir hayvan gibi yaşıyordu. Bazı günler köye inmediği bile oluyordu. Koje Sov'un Duzgın dağına bakan yamaçlarına çekiliyor, oradan Kalmam deresini ve tüm vadiyi izliyordu. Her gün birbirine bağlı insanlar geçiriliyordu.

Güneş Kalmam vadisinin üzerindeydi. Bir sürgün kafilesi, derenin kenarında büyükçe bir tarlada durduluyordu. Zere merakla izliyordu. Gözleri, vadideki insanlardan ayrılmak bilmiyordu. Şimdiye değin bir çok kafilelerin geçirildiğini görmüştü. Bu kez yapılanlar başkaydı.

Hummaltı bir çalışma sürüyordu. Kürtlere odun toplatılıyordu. Derenin sürüklediği koca kütükler, kesilen ağaçlar üst üste yığılıyordu. Zere, ağlayan bebeğine iyice boşalan memesini verdi. Sonra da kendisine ninni söylerken gözleri vadideydi.

*"Düri ra düri venge tufongu yeno
Lazem mi neweso cızık neceno
Meberve laze mı meberve
Dısmen berville to hesneno..."*

*"Uzaktan tüfek sesleri geliyor
Oğlum hasta meme almıyor
Ağlama yavruun ağlama
Düşman sesini duyar..."*

Kocaman bir yığın olmuştu. Askerler, sürgün kafilesini çembere almışlardı. Sonra insanlar bu odun yığınının üzerine bağlandılar. Zere, daha ne yapacaklarını çıkaramamıştı. "Orada bağlı bırakacaklar sandı. Fakat bir süre sonra, siyah bir duman göğe doğru uzandı. Arkasından kızıl alevler yükseldi. O, insan bağırtılarını derin uğultular halinde duyuyordu. Vadi acılı uğultularla dolmuştu. Alevler birbirine sarılıp yükselirken, insan gövdelerinin fırladığını görüyordu. Dehşet içinde izledi Zere. Yanık et kokusu vadiyi sarmıştı.

Zere, yalnız bu olayı değil, daha bunun gibi ince olayları görmek şansızlığına erdi.

Bir keresinde yine Kalmam deresinde onlarca kişi katledilir, O, iki gözü iki çeşme öldürülen Kürt insanının acısına ağıt döker. Asker çoktan çekip gitmiştir. Etrafta kartallardan başka canlı yoktur. Birden cesetlerin altından bir çocuğun doğrulmasını, Duzgın'ın kerametine yarar. Bir süre hareketsiz ölümlere bakan çocuk, Gere köyüne doğru yürür.

Dersim yanar. Dersim kanar. Tarihinde görülmemiş bir biçimde acı çektirilir. İnsan avı aylarca sürer. Kar, dağların doruklarından aşağılara indiğinde Zere Xıdan'a dönmek zorunda kalır. Asker korkusu, açlık korkusu eçemendir. Kadınlar, çocuklarını: "Sus asker geliyor!" diye susturur.

Bu korku ne o yıl, ne de sonraki yıllar azalır.

Hemedi'nin bütün ailesi götürülmüştür. Akibetlerinden en ufak bir haberi yoktur. Gündüzleri saklanan Hemedi, geceleri yol alarak Elazığ'a varmayı başarır. Günlerce istasyonda hayvan vagonlarına doldurulan Kürtleri izler. Büzüldüğü yerden karısının ve kızının bindiril-

diğini görür. Bir yolunu bulup aynı vagona biner. Aydın'a sürgün edilirler.

Kentin ortasında günlerce aç, sefil, evsiz, işsiz kalırlar. Aşağılanmanın en katmerlisini görür. Kir, pislik ve açlık onursuz yaşamla birleşince, çabuk can alır. Karısı dayanamaz bu duruma ölür. Çocuğu kendisinden alınır. Bir başçavuşun hanımı kısırdır. Çocuk ister kocasından. Başçavuş, Hemedi'nin kızını evine alır. Başlangıçta görmesine izin verdikleri halde, sonradan kızını görmesi de yasaklanır. Hemedi'de vatan özlemi Dersim dağlarının yüceliğinde gelişir. On iki yıl sonra tekrar köyüne döner.

* * *

Yiğit sağdıç İmam Uşen'in kafasının kesilerek öldürülmesinden sonra Hemedi'nin öfkesi inanılmaz ölçüde kabarmıştı. Öfke, onun sert çizgili yüzünü daha da sertleştirmiş, inanılmaz vahşi bir görünüm vermişti.

Dersim'e kan, ateş, ölüm getirenlere, insanları yaşadıkları yerden koparıp sürgün edenlere, güveni güvensizliğe, kendi halinde yaşarlarken, birden bu kaos ortamına düşürülüşlerine öfke duyuyordu, kin duyuyordu. Kini, kalbinin her atışında büyüyor, Dersim dağlarının yüceliğine erişiyordu.

Son zamanlarda iyice zayıflamış, daha da incelmışti. Gözleri derin derin çukurlara gömülmüşlerdi. İç huzursuzluğu yüzüne, gözlerine yansımıştı. İnsanı ürperten korkutan keskin bakışları bir kat daha sertleşmişlerdi.

Hemedi, gündüzleri etrafına topladığı arkadaşlarıyla olanak buldukları yerlerde, askere pusu kuruyor, Kürt köylerini basan, vahşetin en ağırın sürdüren ordu mensuplarıyla kıyasıya çarpışuyordu. Askere nereden geldiği bilinmeyen, onları şaşkırtan, darmadağın eden darbeler vuruyorlardı. Fakat bir avuç yurtsever insanla sonuca gidemeyeceğini çok iyi biliyordu. Arkadaşlarıyla durum değerlendirmelerinde: "Eğer tüm aşiretler birbirlerine sırt verselerdi, bu felâket Dersim'in başına gelmezdi." diye görüş bildiriyordu.

Bir gün yine onlarca askerle çatışmaya girmişlerdi. Başedecek güçlerinin olmadığını anlamışlardı. Geri çekilip karanlığı beklediler. Sonra da karanlıktan istifade, bir kaç gündür gidemedikleri köylerine

dağıldılar.

O gün Hemedi'deki iç huzursuzluğu görülür cinsten değildi. İçi içine sığmıyordu. İç burukluğu ve düşünceleri, almış onu uzaklara götürmüşlerdi. Yıldızlarla dolu göğün esrarlı aydınlığı altında köyüne doğru yürürken kasvet basmıştı.

Memik Ağa'yı anımsadı. Yaptıklarına yaraşan sonunu, Bertal, Ali ağaları ve diğer ünlü işbirlikçileri tek tek düşündü. Sonra sağdıcnını anımsadı. Derin bir iç geçirdi. Haksızlıklara, barbarlıklara karşı kayıtsız kalan Kureş'e, Duzgım'e ve Tanrı'ya isyan etti. Laf söyledi. "Bunca haksızlıklar olurken, bunlar ne güne duruyor?" diye mırıldandı.

Bu işin sonu nerede bitecekti? Ne olacaklardı? Akrabaları, köylüleri, civar köyler, Ya Dersim?...

Yalnız olsaydı gam yemezdi. Lâkin karısı Şilan ve kızı Helin ne olacaklardı? İşbirlikçilerin ortadan kaldırıldığı bir yerde, onlara tümenden yaşam hakkı tanımayacaklarına kanaat getirmişti.

Kafasındaki sorular tüm varlığına mal olmuşlardı.

Esrarlı gecenin sessizliğini arada sırada uluyan çakal ve kurtlar bozuyordu. Yer yer hızla vadiye doğru inen suyun hışıltısı geceyi daha da esrarlı kılıyordu. Yürüdüğü kıvrımlı, dik inişli keçi yolu onu bir tepeye götürmüştü. Buradan köyü görünürdü. Fakat köyden ne bir ışık sızıyor, ne de bir ses geliyordu. Epeyce yaklaşmıştı. "Oysa şimdi köpekler havlamalıydı." diye düşündü. "Ne oldu bu köyün köpeklerine?" diye söylendi. Sonra kötü düşünceler bütün benliğini sardı. Acı bir burukluk alev içine yayıldı. Kızını ve karısını anımsadı. Kafasından geçenlerden adeta korkuyordu.

"Hayır hayır böyle düşünmemeliyim?" diye avunmaya çalıştı.

Bu arada evinin altındaki ağıla yaklaşmıştı. Yine bir kıpırtı yoktu. Halbuki hayvanlar ayak seslerine kulak kabartır, işkillenirler. Adımlarını hızlandırdı. Yıldızların zayıf aydınlığında ağıla girdi. Bomboştu. Koşarak eve vardı. Kapı açıktı. Karanlıkta bir odadan öbürüne koştu. "Şilan, Şilan... Helin..." diye bağırmaları da yanıtız kalmıştı. Nefes nefese kalmıştı. Zor soluk alıyordu. Boğazı ağzı, dili kurumuş, göğsü hızla kalkıp iniyordu. Korku ve telaş, gözlerini açmış, soğukkanlılığını yok etmiş, heyecanını artırmıştı. Kendisinden beklenmeyen bir yıkıntı ve panik içindeydi. "Belki kardeşlerimdedeler." diye avuttu kendisini. Bir çırpıda İmam'ın evine vardı. "İmam, İmaam" diye bağırarak istedi. Fakat boğazına bıçak saplanmış gibi bir ağrı vardı.

Boğuk boğuk sesler çıkardı. Bağırarak istemesine rağmen sesi çok zayıf çıkıyordu. Evlere girdi çıktı. Ne İmam'da ne de Mursa'da kimsecikler vardı. Sonra köyün içinde birine rastlarım, birini bulur sorarım diye dolaşmaya başladı. Kapılar, pencereler açık, köy viran olmuş. Arada bir kendisini gören kediler miyavlıyordu. Başka da canlı yoktu. Kahrolmuştu Hemedi. Bir an için kendisini öylesine yalnız ve yardımsız gördü ki inanılacak gibi değildi.

Helin ve Şilan gözlerinin önüne geldiler. "Nasıl öldürdüler? Yoksa daha yaşıyorlar mı acep?" diye düşündü. Bir an önce akibetlerini öğrenmek istiyordu.

Kafasında cirit atan korkunç düşüncelerin esiri olmuştu Hemedi. Kurtulmanın olanağı yoktu. Düşünceler, yorgunluğunu unutturmuşlardı. Evinin damına çıktı. Sırtüstü uzandı tozlu dama. Gözlerini göğün derinliklerinde parıldayan yıldızlara dikmiş, Helin'i ve Şilan'ı anılarına getiriyor, onları yaşıyordu.

O, köye her gelişinde Helin: "Bave mı amo. Bave mı amo." (Babam gelmiş) diye sevincinden onun boğazına sarılırdı.

Kızı ve karısı gözlerinin önünde, sabahın ışmasını bekledi. Sabahı beklemek ona yılları beklemek kadar uzun gelmişti. Karanlık yerini hafiften ışımaya bırakınca kalktı. Bütün vücudunun ağrı içinde olmasına aldınladı bile.

Kuşlar cıvı cıvı sabahı karşılıyorlardı. Hemedi, köyün sakinleriyle dolu olduğu anları anımsadı. Bu saatlerde yaşam dolar, kuşlara inat, bir uğultu, bir gürültü yapılı ki sorma. "Heyhat! Nerede şimdi?" diye düşündü.

Önce kendi evine, sonra kardeşlerinin ve tüm köylünün evlerine yeniden girdi çıktı. Evlerde eşyalar devrilmiş, insanların telaş ve acele içinde oldukları, bıraktıkları izlerden açıkça belli oluyordu. Onu gören kediler ayaklarına dolanıyor, nazlı nazlı miyavlıyorlardı. Ne bir yaşlı, ne bir çocuk, ya da hasta, kimse yoktu. Yok, yok...

O gün arkadaşlarıyla buluşma yerine ilk gelen oydu. Arka arkaya öbürleri de bitkin, başları önlerinde gelince, tüm çevre köylerinin boşaltıldığını anlamıştı. Kısa bir fikir alışverişinden sonra ikişerli guruplara ayrıldılar. Helallaşıp ayrılmak zor olmuştu. Ne de olsa aylardır kader birliği, kafa birliği yapmış, dostluğun arkadaşlığın en yücenesini yaşamışlardı.

Bir daha birbirlerini göremeyecekleri bilincindeydiler.

Hemedi ve arkadaşı, gündüzleri saklanıp geceleri yol alıyorlardı. Peri Çayını geçip uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra nihayet Harput'un tepelerine varmışlardı. Bu sırtlardan, yüzlerce, binlerce ışık içindeki Elaziz'i gördüklerinde heyecanlar daha da artmıştı. Sonra kente inip Dersimli hamallardan durumu sordular. Hamallardan biri: "Uy bira uy! İnsanlar iplerle birbirlerine bağlı, aç ve susuz, hasta ve yorgun, bitkin. Bu halde kara vagonlara dolduruluyorlar. Sonra uzun bir düdük. Alıp götürüyorlar. Batıya diyorlar, Batıya. Batu büyük lâkin. Hangi şehredir? Kimse bilmez. Zati gizli tutuyorlar. Gidenin döndüğü olmamış, ya da bugüne değin bir haber gelmemiş. Ne oldu bu Dersim'e? Nasıl oldu bu hal? Bu gariban halk!" dedikten sonra kendisini tutamamış hüngür hüngür ağlamıştı.

Hemedi istasyon çevresinde mekik dokuyordu. Saatlerce görülebilir yüksekçe bir yerden, bir çalığa, bir ağaca, ya da bir duvara çömelip sırtını dayıyor, kara vagonlara bindirilenleri izliyordu. İstasyonda mahşer havası vardı. İnsanlar itiliyor, kakılıyor, insanlar dipçikleniyor. Sopalarla rasgele dövülüyor. Aileler parçalanıyor. Kadın çocuğundan, erkekler kadınlarından ayırılıyor. Ortalık toz duman, göz gözü görmüyor. Çocukların, kadınların ağlayıp sızlamalarına gök kubbe zor dayanıyordu.

Manzara yürekleri parçalatan cinstendi. İplerle birbirlerine bağlı getirilen insanlar, vagonların önünde çözüldüyor, zorla içeri atılıyorlardı.

Hemedi izlediği yerden olayın dehşeti karşısında daha da küçüldüğünü hissetti. Olayı anlamak, anlatmak olanaksızdı. Belki de o güne dek yeryüzünde eşi benzeri görülmemiş cinstendi. Etrafta Hemedi gibi pek çok izleyici vardı. Beklemek ona bir ömür kadar uzun gelmişti. Giderek sabırsızlanmıştı. Buna rağmen umudunu kaybetmeden bekliyordu. Aç, susuz olduğu halde olduğu yerden kıpırdamıyordu. Bir ara nasıl olduysa gevşedi, bir rahavet basmıştı. Gözleri, bütün bedeni kurşun bağlanmış gibi ağırlaşmıştı. Gözleri ikide bir kapanıyor, kapanır kapanmaz Helin'in hayali düşüyordu önüne. O zaman hemen silkinerek, korku içinde açıyordu gözlerini. Tekrar izlemeye başlıyordu. İşte böyle bir anda birden karısını gördü. Hayal mi gerçek mi? Ayağa kalkmayı denedi. Başı dönüyordu. Helin de arkasından yürüyordu. Gerçek olduğuna inanmıştı. Etrafta süngü takmış askerler dolaşıyordu. Onlara hiç aldırmadan yürüdü sevgililerine doğru. Bir askerin: "Hey,

dur bakalım. Nereye gidiyorsun? Canın seyahat yapmak mı istiyor?" demesinden başka kimse karışmamıştı.

Karısıyla göz göze gelmişti. Sevgili karısı Şilan, süzülüp incelmış, esmer benzi iyice solmuştu. Üzüntü, keder, yorgunluk ağır bir yük gibi omuzlarına binmiş, çökertmişti. Hemedi'yi görünce, siyah gözleri aydınlandı. Yüzüne zoraki bir gülümseme oturdu. Sevinsin mi üzülün mü belli olmayan bir gülümsemeydi. Acıyla karışık. Kocasını tekrar gördüğüne hudutsuz sevinmişti. Lakin onun özgürlüğe ne kadar tutkun olduğunu bildiğinden, kendileri gibi köleleştirileceğini düşününce de sevinci uçup kaybolmuştu.

Helin, babasını görünce koşarak boynuna atıldı.

"Bave mı, bave mı!" (Benim babam) diyerek sıkıca boynuna sarılmış bırakmıyordu. Bir yandan da pınar gibi gözyaşları döküyordu. Hemedi'nin okşamaları, ve: "Me berve, bav qedae to bijero, mc berve. (Ağlama, baban kadını alsın, ağlama.") demeleri fayda etmiyordu. Şilan, gözyaşlarını içine atıyor, baba kızın hazin buluşmalarını korkulu, endişeli izliyordu.

Vagon tıklım tıklım doluydu. Tren harekete başlayınca, yaşlı insanların dudaklarına dualar dökülmüştü. Bir mırıldanma, bir homurtu vagona yayıldı. "Ya Duzgın! Ya Eli! (Ali), Ya Kures!" ve daha öbür yatırlar...

Medet umuyorlardı onlardan. Hemedi için için yakarışlara içерlendi, kızdı. "Kendisine yardım edemeyene, onlar hiç yardım etmezler." diye acı acı yakındı.

Tren, harekete başladıktan sonra uzun uzun düdük çalmıştı. Sanki Kürdistan'a, Dersim'e veda ediyordu. Gerçekte ise, yaşama vedaydı. Kürtler için yaşam bitiyordu burada.

Bir süre sonra tekerleklerin rayların üzerinde bıraktıkları monoton seslerden başka, vagona sessizlik egemen olmuştu. Yüzler gerilmiş, gözlere korku oturmuş, dehşet içindelerdi.

Ayaktakiler yorulmuşlardı. Oturmak için, çocuklar kucağa alınmak zorundaydı. Çünkü tümüne oturacak kadar yer bile yoktu.

Aileler, akrabalar iyice birbirlerine sokuldular.

Trene bindikleri zaman öğleden sonraydı. Elaziz ovası, ateşe verilmiş gibiydi. Sonbaharın en sıcak günlerini yaşıyordu. Kara vagonun içi de fırına dönmüştü. Havasızlık ve ağır koku bunaltıyordu insanları. Soluk almak işkence gibi geliyordu. Dersim dağlarının püfür püfür

esen rüzgarını anımsıyanlar pek çoktu.

Yüzlerine acının, çilenin ve de onursuzluğun en derin hatları gelip oturmuştu. Kaygılıydılar. Her an ölümle yan yana, burun buruna duruyorlardı. Ölüm kara vagona kol geziyordu.

"Tak tak tak taka tak" Trenin tekdüze ilerleyişi o gün, o gece, ertesi gün kısa molalar dışında sürmüştü. Kara vagonun içi, zifiri karanlıktan, günün sızan ışığına, sıcaktan ayaza değişmişti. Fakat ne sürgülü kapı açılmış, ne de bir parça ekmek, ya da su veren olmuştu.

"Pis Kürtler! Kızılbaşlar! Devletimize karşı gelenler beslenir mi?"

Çocuklar ciyak ciyak bağılıyor, karınlarının aç olduğunu söylüyorlardı. Saatlerce bu bağırtılar sürüp gitmişti. Sonra güçten düşünce, annelerinin kucaklarına dökülmüşlerdi. Açlık ve susuzluk onları kemiriyordu.

Şilan, Helin'in yakarışlarına dayanamamıştı. Yıllardır süten kestiği kızına yeniden memesini vermek zorunda kaldı. İkinci günde ölümler başlamıştı. Önce çocuklardan hasta ve zayıf olanlar, sonra da büyüklerden dökülenler...

Bir parça örtüyle örttüikleri ölülerine ağıt bile yakamıyorlardı, Dersim'in bu acılı Kürtleri.

* * *

Hemedi, karısı ve kızı Helin, yarı ölü Aydın kentine atılmışlardı. Yanlarında bir kaç Kürt aile daha vardı. Öbür Dersimliler ise, birbirlerinden onlarca yüzlerce kilometre uzaklıklara dağıtılmışlardı. Hemedi'nin kardeşleri İmam ve Mursa, Bergama ve Ayvalık'a sürülmüşlerdi.

Karakolun yanına bırakıldıklarında, Şilan da Helin de tükenmişlerdi. Helin iyice ufalmış, yumruk yumruk iri siyah gözlerinden fer uçup gitmişti. Dersim dağlarının çelikleştiği Hemedi de bile ayakta kalacak hal kalmamıştı. Karısını ve kızını karakolun bitişiğindeki evin birinci katına çıkılan merdivenlerinin altına taşıdı. Sonra yiyecek bir şeyler bulmak umuduyla etrafını dolaşmaya başladı. Uzaktan sıcak ekme kokusunu alınca, o tarafa yöneldi. Tek kelime söylemeden fırıncının karşısına dikildi.

Fırıncı, bu saçlı sakalı birbirine karışmış, kartal burunlu, sert bakışlı yabancı gence merakla baktı. Sonra onunla her göz göze

gelişinde kafasını çevirmek, ondan bakışlarını kaçırmak zorunda kaldı. Rahatsız edici, delip geçen bakışlardı. Hemedi kaskatı kesilmiş, ondan gözlerini ayırmıyordu. Huzursuz olmuştu fırıncı. Sonunda ondan kurtulmak için, bir somun uzatı.

Hemedi iyice zayıflayan karısının sağlığından korkmaya başlamıştı. Şilan hastaydı. Sık sık titreme nöbetleri geliyordu. İri gözleri ufalmış, gözlerine ak yürümüşü. Buna rağmen Şilan, Helin'i kucağından düşürmüyor, onun üşümemesi için elinden geleni yapıyordu. Üstelik Hemedi'nin getirdiklerini yemiyor, kızına yedirdiyordu.

Helin, adamakıllı kirlenmişti. Sık ağladığından, ıslanan yüzüne binen toz, koyu dalgalar oluşturmuştu yanaklarında. Kirli siyah saçları kafasına yapışmıştı. Entarisi kirlenmiş, belirsiz bir renk almıştı. Annesinin kucağından düşmeyen Helin, her gün onun söylediği lorikleri dinliyordu. Arasına gözleri mavi göğün derinliklerine takılıyor, köyünün insanlarını, çocukları ve yüksek dağları özlediğini belli ediyordu. Annesine, oyun arkadaşlarını durmadan soruyordu.

Günler, haftalar geçmişti. Durumlarında bir değişiklik olmamıştı. Bir gün biraz uzağında bir astsubay ile karısı durmuş, uzun süre onları izlemişlerdi. Sonra da kendi aralarında el kol hareketleriyle konuşunca, Hemedi de, Şilan da kendilerinin konu olduklarını anlamışlardı.

"Pis Kürtler! Kızılbaşlar!" sıkça duyduklarıydı. Özellikle çocukların: "Gavurlar! Kızılbaşlar! Pis Kürtler!" diyerek taşlamaları onları fevkalade üzüyordu.

Hemedi, burnu tutulsa canı çıkacak kadar dert dolmuştu. Nasıl bu aşağılanmaya, bu çileye dayandığına kendisi bile şaşıyordu.

O bütün bunları sineye çekecek adam mıydı?

Bu arada Şilan iyice kötüleşmişti. Açlık, soğuk rutubet bir yandan, temizlenememek öbür yandan kadını yiyip bitiriyordu. Haftalar olmuştu ki, bedeni bir damla su yüzü görmemişti. Titreme nöbetleri iyice artmıştı. Gün ortasında, sıcakta bile nöbetler geliyordu. Sıcaklığı kaybetmiş, kanı adeta kurumuştu. Gözleri devrilmiş, zarif yüz kemikleri dışarıya fırlamıştı.

Helin ise, giderek düzelmeye başlamıştı. Yüzüne kan gelmiş, iri gözleri eski canlılığına kavuşmuş, kirli esmer yüzüne esrarlı bir güzellik katıyordu. Gelen geçen hayret ve merakla onu izliyordu. Bu kirli Kürt kızının olağanüstü güzellğine şaşıyorlardı. O ise, olandan

bitenden habersiz, çatlamış çıplak ayaklarıyla etrafta dolaşiyor, bakımlı çocuklara bakıyor, toz toprak içinde oynuyordu.

Aydın'ın havası Dersim'inkine benzemiyordu. Sonbaharın rutubetli soğuk havası onların ciğerlerine kadar işliyordu. O gece yine böyle bir soğuk vardı. Şılan, akşamdan kızını kendi entarisine sarıp sarmalamış, kafasının altına da kolunu yastık yapmıştı. Sonra bir daha uyanmadığı uykuya dalmıştı.

Şılan, çektiği işkenceden, çileden kurtulmuştu. Devlet Dersim'de öldürmediğini Bauda öldürüyordu. Yavaş yavaş ve de çektiyerek.

Hemedi, karısı ve kızının yanında sırtını duvara dayamış gecenin karanlığında uzun süre düşünceleriyle kavgaya girişmişti. Sonunda yorgun düşerek gözlerini yumabilmişti. Fakat hava çok soğuktu. İkide bir uyanıyor, sabahın olmasını bekliyordu.

Sabahı muştulayan ağartı, ona kara haberi de beraberinde getirmişti. Zorlukla ayağa kalkabilen Hemedi'nin gözlerine Helin takıldı. Derin derin soluk alıyordu. Bir melek kadar güzeldi. Sevindi. Sonra karısına baktı. Sapsarı, hareketsiz bir yüz. Korktu Hemedi. Eğilip yüzüne, boynuna elini dokundurdu. Soğuktu. Ölmüştü. Bu gerçeklik karşısında dizleri çözüldü, başı döndü. Yere kapaklandı. Dişleri birbirine geçmiş, bütün vücudu kaskatı kesilmişti, Acının uğramadığı organı yoktu.

Kendisine gelince, kızını uyandırmadan annesinin kucagından çıkarıp kendisinin uzandığı telisin üzerine bıraktı. Karısının başında yere çöktü ve karısının başını dizlerinin üzerine koydu. Saatlerce ona baktı. Ağlamıyordu. Gözyaşlarını içine döküyordu. Alnındaki damarlar domur domur olmuşlardı.

Karakoldan askerler gelip Şılan'ı götürdüklerinde, Helin kızılca kıyamet koparıyordu. Dersim'in acısı, Helin'in göz yaşları olmuş akıyor akıyor. Babasının kucagında hıçkırıklar içinde kendinden geçmişti.

Ertesi gündü. Astsubay ile karısı yine gelmişlerdi. Bir süre onları izledikten sonra, kadın Hemedi'ye yaklaşmış ve: Kızı bana ver ben bakayım." deyince, Hemedi kucagında tuttuğu Helin'i daha da kendine çekmiş, adeta bağrına sokmak istemişti.

Kadın ısrar ediyordu. Güzellikle çocuğu almak istediğini, yumuşak davranışlarından belli ediyordu. "Eğer vermezsen, karın gibi bu yavruca da ölür. Acımıyor musun kızına?" deyince Hemedi değişmişti.

"Öyle ya önümüz kış. Bu da benimle ölür." diye korkusunu içinden geçirdi. Kızı aldılar ondan. Astsubay, Hemedi'ye: "Öyle eve gelmeye bakma!" diye gözdağı vererek onu kızından iyice ayırmıştı.

Hemedi, tam on yıl kızını geri almak için uğraş verdi. Vermediler. Uzaktan görmesini bile yasakladılar. Kısır astsubay karısı, bütün olanaklarını Helin'e veriyordu. Helin, on dört yaşına basmış, büyümüş, serpilmiş fevkalade güzel bir kız olmuştu.

O günlerde hükümet, Kürtlerin memleketlerine dönebileceklerine dair af çıkarmıştı.

Hemedi, bir yolunu bulup kızıyla buluşmak için olanak arıyordu. Bir gün onu sokakta yalnız başına görünce sevindi. Yürüdü ona doğru. Gözleri pırıl pırıl aydınlanmıştı. Mutluluk sarmıştı, ayakları gönlü havalardaydı. "Helin, Helin'im!" diye sarılıp hasret gidermek istedi. Helin geri geri çekildi. Bir yabancı gibi davrandığını görünce, sevinci üzüntüye, eleme dönüşmüştü.

"Kızım ben senin gerçek babanım. Nasıl babandan kaçarsın? Rahmetli annen seni çok severdi. O seni korurken burada öldü. Bir kaç sokak ileride. Annen öldükten sonra seni benden aldılar. Bak kızım, kurban olduğum. Biz Kürdüz. Türk değiliz. Dersim'de Türkler soyumuzu kestiler. Yaşayanları da Batıya sürgün ettiler. Şimdi af çıkmış. Gel beraber köyümüze dönelim."

Hemedi'nin tüm yalvarmaları sonuçsuz kalmıştı.

Hemedi, sevdiği karısı Şilan'ın hatırası Helin'i de kaybedince, bu ülkede bir dakika daha kalmanın gereksizliğini anlamıştı. Ayvalık ve Bergama'daki kardeşleriyle Kürdistan'a döndüklerinde on yılı aşmıştı.

BELGE YAYINLARI

Kuramsal Dizi

Carmen Sirlani
İŞÇİ DENETİMİ VE
SOSYALİST DEMOKRASİ
Sovyet Deneyimi

"Perry Anderson, Ralph Miliband, Charles Post, Theda Skocpol, George Haupt v.b. gibi batılı Marksist ve siyasal bilimcilerin hazırlanması sırasında tartıştığı, on yıllık bir çalışma stresini kucaklayan inceleme, işçi komiteleri ve konseylerin 1917 devrimini sürecinde sosyalist demokrasi açısından yarattığı olanakları tartışıyor."

*
Hal Draper
PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ
TARTIŞMASI
Marx'dan Lenin'e

"Bu kitapta Marx ve Engels'den başlayarak, kavramın Kautsky, Plekhanov, Lenin, Stalin, Rosa Luxemburg, Jaures, Liebknecht, Bernstein, Lafargue, Martov, Troçki, Kamanev, Bukharin, Bonnier, Rus Anarşistleri, Rappoport, Otto Bauer ile devam eden macerası ve kavrama ilişkin yorum ve tartışmalar başarıyla aktarılıyor."

*
PIYASA SOSYALİZMİ
TARTIŞMASI
Derleyen: Osman Akinhay

"Alce Nove, Brus, Mandel ve diğerlerinin makalelerinden oluşan ilginç bir tartışma."

Theodor W. Adorno
ELEŞTİRİ
Toplum Üstüne Yazılar

"Bütün demokrasilerin öztünde eleştiri vardır. Demokrasi sadece eleştiri özgürlüğüne ve çeşitli dürtülere ihtiyaç duymakla kalmıyor. Onu asıl eleştirisinin kendisi belirliyor."

*
Yılmaz Öner
BİLİMLERDE VE SANATTA
DİYALEKTİK

*
David Riazanov
K. MARX ve F. ENGELS
Hayat ve Eserlerine Giriş

*
Dimitir Şişmanov
TÜRKİYE İŞÇİ ve SOSYALİST
HAREKETİ
Kısa Tarih 1908-1965

*
İsaac Deutscher
BİTMEMİŞ DEVRİM
Rusya 1917-1967
Ek: Sabık Komünistin Vicdanı
(Çıkıyor)

*
Ronald Grigor Suny
BAKÜ KOMÜNÜ
Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf
(Çıkıyor)

*
Antonio Gramsci
İTALYA'DA İŞÇİ KONSEYLERİ

Fernando Claudin
KOMİNTERN'DEN KOMİNFÖRM'A
KOMÜNİST HAREKET

Cilt I

Komünist Enternasyonal'in Bunalımı

Türkçesi :

Yavuz Alagon

«Bence, tarihsel olarak tahrip edilmiş olan Marksizm de-
ğil, Marksist düşünce'nin belirli bir dogmatikleştirilmiş ve sap-
tırılmış halidir. Marksizmin eleştirel ve devrimci özü, başlıca
kavram ve tezlerinin çoğu, geçerli ve canlı kalmıştır...»

* * *

Dimitir Şişmanov
TÜRKİYE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ

Kısa Tarih (1908-1965)

Türkçesi :

Ayşe ve Ragıp Zarakolu

«Doğrusu istenirse, Türkiye'de solun tarihi henüz baştan-
başa yazılabılmış durumda değildir. Bu yönde hayli yol alın-
mış olmakla birlikte, hâlâ izleri yitirilmiş bulunan yarım yüz-
yıl önceki oluşumları yeniden öğrenme aşamasındayız. Yine de,
Şişmanov'un çalışması zaman boyutu açısından genel bir Türk
solu tarihine kapsamca en çok yaklaşan yapıt olarak kalı-
yor.»

* * *

Mete TUNÇAY

David Riazanov
K. MARX / F. ENGELS
Hayat ve Eserlerine Giriş

Türkçesi :

Ragıp Zarakolu

«Marksizme başlangıç olarak bu kitabı, bütünlüğünden do-
layı ders verdiğim sürece kullandım. Sonuç çok iyiydi: öğ-
renenler kitabı sevdi ve ondan yalnızca Marksizmin kurucula-
rının hayat ve eserlerine ilişkin temel gerçekleri değil, tarih
araştırmasına ve tarih yazımına Marksist yaklaşımın ne oldu-
ğu konusunda da birşeyler öğrendiler.»

Paul M. Sweezy

KOMİTERN'DEN KOMİFORM'A
1. Komünist Enternasyonal'in Bunalımı
FERNANDO CLAUDIN

*

HAPİSANE DEFTERLERİ
ANTONIO GRAMSCI

*

TARİHSEL MATERYALİZMİN İZİNDE
PERRY ANDERSON

*

21. YÜZYIL EŞİĞİNDE
SOSYALİZM
Uluslararası Konferans

*

ULUSAL SORUN
JAMES CONNOLY

*

DİKTATÖRLÜKLERİN BUNALIMI
Yunanistan, İspanya ve
Portekiz'de Geçiş Süreci
POULANTZAS

*

SPARTAKİSTLER NE İSTİYOR?
Siyasi Yazılar
ROSA LUXEMBURG

YENİ SESLER DİZİSİ

Ersin Ergün/BİR AVUÇ ŞİİR (2. Baskı)

*Hüseyin Şimşek/AYRIMI BOL BİR YOL/Roman
(Tükendi)*

A. Kadir Konuk/GÜN DİRİLDİ/Roman (2. Baskı)
*Ayşe Hülya Özzümrüt/DÖĞÜŞENLER KONUŞACAK
Şiir (Tükendi)*

*Kenan Özcan/SİZİNLE KALDI SEVDAM
Şiir ve Mektuplar*

Mehmet Çetin/RÜZGÂR VE GÜL İKLİMİ/Şiir

A. Kadir Konuk/ÇÖZÜLME/Roman (2. Baskı)

Halil Genç/KOYABİLMEK ADINI/Roman

M. Ender Öndeş/İNCE YAZILAR/Şiir

Mustafa Doğan/FİRARI DÜŞLER/Şiir

Mecit Ünal/ZAMANI DURDURABİLMEK

Metris'ten Röportajlar

*Namık Kuyumcu/TALAN BİR ÖMRÜN ORTASINDA
Şiir*

*A. Kadir Konuk/SICAK BİR GÜNÜN ŞAFAĞINDA
Roman*

*Ayfer Coşkun/GÖZLERİNİ DEĞİŞTİRSİNLER ÇOCUKLARIN
Öykü*

Soysal Ekinci/BİRİ YITIK İKİ ÜLKE/Şiir

Birol Keskin/ALBATROSLAR/Öykü

Fadıl Özlürk/SUYU UYANDIR SESİM OLSUN/Şiir

A. Kadir Konuk/MARTI KANADI/Şiir

Sait Efe/KURT AĞZINDA KUZU/Öykü (Çıkıyor)

*Halil Güçlü/YURDUNA DÖNEN GILGAMIŞ/Şiir
(Çıkıyor)*

60. YILINDA

III. ENTERNASYONAL

1919 — 1943

Komintern Manifestosu — Tüzük — Komintern'e katılmanın 21 Koşul-u — Bakü Kongresinin Uzak Doğu Halklarına Bildirisi ... Komintern Programı ... Örgütlenme Raporu — Lenin, Mustafa Suphi, Zinovyev, Troçki Radek, Stalin, Bukharin, Pyatnitski, Bela Kun, Dimitrov, Mao Tse-tung, Molotov gibi Komintern Önderlerinin Konuşma ve Yazıları ... Komintern'in ilke ve kararları: Kuruluş Kararı ... Versay Barışı — İşçi Sovyetleri — Tarım Sorunu — Milliyetler ve Sömürgeler Sorunu — Parlamentarizm — Birlik Cephesi Taktiği — İşçi Hükümeti — Kitle Örgütleri Sorunu ... Sendikalar Sorunu — Sosyal Demokrasi Karşısında Tavr — Sosyal Faşizm ve Faşizm Teorisi — Anti-Faşist Birlik Cephesi — İspanya İç Savaşı — Troçkistlerin Tasfiyesi — Fransa'da Halk Cephesi — Sovyet-Nazi Paketi — Anavatan Savunması — Komintern'in Dağılma Kararı —

BELGE YAYINLARI 6

312 + XVI sayfa 100 lira

Antonio Gramsci

ÇOCUKLARIMA MEKTUPLAR

«Çocuklarımın Mektupları Belge yayınlarının son kitabı. İtalya'nın faşist döneminde toplumcu mücadelenin simgesi olmuş bir yazar Gramsci. Çocuklarımın Mektupları yirmi yıla hükümlü yattığı hapisanelerde yazmış.»

Akşam, 8 Ekim 1979

BELGE YAYINLARI 5

136 sayfa 40 lira

PEK YAKINDA

- LENİN DÖNEMİNDE LENİNİZM / *Marcel Liebman*
RUSYA'DA İŞÇİ MUHALEFETİ / *Aleksandra Kollantai*
BİRİKİM BUNALIMI / *Frank O'Connor*
RUS DEVRİMİNİN KISA TARİHİ / *Ellenstein*
AVRUPA İŞÇİ HAREKETLERİ TARİHİ / *Abendroth*
TARİH VE SINIF BİLİNCİ / *György Lukács*
MARKSİZM VE FELSEFE / *Karl Korsch*
ASYA'DA MARKSİZM VE ULUSAL SORUN / *Antoloji*
FİNANS KAPİTAL / *Hilferding*
KOMÜNİZMİN ALFABESİ / *Bukharin*
PARİLTİLAR/ILLUMINATIONEN / *Walter Benjamin*
SİYASAL İKTİDAR VE TOPLUMSAL SINIFLAR / *Poulantzas*
FRANSIZ DEVRİMİ ÜSTÜNE / *Karl Marx*
PİYASA SOSYALİZMİ TARTIŞMASI / *Derleme*
DIŞ BORÇ KRİZİ / *Derleme*
RUSYA'DA FABRİKA KOMİTELERİ / *Anna Pankratova*
DEVİRİMCI BİR KADININ OTOBİYOGRAFİSİ / *Aleksandra Kollantai*
İŞÇİ KOMİTELERİ, KONSEYLER VE ÖZYÖNETİM / *Mandel (Derleme)*
EDEBİYAT VE DEVRİM / *Mario Benedetti*
TARİHİN İRONİLERİ / *Isaac Deutscher*
UYGULANABİLİR SOSYALİZM / *Alec Nove*

Haydar Işık 1937'de Dersim'de "top, tüfek, mitralyöz gürültüleri içinde, dünyaya gözlerini açtı. Bu korku tüm çocukluğuna egemen oldu." İlk öğrenimini Nazımiye'de yaptı. Akçadağ Köy Enstitüsü'ne gitti. Muş ve Tunceli'de üç yıl köy öğretmenliği yaptı. Bursa Eğitim Enstitüsü'ne yazıldı. Nazımiye, Nallıhan ve İzmir'de ortaokul öğretmenliği yaptı. 1974'de Ege Üniversitesi Eczacılık Yüksek Okulu'nu bitirdi. Aynı yılın sonlarında Almanya'ya, Türkiye'li göçmen çocuklara öğretmenlik yapmak üzere gönderildi. Türkçe ders kitaplarındaki ırkçı, militarist, çağ dışı ve yanlış yanları içeren Almanca bir broşür ve makale yayınladı. Çeviriler yaptı, Almanya'da yaşayan yazar evli ve üç çocuklu.